

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Trinitariskt språk hos Paulus

Spänningsförhållanden i beskrivningen av
Fader, Son och Ande

Trinitarian language in Paul
Tensions in the description of Father, Son and Spirit

Filip Svensson

Termin: Ht - 2011
Kurs: RKT145 Teologi, examensarbete för
kandidatexamen, 15 hp
Nivå: Kandidat.
Handledare: Gunnar Samuelsson

Abstract

Title: *Trinitarian language in Paul - Tensions in the description of Father, Son and Spirit*

Author: Filip Svensson

Year: Autumn 2011

Level: Bachelor degree

University: University of Gothenburg

Department: Department of Literature, History of Ideas and Religion.

Supervisor: Gunnar Samuelsson

This essay is aiming to go through and study the most important and frequently mentioned terms and titles used in the letters of Paul to denote and describe God, the Father, the Son and the Spirit. These include “Christ” and “Lord” as well.

The purpose has been two-fold: on the one hand I wished to study the background and meaning of the concepts in question, as used by Paul; on the other hand – and this has been my main concern – I specifically wanted to look at what kind of language Paul uses to denote Father, Son and Spirit in terms of their attributed characteristics, roles and theological functions.

The questions are focused on if it is possible to identify specific and unique attributions, for example made to the Father, which are not attributed to the Son or the Spirit and vice versa. And if there are ways in which the descriptions overlap each other, in terms of characteristics, roles or functions. What makes for example talk about the Father different from that of the Spirit; and are there any kind of linguistic tensions in Pauls' way of describing God and his actions?

The main sources used to answer these questions have, of course, been the letters in the canon of the New Testament ascribed to, and read by the church as written by Paul the apostle. I have studied the corpus as a whole, but I also wanted to let the individual passages and even whole letters be interpreted (as far as possible) with a sensibility for the narrower contexts in which they stand. I read through the letters and identified where, how often and in what way Paul uses the different terms – written apart from each other as well as together. I primarily used the official Swedish translation Bibel 2000 by Bibelkommissionen, but where there in comparison with other translations seemed to be different options at hand, I consulted the Greek text as presented in *Novum Testamentum Graece* by Nestle-Aland.

Secondary literature consists primarily of well-known and recognized bible commentaries, books and exegetical dictionaries by for example Joseph A. Fitzmyer, James D.G. Dunn, Martin Hengel, Ferdinand Hahn, Gerhard Schneider, N.T. Wright etc.

What I have found in my study is that Paul uses the terms and titles in a way that, on the one hand carefully and in somewhat systematically seeks to describe them as distinct from one another. First in the obvious way of denoting them as Father, Son and Spirit (the Son is not called the Father and the Spirit is not the Son, and so forth); and secondly they are given different theological roles and

functions in the salvation history. The Spirit did not for example take on flesh and die for the sins of humanity, and the Son did not raise from the dead by himself. Prayer and thanksgiving, likewise, seems only to be offered to God, the Father, and never the Spirit or Christ, even though the proper way of praying and giving thanks to Him, according to Paul, is *through* or *in* the name of Jesus Christ and *in* the Spirit.

But on the other hand Paul uses a language that makes it impossible to understand God only in such a categorical and distinguishing way. In several ways he talks about Father, Son and Spirit with an overlapping language of description when it comes their theological characteristics, roles and functions. The Father is known as “Father” in relation to the Son, and it is always God, the Father who is said to act *in*, *with* and *through* the Son and the Spirit. The Son and the Spirit never works by, or for them selves in opposition with God's will, but are constantly fulfilling God's purposes and pointing at the glorification and importance of him or one another.

Paul's use of the terms makes it obvious that they as Father, Son and Spirit is fully interdependent on each other. God the Father appears and reveals himself through and in the Son and the Spirit. And in turn, the Son and the Spirit enables experience, availability and revelation or understanding of each other and of the Father. Paul's christology would have no grounds or relevance if there were no patriology; and likewise his patriology would be rather abstract and unsatisfactory without his pneumatology of the Spirit as God's renewed presence amongst his people. Therefor, for Paul, talk about God is necessarily talk about Father, Son and Spirit.

Keywords: Pauline theology; God; Father; Son; Spirit; Lord; Christ; trinity; unique/overlapping descriptions; tensions.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.2 Syfte.....	1
1.3 Metod.....	2
1.4 Struktur.....	3
1.5 Avgränsning.....	4
1.6 Forskningsöversikt.....	4
2 Θεός – Gud.....	7
2.1 Betydelse och frekvens i Nya Testamentet.....	7
2.2 Paulus teologi.....	7
2.3 Kristocentrisk teologi.....	8
2.4 Κύριος och θεός.....	9
2.5 Κύριος och det heliga gudsnamnet – יהוה.....	9
2.6 Sammanfattning.....	11
3 Πατήρ – Fadern.....	12
3.1 Förekomster i Gamla Testamentet.....	12
3.2 Förekomster i Nya Testamentet.....	13
3.3 Användning hos Paulus.....	14
3.4 Egenskaper och funktioner.....	14
3.5 Sammanfattning.....	16
4 Υιός – Sonen.....	17
4.1 Bakgrund.....	17
4.2 Messiansk koppling.....	18
4.3 Användning och frekvens i Nya Testamentet.....	19
4.4 Frekvens hos Paulus.....	19
4.5 Relationell titel.....	20
4.6 Vishetsmotivet.....	20
4.7 Betydelsesammanhang hos Paulus.....	21
4.7.1 Kungen av Davids ätt.....	22
4.7.2 Sonens uppståndelse i Rom 1:4.....	23
4.7.3 Guds Son och ”sonen” Israel.....	23
4.7.4 Gemenskap med Sonen.....	24
4.7.5 Det ”delade” sonskapet.....	24
4.8 Sammanfattning.....	25

5 Κύριος – Jesus som herre.....	26
5.1 Tidig bekännelse.....	26
5.2 Generell betydelse.....	27
5.3 Kopplingen till YHWH – några exempel.....	27
5.3.1 Rom 10:9.....	28
5.3.2 Fil 2:6-11.....	28
5.3.3 1 Kor 8:6.....	29
5.3.4 1 Kor 15:24-28.....	30
5.4 Sammanfattning.....	31
6 Χριστός – Jesus som Kristus.....	32
6.1 Bakgrund.....	32
6.2 Messianismens utveckling i Gamla Testamentet.....	33
6.2.1 Första stadiet.....	33
6.2.2 Andra stadiet.....	34
6.2.3 Tredje stadiet.....	35
6.2.4 Intertestamental och nytestamentlig tid.....	36
6.3 Frekvens hos Paulus.....	37
6.4 Tidig bekännelse.....	37
6.5 Titel eller namn?.....	37
6.6 Paulus övergripande kristologi.....	39
6.7 Gud som initiativtagare.....	39
6.8 Människan Kristus.....	40
6.8.1 Jesu jordiska verksamhet hos Paulus.....	40
6.8.2 Mänsklig härkomst.....	41
6.8.3 Adamskristologi.....	42
6.9 Kristus som Gud.....	42
6.9.1 Fil 2:6-11.....	43
6.9.2 Rom 9:5.....	44
6.9.3 2 Thess 1:12 och Tit 2:13.....	46
6.10 Överlappande egenskaper och funktioner.....	47
6.10.1 Domens dag.....	47
6.10.2 Härlighet.....	47
6.10.3 I och genom Kristus.....	48
6.11 Kristus som underordnad Gud.....	49
6.12 Sammanfattning.....	50

7 Πνεῦμα – Anden.....	52
7.1 Betydelse i Gamla Testamentet.....	52
7.2 Användning och funktioner i Gamla Testamentet.....	52
7.3 Frekvens och betydelse i Nya Testamentet.....	54
7.4 Användning och funktioner hos Paulus.....	55
7.4.1 Sammanhang 1 – Anden i 1 Thessalonikerbrevet.....	56
7.4.2 Sammanhang 2 – Anden i Galaterbrevet.....	56
7.5 Andens gåvor i Korinth.....	58
7.6 Anden och det nya förbundet.....	58
7.7 Anden som Guds närvaro.....	59
7.8 Guds kärlek genom Anden.....	60
7.9 Andens stöd.....	61
7.10 Anden i relation till Fadern och Sonen.....	61
7.11 Sammanfattning.....	63
8 Slutdiskussion och slutsats.....	65
8.1 Gud, Fadern.....	65
8.2 Titlarna på Jesus.....	65
8.3 Särskiljande beskrivningar.....	66
8.3.1 Fadern.....	66
8.3.2 Sonen.....	66
8.3.3 Anden.....	67
8.4 Problematik kring en sådan läsning.....	67
8.5 Överlappande beskrivningsområden.....	69
8.5.1 Fadern och Sonen.....	69
8.5.2 Fadern och Anden.....	71
8.5.3 Sonen och Anden.....	72
8.5.4 Fadern, Sonen och Anden.....	72
8.6 Slutsats.....	73
9 Källförteckning.....	74

Bilaga

1 Inledning

Den kristna läran och förståelsen av Gud som treenig har, kan nog sägas utan risk för överdrift, gett upphov till huvudbry för kristna i alla tider. Lekmän såväl som teologer, människor som betraktar sig som kristna såväl som de som inte gör det – de flesta blir i mötet med denna lära på något sätt förundrade, fascinerade eller kanske rent av irriterade och frustrerade. Hur går detta ihop egentligen? Varför kallar man i kyrkan Gud för Fader, Son och Ande, och inte bara kort och gott ”Gud”? Hur kan Gud sägas vara en och ändå tre? Kan man be till Sonen och Anden likväl som till Fadern?

Alla som på något sätt undervisar om kristen tro i församlingar, konfirmandgrupper eller s.k. Alpha-kurser, ställs någon gång inför den inte helt enkla uppgiften att försöka förklara (eller kanske ibland bortförklara?) dessa eller liknande frågor om treenighetsläran och vem Gud är. Olika försök till pedagogiska metaforer och liknelser har gjorts genom historien, både före och efter det att läran formulerades och avgränsades gentemot vad man ansåg vara villoläror under kyrkomötet i Nicaea år 325 och Konstantinopel 381. Kyrkans läroutveckling har under århundradena sökt förklara, systematisera och utlägga den bibliska undervisningen, och har gjort så i olika tider med olika filosofiska begrepp och verktyg.

I mitt eget engagemang i undervisning och som ledare för olika grupper i kyrkan, möter jag ofta frågor om detta, och har därigenom och från egna brottningar med frågan odlat ett intresse för att söka mig till själva ursprunget i bibeltexterna. Därför ville jag undersöka mer specifikt hur de tidigaste skrifterna i Nya Testamentet uttrycker sig om Gudomen i just detta avseende. Och de tidigaste texterna vi har är de 13 brev som av kyrkan antagits och lästs som skrivna av aposteln Paulus. Således valde jag att fördjupa mig i hans sätt att uttrycka sig terminologiskt om Gud som πατήρ (Fader), υἱός (Son) och πνεῦμα (Ande) – med relaterade begrepp som θεός (Gud), κύριος (Herre[n]) och χριστός (Kristus). Hur beskriver han de olika beteckningarnas egenskaper, roller och funktioner, och på vilket sätt förhåller de sig till varandra? Genom att söka mig till några av den kristna kyrkans absolut tidigaste skrifter, ville jag förstå mer av hur man då kunde uttrycka sig om den Gud som man de efterföljande århundradena kom att benämna som treenig.

1.1 Syfte

I min uppsats vill jag utforska och fördjupa mig i sättet att i breven som bär Paulus namn uttrycka sig terminologiskt om Fader, Son och Ande – samt relaterade titlar och begrepp som ”Gud”, ”Herre” och ”Kristus”. Jag vill titta närmare på vilken betydelse som tycks ligga i de enskilda begreppen, men ha ett särskilt fokus på om det systematiskt går att urskilja spänningsförhållanden i

Paulus sätt att särskilja respektive sammanföra de olika begreppen genom dess tillskrivna egenskaper, roller och funktioner. Alltså: *Finns det å ena sidan fält i den typen av egenskaps-, roll- och funktionsbeskrivningar av Fadern, Sonen respektive Anden som är unikt tillskrivna de enskilda, och å andra sidan sådana som är överlappande – och hur ser detta i så fall ut hos Paulus?*

För att uppnå detta syfte använder jag några grundläggande arbetsfrågor, vilka kan uttryckas som följer:

- *Vad kan sägas vara den gammaltestamentliga bakgrunden för de enskilda termerna Fader, Son och Ande, samt de tillhörande centrala begreppen Gud, Herre och Kristus?*
- *Vad ligger i dess enskilda betydelser så som de används hos Paulus, och vilka framträdande egenskaper, roller och funktioner knyts till beteckningarna?*
- *Hur självständiga är dessa i Paulus teologi, och på vilket sätt relateras de till varandra? Kan man urskilja unika respektive överlappande egenskaper o.s.v. i hans användning av begreppen?*

1.2 Metod

Min uppsats kommer att centreras kring de olika betydelseområdena hos och användningen av de mest centrala termerna, titlarna och namnen som Paulus i sina brev använder om Gudomen och Hans aktivitet – nämligen Fadern, Sonen, Anden, Gud, Herre samt Kristus. Det är dess tillskrivna egenskaper, roller och funktioner samt spänningsförhållandet i hur de beskrivs i relation till de övriga beteckningarna som är mitt fokus. Därmed blir uppsatsen dels en beskrivande, så att säga, systematisk-terminologisk undersökning där de vanligaste termerna och beteckningarna identifieras och behandlas enskilt och systematiskt. Dels görs även en komparativ undersökning av dess gemensamma och överlappande betydelseområden för att söka identifiera och studera spänningsförhållanden.

De primära källorna är de brev i Nya Testamentet som bär Paulus namn och har lästs och kanoniserats så som Paulinska av kyrkan (se vidare under 1.6). Jag har utgått från dem både i översättning (i första hand, om inget annat nämns, Bibel 2000) samt ibland med hänvisning till den grekiska grundtexten, hämtad ur *Novum Testamentum Graece* (Nestle-Aland²⁷).

De bibelställen som behandlas och tas upp strävar jag efter att tolka dels i sin snävare kontext, men också i relation till det aktuella brevet eller den vidare kontexten av hela det Paulinska korpus

jag behandlar. Dock kommer jag av utrymmesskäl inte genomgående att ta upp varje enskild bibeltext utifrån alla dessa tolkningsnivåer då jag inte anser detta tjäna syftet i stort.

Den sekundärlitteratur jag konsulterat består av olika exegetiska böcker, bibelkommentarer och teologiska och språkliga uppslagsverk. De bidrar med olika perspektiv och diskussioner på de texter och begrepp som behandlas.

Arbetsprocessen har i korta drag sett ut så att jag först noggrant läste igenom alla Paulus brev i Bibel 2000. Jag strök då under allt som hade med titlarna och begreppen att göra med olika färger för varje term. På så vis fick jag en god överblick av sammanhangen och kunde se hur stor del av varje brev som ägnades åt varje titel, och därmed också veta var jag själv kunde lägga betoningen. Jag såg också var och på vilket sätt titlarna användes stående tillsammans.

Jag konsulterade kontinuerligt den grekiska grundtexten på de ställen som var särskilt centrala, otydliga, svårtolkade eller som jag kände igen som annorlunda i översättning jämfört med andra bibelöversättningar. Samtidigt sökte jag på Svenska Bibelsällskapets hemsida i bibeltexterna på varianter av de olika begreppen och tittade närmare på dem var för sig med koppling till sökresultaten samt mina egna genomläsningar av breven med de konstateranden och frågor som uppkommit. Jag antecknade, läste sekundärlitteratur och började identifiera egenskaper, roller och teologiska funktioner hos begreppen var för sig, för att sedan även titta på sammanhangen och kopplingarna till de andra titlarna.

Något som jag märkt under arbetets gång, och särskilt i det inledande skedet, är hur oerhört präglad läsningen av Paulus brev är av senare treenighetsuppfattning och hur svårt det är att som tolkande läsare koppla sig fri från evangeliernas och de övriga brevens skildringar i Nya Testamentet – och, för den delen, de Apostoliska och Nicaeno-Konstantinopolitanska trosbekännelserna. En sådan problematik finns alltid med i hermeneutiska processer, och måste givetvis nämnas. Då min studie främst syftar till att identifiera språkliga betydelseområden och beskrivningar av Fadern, Sonen och Anden, och inte i senare trinitarisk-teologisk bemärkelse dess immanenta ”väsen” kan detta hermeneutiska problem avväpnas något, och frågan angripas från en annan vinkel.

1.3 Struktur

Jag kommer inledningsvis att gå igenom termerna var och en för sig, med nedslag i bakgrundshistoria, något om frekvens och användning i NT i allmänhet och Paulus sätt att använda termerna i synnerhet. Varje avsnitt behandlar även något om hur begreppet som studeras relateras till andra aspekter av hur Gudomen beskrivs i Paulus brev. En kortare sammanfattning presenteras i slutet av varje del för bättre överblick.

Därefter knyts allt samman och diskuteras tydligare i relation till syftet i slutdiskussionen genom att kartlägga de mest framträdande särskiljande, respektive sammanlänkande och överlappande fälten i Paulus beskrivningar, och mina slutsatser kring syftet redovisas.

1.4 Avgränsning

Eftersom jag vill undersöka en så tidig källa som möjligt har jag valt de 13 brev som av kyrkan så småningom kanoniserats, förts samman och lästs som skrivna av aposteln Paulus. Och det är dessa sammanförda Paulinska dokument som jag begränsar mig till, och syftar på när jag i uppsatsen refererar till ”Paulus” och hans teologi.

Att dessa inom senare bibelvetenskaplig forskning på olika sätt och av olika anledningar har delats in i kategorier av ”äkta” (Paulinska), s.k. ”deutero-paulinska” (möjligen Paulinska) och ”pseudoepigrafiska” (troligen inte Paulinska) är inte en fråga jag kommer att behandla eller ta ställning till i uppsatsen. Jag förhåller mig till texterna så som de föreligger i den kanoniska samlingen av brev i Nya Testamentet, tillskrivna aposteln Paulus som författare.

Att hans brev är tidiga, och flera av dem de *tidigaste* skrifterna i Nya Testamentet är de flesta forskare dock överens om. Någorlunda konsensus kan också sägas finnas generellt kring äktheten av 1 Thessalonikerbrevet; Galaterbrevet; Filippierbrevet; 1 och 2 Korinthierbrevet; Romarbrevet samt brevet till Filemon, vilka bör ha författats någon gång under tiden från tidigt 50- till tidigt 60-tal.¹

Min undersökning rör i första hand Paulus sätt att språkligt beskriva och behandla de olika termerna och begreppen, vilket gör att jag alltså inte primärt ämnar reda ut huruvida Paulus på ett ontologiskt plan verkligen anser Kristus och Anden vara till sina väsen identiska med Gud, Fadern, eller liknande frågor. Mitt syfte kretsar kring de språkliga uttryckssätten och beskrivningarna, men hur dessa relaterar till den verklighet som ligger bakom är inte denna uppsats mål att förklara.

1.5 Forskningsöversikt

Det säger i princip sig självt att det övergripande ämnet för uppsatsen har behandlats av otaliga bibelforskare före mig. Paulinsk teologi är ett brett och stort forskningsområde som på senare tid också gett upphov till många spännande tankar och perspektiv – inte minst genom den så kallade ”new perspective on Paul”-rörelsen, initierad av forskare som E.P Sanders och vidare utvecklat av t.ex. James Dunn och N.T Wright, vilka bl.a. söker förstå Paulus utifrån ett historiskt och judiskt

¹ Jmfr. Brown, Raymond, E., ”The Canon of the New Testament”, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary* (härefter *NJBC*), Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999., s. 1044f.; se även Fitzmyer, Joseph, A., ”Introduction to the New Testament Epistles”, 1999, s. 770.

perspektiv.

Jag har som sekundärlitteratur valt böcker och artiklar av erkända och tongivande forskare som Joseph A. Fitzmyer; N.T Wright; James Dunn; Raymond E. Brown; Ferdinand Hahn; Adela Yarbro Collins; Martin Hengel; Jacob Kremer; Ronald E. Murphy; Gordon Fee; John L. McKenzie; Hans Dieter Betz; Otto Michel; Gerhard Schneider; Jerome Murphy-O'Connor samt Tryggve N.D Mettinger. Vid läsningen av deras böcker har det många gånger i fotnoter eller på annat sätt refererats till någon eller flera av dessa nämnda forskare, vilket har varit en hjälp och indikator i att se vad som kan tänkas vara relevant att läsa och ta upp i uppsatsen.

I de flesta fallen fokuserar verken främst på någon särskild aspekt av Paulus teologi, patriologi, kristologi eller pneumatologi, med endast vissa nedslag i kopplingar till övriga begrepp. Hengels båda böcker *The Cross of the Son of God: containing The Son of God, Crucifixion, The Atonement* samt *Studies in Early Christology* är, mer inriktade mot titlarna Guds Son och Kristus. Så även Wrights stora verk *The Resurrection of the Son of God* som också tar upp mycket kring judisk messiasförväntan, och har ett i stora delar historiskt förhållningssätt att skriva om Jesus och uppståndelsen.

Fitzmyer och Dunn, och till viss del även Fee, kommer kanske närmare det sätt att undersöka Paulus sätt att skriva, som jag ämnat göra i min uppsats. Dels genom att fokusera på de enskilda begreppens betydelser och egenskaper, men också genom att sätta dem i relation till dess övergripande roller i Paulus teologi i stort – om än kanske inte med samma syfte och mål för skrivandet som jag.

Dunn gör t.ex. i sin nyutkomna (2010) bok *Did the first Christians Worship Jesus? - The New Testament evidence* en belysande studie kring synen på Kristus och hur man i Nya Testamentet (och i synnerhet Paulus brev) relaterar honom till Gud, Fadern. Han lyfter fram spänningsförhållandena i sättet att uttrycka sig om dem på ett mycket intressant sätt, och försöker gå bakom de dogmer som kyrkan har och utifrån texterna i första hand förstå Nya Testamentets språk och bilder.

Även Fitzmyer går i sin Romarbrevskommentar ”Romans” i *The Anchor Bible*, igenom Paulus vanligaste beteckningar och termer, samt hans övergripande teologi kopplat till dem. Dock lutar hans redogörelse mer åt det systematiska hållet för varje enskild term, vilket gör att de överlappande egenskaperna och funktionerna inte lyfts fram så explicit som hos t.ex. Dunn.

Fee är i båda de refererade böckerna inriktad på exegetiken och han lyfter på ett bra sätt fram Andens roll och funktioner hos Paulus både genom enskilda exegetiser, men också genom att se de större perspektiven kopplade till helheten i Paulus pneumatologi.

Jag har för varje begrepp konsulterat artiklar om ordets användning och betydelse i *Exegetical Dictionary of the New Testament* (nedan förkortat *EDNT*), vilket har varit till stor hjälp för att få en

överblick av såväl Gamla som Nya Testamentets bruk av dem. För en liknande bredare förståelse av Paulinsk teologi och bruk av de mest centrala termerna, samt därtill kopplad gammaltestamentlig teologi, har jag använt artiklar från *The New Jerome Biblical Commentary* (nedan *NJBC*).

Som nämnts ovan, har jag i studiet av grekiskan och vid enstaka hänvisningar till hebreiska ord använt mig av *Novum Testamentum Graece* och *Biblia Hebraica Stuttgartensia*.

Till sist kan sägas om forskningsområdet att jag, bland det jag läst, har sett en del tydliga tendenser till, och riktade ansatser att se på hur begreppen och titlarna med dess tillskrivna egenskaper och roller beskrivs hos Paulus. Dock har jag inte funnit någon som, på det sätt jag ämnat göra, sökt kartlägga särskiljande respektive sammanlänkande och överlappande beskrivningar av Fadern, Sonen och Anden i de Paulinska breven. Fitzmyer beskriver Paulus sätt att skriva om Gud som funktionsinriktat. Han är mer intresserad av Faderns, Sonens och Andens aktivitet och handlande med mänskligheten, än han söker beskriva dess ontologiska förhållanden.² Dock utvecklar Fitzmyer inte detta på något mer analyserande sätt i relation till begreppens gemensamt tillskrivna funktioner.

Många gånger kan så författarna på ett övergripande sätt diskutera eller kommentera (explicit eller implicit) Paulus sätt att skriva kopplat till senare filosofiska begrepp inom treenighetsläran som ”väsen”, ”personer” o.s.v. Vad jag dock sökt göra i min studie är att belysa frågor som hör treenighetsläran till utifrån ett mer språkligt sätt med hjälp av att identifiera betydelsefält i beskrivningarna av de trinitariska ”personerna” – utan att direkt utgå ifrån senare begrepp. Jag har hellre velat börja i texten och de språkliga spänningarna i beskrivningarna. Jag anser en sådan studie vara välbehövlig och relevant. Genom denna systematiska kartläggning bidrar min studie förhoppningsvis med något nytt till forskningen i stort.

² Fitzmyer, Joseph, A., (ed.) *Romans: a New Translation with Introduction and Commentary*, 1. ed., i serien *The Anchor Bible*, New York: Doubleday; 1993, s. 111, 125.

2 Θεός – Gud

Innan vi mer specifikt kan titta på användningen och förståelsen av πατήρ, och övriga begrepp i Paulus brev, behöver vi säga något övergripande om hans teologi – d.v.s. hans användning och förståelse av ordet vi översätter med ”Gud” (θεός). Kopplat därtill ska vi även ta upp hans användning av κύριος (”Herren”), där han åsyftar Gud och gudsnamnet יהוה (YHWH) i Gamla Testamentet.

2.1 Betydelse och frekvens i Nya Testamentet

Den vanligaste beteckningen på Gudomen i Nya Testamentet är θεός. Det förekommer både med och utan bestämd artikel, och den utgör inte någon direkt betydelseskilnad. θεός är således en fixerad term i Nya Testamentet. Man är, enligt Betz i *EDNT*, osäker kring det etymologiska ursprunget, men det är inte i egentlig mening att betrakta som ett ”namn” på Gud, utan snarare en titel.³

θεός används inte mindre än 548 gånger i Paulus brev, varav 153 finns i Romarbrevet. Endast två kapitel hos Paulus saknar, enligt Dunn, explicit omnämnande av θεός.⁴ Det finns alltså ett rikt material att utgå från om man vill fördjupa sig i Paulus förståelse av Gud. Här kan vi givetvis bara göra en överskådlig beskrivning av hans teologi.

2.2 Paulus teologi

Paulus tal om Gud är ofta axiomatiskt till sin karaktär. Det rör sig om, så att säga, ”självklara” eller underförstådda uttalanden om hurdan Gud är, vilka inte behöver förklaras i någon större utsträckning. Detta vittnar, menar ex. Dunn, om att Paulus tal om Gud till stor del inte var något nytt för hans läsare – vilka i början mest bestod av judar eller gudfruktiga hedningar och proselyter. Paulus beskrivning av Gud är snarare, menar han, väldigt judisk. Paulus omvändelse (se Apg 9) förändrade inte hans grundläggande syn på vem eller hurdan Gud är. Gud är enligt Paulus brev t.ex. välsignad för evigt (Rom 1:25; jmf. 1 Mos 14:19); Han ska döma världen (Rom 3:5; 1 Kor 5:13; 2 Thess 1:5; jmf. Jes 2:4); Han ger liv åt de döda (Rom 4:17; 1 Tim 6:13; jmf. Jes 26:19); utforskar våra hjärtan (Rom 8:27; jmf. 1 Sam 16:7) o.s.v.⁵

Gud beskrivs även som skaparen (Rom 1:25; Ef 3:9); Han reagerar med vrede över all ogudaktighet och orätt i skapelsen (Rom 1:18; Kol 3:6); Han är ”fädernas” Gud, d.v.s. Israels folks Gud – Abrahams, Isaks och Jakobs Gud (Rom 9:5); Han är osynlig (Rom 1:20; Kol 1:15), men

³ Betz, Hans, Dieter, “θεός”, Balz, Horst, R., Schneider, Gerhard, (eds), *Exegetical Dictionary of the New Testament* (härefter *EDNT*) Vol. 2, Edinburgh: T.& T. Clark; 1990-1993, s. 140.

⁴ Dunn, James, D.G., *The Theology of Paul the Apostle*, Edinburgh: T&T Clark; 1998, s. 28.

⁵ *Ibid.*, s. 29.

Hans egenskaper och makt kan ändå tydligt uppfattas i skapelsen (Rom 1:20). Gud beskrivs som rättfärdig (Rom 1:32); trofast (Rom 3:3; 1 Thess 5:24); sann (Rom 3:4) o.s.v. – beskrivningar som alla är djupt rotade i en judisk förståelse av Guds väsen, handlande och egenskaper.

Fitzmyer har i sin Romarbrevskommentar i *The Anchor Bible* en utförlig lista över Guds egenskaper såsom Paulus beskriver dem, varav några kan läggas till det ovan sagda. Paulus trycker t.ex. på att Gud är *en* (Rom 3:30); Han är odödlig och oförgänglig (Rom 1:23); från Honom, genom Honom och till Honom är allting (Rom 11:36); Gud beskrivs som Abrahams Gud (Rom 4:3); Han är god och tålmodig (Rom 2:4); och Gud är nådig (Rom 11:32).⁶

En storartad lovprisande beskrivning av Gud, värd att nämna, finns också i 1 Tim 6:14-16: ”... vår herre Jesu Kristi ankomst, som den salige och ende härskaren skall låta oss uppleva när tiden är inne, han som är alla konungars konung och alla herrars herre, som ensam är odödlig, som bor i ett ljus som ingen kan nalkas, han som ingen människa har sett eller kan se. Hans är äran och den eviga makten, amen.”

2.3 Kristocentrisk teologi

Enligt Fitzmyer är det egentligen inte möjligt att förstå Paulus teologi utan hans kristocentriska soteriologi. Gud är för Paulus ”vår herre Jesu Kristi Gud och fader” (2 Kor 1:3), och vad Paulus säger om θεός står ofta i sammanhang som talar om Hans frälsande aktivitet. Guds egenskaper beskrivs alltså kopplade till Hans handlande med mänskligheten – ”för vår skull”, ”för oss” o.s.v. (2 Kor 5:21; Ef 1:19 m.fl.).⁷ Gud är den som handlat genom sin Son, Jesus Kristus och evangeliet kan därför kallas för ”Guds evangelium”.⁸ Likaså kallas Gud specifikt för ”vår frälsare” och ”frälsaren” (1 Tim 1:1; 2:3; 4:10). Paulus tycks se en frälsningshistorisk plan från Guds sida, vilken når sitt klimax i det som sker i Kristus:

”Och han har yppat sin viljas hemlighet för oss, det beslut om Kristus som han hade fattat från början och som skulle genomföras när tiden var inne: att sammanfatta allting i Kristus, allt i himlen och på jorden. I honom har vi fått vår arvslott, förutbestämda därtill av honom som låter allt ske efter sin vilja och sitt beslut” (Ef 1:9-11).

Vidare finns det också en del ord kopplade till genitivformen θεοῦ (*Guds/från Gud*), som uttrycker ägande eller ursprung och som därför kan nämnas kort här: Församlingen kallas ofta (främst i 1 Kor) för ”Guds församling” (1 Kor 1:2; Gal 1:13; 1 Tim 3:5). Paulus kallar även de kristna för ”Guds heliga” (Rom 12:13), ”Guds älskade” (Rom 1:7), ”Guds utvalda” (Kol 3:12; Rom 8:33) eller ”Guds folk” (Ef 1:14). Ofta talar Paulus också om ”Guds kraft”, som manifesteras i församlingarna

⁶ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 104f.

⁷ Fitzmyer, Joseph, A., ”Pauline Theology”, 1999, s. 1390.

⁸ Se Rom 1:1; 2 Kor 11:7; 1 Thess 2:8 m.fl.

– något som i 1 Kor 2:4 kopplas till Andens verk vid Paulus förkunnelse. Evangeliet är nämligen en sådan ”Guds kraft” (Rom 1:16), liksom – mer specifikt – talet om korset (1 Kor 1:18), eller t.o.m. Kristus själv (1 Kor 1:24).

2.4 Κύριος och θεός

Ordet κύριος (*herre[n]*) används av Paulus ibland om t.ex. krafter eller makter (som ”döden” och ”synden” i Rom 6:9;14), eller jordiska herrar/ägare (ex. slavars ägare i Tit 2:9). Men han använder det också som betecknande θεός. Det används så, enligt Fitzmyer, främst vid referenser och allusioner till, samt citat från Gamla Testamentet.⁹ Paulus är, som lärd farisé, djupt och grundligt förankrad i den hebreiska bibeln (i senare kristet språkbruk Gamla Testamentet) och hänvisar ofta och gärna till Skriften i sina resonemang.¹⁰

Enligt Fitzmyer i *EDNT* använder Paulus ordet totalt 275 gånger, varav det vid ca 35 tillfällen tycks beteckna gudsnamnet med de hebreiska konsonanterna YHWH i Gamla Testamentet (se nedan) – även om fyra av dessa skulle kunna tolkas som syftande på Kristus, menar man.¹¹ Κύριος används nämligen, intressant nog, flytande om YHWH och Jesus (se t.ex. 2 Thess där ”herren” alltid föregår eller följer på omnämmandet av Jesus Kristus förutom i 3:5), vilket vi kommer att titta närmare på längre fram. Än så länge fokuserar vi här på när κύριος betecknar YHWH hos Paulus.

2.5 Κύριος och det heliga gudsnamnet - יהוה

Tidigare har forskare, enligt Fitzmyer, trots att LXX (den grekiska översättningen av Gamla Testamentet – Septuaginta) är var man i Nya Testamentet har hämtat den bestämda formen av benämningen (ὁ) κύριος om Gud ifrån. Paulus skriver på grekiska och så även i sina anspelningar och citat från Skriften. Dock är det bara i sena 300-400-talskopior (gjorda av kristna) man finner den översättningen av tetragrammaton (de hebreiska konsonanterna יהוה som utgör det heliga gudsnamnet ofta översatt som ”Jag är”). I tidiga grekiska översättningar gjorda av och för judar skrevs gudsnamnet med hebreiska bokstäver. Man har därför tänkt sig (så t.ex. Bultmann) att det var otänkbart för en jude i förkristna Palestina att kalla YHWH för ”Herren” – (ὁ) κύριος i bestämd form på grekiska.¹²

Dock har man nu genom Qumranfynden kunnat visa att judar i Palestina, århundradena före Jesus, kunde referera till YHWH som ”Herren” (på hebr. [transkr.] ‘ādôn eller aram. mārêh/māryā’) i

⁹ Fitzmyer, Joseph, A., ”Pauline Theology”, 1999, s. 1394.; se om κύριος i t.ex. 1 Thess 4:6; 1 Kor 2:16; 3:20; 10:26; Rom 4:8; 9:28 m.fl.

¹⁰ För Paulus skolning och fariseism se bl.a. Gal 1:14; Fil 3:5; Apg 22:3

¹¹ Fitzmyer, Joseph, A., “κύριος”, *EDNT* Vol 2, 1990-1993, s. 329f.

¹² *Ibid.*, s. 330.

bestämd form. Även Josefus skriver κύριος två gånger, syftande på Gamla Testamentets Gud, i nämmandet av en bön av kung Isates (proselyt under första århundradets första hälft).¹³

Mettinger har ett avsnitt i sin bok *"In Search of God – the Meaning and Message of the Everlasting Names"* där han beskriver hur gudsnamnet YHWH (uppenbarat för Mose i 2 Mos 3:14) med tiden blev betraktat som så heligt att det inte längre fick uttalas. Man började då försöka hitta på sätt att inte behöva säga namnet. I dödahavsrollarna kan t.ex. man se att gudsnamnet, när det dyker upp, skrevs med bokstäver från ett äldre alfabet än den då vanliga kvadratskriften. Ibland är det t.o.m. ersatt med endast fyra punkter – en för varje konsonant i namnet. Mettinger skriver också att det i Mishna står om kategorier av syndare som inte kommer att dela den kommande tidsåldern, och att dessa bl.a. gjort sig skyldiga till att uttala Namnet.¹⁴

Detta att det fanns en ovilja att direkt uttala gudsnamnet bland judar kan märkas också hos Jesus, menar Mettinger. Han låter t.ex. den förlorade sonen i liknelsen i Luk 15:21 bekänna "... jag har syndat mot himlen och mot dig ...", där "himlen" används istället för gudsnamnet. Även Jesu ord inför översteprästen i Matt 26:64 om att de ska få se Människosonen "... sitta på Maktens högra sida ..." där "Makten" används på liknande sätt.¹⁵

En av de viktigaste sakerna att förstå, enligt Mettinger, om bruket av termen κύριος i Nya Testamentet är denna successiva förändring som skett med konsonanterna YHWH i uttal och skrift. När man i synagogan läste högt ur Skriften och kom till gudsnamnet YHWH började man istället säga det mindre laddade יהוה (hebr. för "Herren[n]"; transkr. *'ădōnāy*). För att förhindra felaktig läsning av gudsnamnet (då det ursprungliga uttalet sen länge gått förlorat) började man även så småningom, under tiden för massoreterna (500-1000 e.Kr) att vokalisera konsonanterna i gudsnamnet med vokalerna från ordet *'ădōnāy*. Det är osäkert hur man ska datera denna process, men Mettinger menar att det bör ha skett under intertestamental tid.¹⁶ Detta ger också en förklaring (som inte blandar in senare kristna varianter av LXX) till Nya Testamentets sätt att använda κύριος om "Herren" Gud i Gamla Testamentet.

¹³ Fitzmyer, Joseph, A., "Pauline Theology", 1999, s. 1394.

¹⁴ Mettinger, Tryggve, N.D., *In search of God: the meaning and message of the everlasting names*, Philadelphia: Fortress Press; 1988, s. 15.

¹⁵ Ibid., s. 17.

¹⁶ Ibid., s. 16f.

2.6 Sammanfattning

Ordet θεός är den vanligaste titeln på Gudomen i Nya Testamentet. Den används flitigt i Paulus brev, och beskrivningen av Guds egenskaper och funktioner är djupt rotade i judisk tro och tänkande. Gud beskrivs som skapare, evig, mäktig, allvetande, domare, frälsare, barmhärtig, nådefull, god o.s.v. Detta uttrycks ofta på ett axiomatiskt sätt, hos Paulus.

Hans teologi kan dock sägas skilja sig från den bredare judiska förståelsen genom den tydligt kristocentriska tolkningen av Guds agerande med mänskligheten. Och då, mer specifikt, genom att med Kristus (grek. för Messias) syfta på personen Jesus från Nasaret.

Vid hänvisningar och alluderingar till Gamla Testamentet används titeln κύριος istället för tetragrammaton – det heliga hebreiska gudsnamnet. En ersättningstitel som kan ha blivit alltmer vanligt bland judar under intertestamental tid. Denna titel används även på många ställen av Paulus som syftande på Jesus, vilket vi ska återkomma till nedan.

3 Πατήρ – Fadern

Vi har ovan redogjort kort för några viktiga och grundläggande drag i Paulus teologi, och kan nu gå närmare in på hans förståelse av Gud som just ”Fadern” – en benämning som rotar sig djupt i hela Nya Testamentets förståelse av vem Gud är, och som sedan dess varit och är en viktig del av den kristna kyrkans trosbekännelser. Innan vi går in mer specifikt på hur Paulus använder titeln behöver vi först nämna något om bakgrunden i Gamla Testamentet.

3.1 Förekomster i Gamla Testamentet

Gud beskrivs med beteckningen ”fader” ytterst sparsamt i Gamla Testamentet, men det förekommer på en del ställen och då är det kopplat dels till Guds utväljande av, och förbund med Israel eller kungar, t.ex. i 2 Sam 7:14 om kung David: ”Jag skall vara hans fader och han skall vara min son ...”. Och dels till löftet om frälsning, sett i t.ex. Jes 63:16: ”Du, Herre, är vår fader, alltid har du hetat vår befriare.”¹⁷

Jag vill även lägga till två ytterligare bakgrundsmotiv, som man kan lägga märke till. Det första är skapelsemotivet. I 5 Mos 32:6 står det t.ex. ”Är det så du lönar Herren, du vetlösa, dåraktiga folk? Är han inte din fader och skapare, han som gjorde dig, som formade dig?”; och i Mal 2:10: ”Har vi inte alla en och samme fader? Är vi inte skapade av en och samme Gud?”. Här används alltså fadersbegreppet för att lyfta fram Gud som människans gemensamma livgivare, ursprung och skapare – vilket också enligt fortsättningen i samma vers i Mal 2 bör få konsekvenser för hur människorna betar sig mot varandra.

Det andra bakgrundsmotivet är ”fader” använt som förstärkare av relationsband och lojalitet mellan Gud och folket. I Ps 68:6 beskrivs Gud som ”de faderlösas fader”, och i Jer 31:9 läser vi: ”Gråtande kommer de, men jag tröstar dem och leder dem. På en jämn väg där de inte snavar för jag dem till strömmande vatten. Ty jag är en fader för Israel ...” Här visar fadersbilden på Gud som tröstare och hjälpare, en som tar hand om sitt folk, sina barn. Men bilden av fader och barn, används även för att framhäva Guds vrede och sorg över att folket väljer bort Honom:

”Jag ville gärna behandla dig som en son och ge dig ett ljuvligt land som egendom, skönare än de andra folkens. Jag trodde att du skulle kalla mig din fader och aldrig vända dig bort från mig.” Jer 3:19 (se även Mal 1:6)

Vi kan alltså sammanfattningsvis se att fadersbegreppet kan associeras till, och förstås mot olika bakgrunder i Gamla Testamentet: utväljandet av en kung; löften om ledning och frälsning; Gud som skapare, tröstare och beskyddare; men också Guds stränghet, förmyndarskap och krav på lydnad.

¹⁷ Michel, Otto, ”πατήρ”, *EDNT* Vol.3, 1990-1993, s. 54.; se även Jes 9:6, där ”Evig fader” sägs vara ett av den kommande frälsarens namn.

I senare hellenistisk judendom utvecklas talet om Gud som Fader. Från att ha varit använt på ett relativt kollektivt plan om Gud och Israels folk, börjar det även användas som beskrivning av den personliga och starka relationen mellan Gud och den enskilde rättfärdige (se t.ex. Syr. 23:4 och Vish. 2:16).¹⁸

3.2 Förekomster i Nya Testamentet

Begreppet *πατήρ* används ca 414 gånger i Nya Testamentet, varav det över 250 gånger betecknar Gud (*θεός*), och ca 150 gånger mänskliga fäder. Mest frekvent används det i Johannesevangeliet (136 gånger, varav 100 av Jesus själv). Annars i Matteusevangeliet (63 gånger); Lukasevangeliet (56); hos Paulus (40); Apgostlagärningarna (35); Markusevangeliet (19); 1 Johannesbrevet (14); Hebréerbrevet (9).¹⁹

I Jesu undervisning används ofta beskrivningen av Gud som Fadern. I Matteusevangeliets återgivning av bergspredikan i kap. 5-7 nämns t.ex. Fadern 15 gånger. Faderns egenskaper bör t.ex. avspegla sig i lärjungens liv: ”Var fullkomliga, så som er fader i himlen är fullkomlig.” (Matt 5:48), eller ”Var barmhärtiga, så som er fader är barmhärtig.” (Luk 6:36). Fadern är och ser i det fördolda (6:6); Fadern ger det som är gott åt dem som ber (7:11); Han vet vad den bedjande behöver innan behovet är uttalat (6:8). Jesus lär också sina lärjungar att tilltala Gud ”fader” i bön (6:9), liksom han själv ber ”Abba! Fader!” i Getsemane (Mark 14:36). Därefter – på korset – får också Jesu bön i Getsemane (”... låt din vilja ske, inte min.” Luk 22:42) enligt Lukas sin fullbordan: ”Och Jesus ropade med hög röst: 'Fader, *i dina händer lämnar jag min ande.*' När han sagt detta slutade han att andas.” (Luk 23:46). Det var Faderns vilja att Människosonen skulle ”... överlämnas i syndarnas händer.” (Mark 14:41).

Jesu nära relation med Fadern återkommer vid flera tillfällen i de synoptiska evangelierna, även om det som sagt är mest utvecklat hos Johannes.²⁰ I Matteusevangeliet finns en intressant spänning mellan Fadern och Sonen. Å ena sidan uppenbarar Sonen vem Fadern är: ”Allt har min fader anförtrott åt mig. Och ingen känner Sonen, utom Fadern, och ingen känner Fadern, utom Sonen och den som Sonen vill uppenbara honom för.” (Matt 11:27). Å andra sidan är Fadern den som uppenbarar vem Sonen är: ”Då sade Jesus till honom: 'Salig är du, Simon Barjona, ty ingen av kött och blod har uppenbarat detta för dig, utan min fader i himlen.'” (Matt 16:17). Kanske bör man se Jesu sätt att tala om Fadern som en viktig, om inte den viktigaste, anledningen till att Paulus och apostlarna gör bruk av begreppet så mycket som de gör.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid., s. 53.

²⁰ Se Matt 10:33; 26:53; Mark 11:25; 14:36; Luk 2:49; 10:22; 22:29 m.fl.

3.3 Användning hos Paulus

Paulus skriver dock om Gud som *πατήρ* troligtvis före evangelisterna och de övriga breven i Nya Testamentet. Han nämner det, som nämnt ovan, som begrepp kopplat till *θεός* inte mindre än 40 gånger i de brev som bär hans namn.²¹ I samtliga av de 13 breven, står Fadern med i den inledande hälsningen, ex. ”Nåd och frid från Gud, vår fader, och herren Jesus Kristus.” (Rom 1:7). I Efesierbrevet och Filipperbrevet står Fadern även med i den avslutande hälsningen. Efesierbrevet är också det brev som nämner Fadern flest gånger (8 gånger). Allt detta talar, menar jag, för att det redan tidigt blivit en standardbeteckning på Gud bland de kristna församlingarna.

Vi kan se att Fadern beskrivs vara ”vår fader”;²² Han är också ”Jesu Kristi [Gud och] fader”;²³ Han är ”Gud, fadern”;²⁴ Han är, i bestämd form, ”Fadern” (se nedan), och på ett ställe (Ef 4:6) omnämns Han också som ”allas fader” – vilket i sammanhanget förmodligen bör tolkas som syftande på alla kristna.

Att Fadern och Gud bör förstås som synonyma begrepp blir uppenbart av bl.a. 1 Kor 8:6: ”Så har vi bara en Gud, fadern från vilken allting utgår och som är vårt mål ...”, samt av den ovan nämnda hälsningsfrasen med beskrivningen av ”Gud” som den som är ”vår fader”, från vilken nåd och frid tillönskas adressaterna. Paulus använder dessutom begreppet på ett fristående och självständigt sätt, (minst) fyra gånger, utan att *θεός* nämns i direkt anslutning därtill.²⁵ Detta, menar jag, visar på att *πατήρ* utan vidare förklaring kunde användas som en legitim benämning på Gud i den kristna kyrkan så tidigt som vid mitten av det första århundradet (Romarbrevet skrevs t.ex., enligt de flesta forskare, någon gång år 56-58). Det som sägs om *ὁ θεός* kan således sägas gälla även för *ὁ πατήρ* hos Paulus.

3.4 Egenskaper och funktioner

Vid ett flertal tillfällen då Fadern nämns, följer även en kort beskrivning – ofta lovprisande till sin karaktär. Om vi tittar närmare på dessa kan vi få en bild av hur Paulus ser på Fadern.

Vi har t.ex., som nämnts ovan, den vanligaste frasen i inledningarna på breven med önskan om ”nåd” och ”frid” från Gud, Fadern. ”Barmhärtighet” läggs ibland till detta, ex. i 2 Kor 1:3: ”Välsignad är [...] barmhärtighetens fader och all trösts Gud.”²⁶ På andra ställen talar Paulus om barmhärtighet antingen som en egenskap som Gud har (t.ex. 2 Kor 4:1), eller något de kristna bör sträva efter att leva ut (Rom 12:8). ”Tröst” återkommer också kopplat till Fadern i 2 Thess 2:16:

²¹ Michel, Otto, ”*πατήρ*”, *EDNT* Vol.3, 1990-1993, s. 53.

²² Rom 1:7; 1 Kor 1:3; 2 Kor 1:2 m.fl.

²³ Rom 15:6; 2 Kor 1:3; Ef 1:3; Kol 1:3 m.fl.

²⁴ Fil 2:11; Ef 6:23; Gal 1:1 m.fl.

²⁵ Se Rom 6:4; Ef 2:18; 3:14; Kol 1:12.

²⁶ Se även inledningen i 1 och 2 Tim.

”... som älskar oss och i sin nåd har gett oss evig tröst och säkert hopp ...”.

Fadern kopplas även samman med ἡ δόξα (*härligheten, äran*). Han kan kallas för ”härlighetens fader” (Ef 1:17); Och härligheten ”... tillhör vår Gud och fader i evigheters evighet, amen.” (Fil 4:20). Paulus skriver också att Kristus, som uppväcktes från de döda av Fadern (Gal 1:1), blev uppväckt just ”genom faderns härlighet.” (Rom 6:4). Fitzmyer konstaterar att liksom flera underverk i Gamla Testamentet (jmf. 2 Mos 15:7; 16:7) beskrivs som effekter av Guds härlighet (hebr. כְּבוֹד), beskrivs även Jesu uppståndelse från de döda som en sådan effekt.²⁷ Han menar också att ordet främst betecknar Guds särskilda och manifesterade närvaro.²⁸ Ordet översätts dock även, liksom på hebreiska, med ”ära” vilket gör det svårt att enbart förstå det som betecknande Guds närvaro.

Vidare beskrivs Fadern som den ende Guden och Fadern ”... från vilken allting utgår och som är vårt mål ...” (1 Kor 8:6); och: ”En är Gud och allas fader, han som står över allting, verkar genom allt och finns i allt.” (Ef 4:6). Gud, Fadern är alltså skapare och uppehållare av världen, och är närvarande i sin skapelse.

I 2 Kor 11:31 sägs Fadern vara ”... välsignad i evighet ...”, och i den lovprisande inledningen i Efesierbrevet 1:3 uttrycks samma sak: ”Välsignad är vår herre Jesu Kristi Gud och fader. Han har välsignat oss ...” Återkommande uppmanar även Paulus sina adressater att i allt tacka, prisa och be till Fadern.²⁹ Att åkalla Gud som Fader (likt Jesus lärde sina lärjungar) tycks alltså vara något även Paulus lär ut. Vid två tillfällen (Rom 8:15; Gal 4:6) skriver han om att den kristne genom tron blivit ett Guds barn, och fått Anden, och så kan ropa ”Abba! Fader!” till Gud. Den som blivit kristen står alltså, genom tron på Kristus, enligt Paulus i en position av barnskap inför Fadern. Genom Jesu död och uppståndelse, kan enligt Ef 2:18 både judar och hedningar nu nalkas Fadern. Det är således Jesus, ”Sonen”, och Anden, som gjort barnskapet och ”Abba!”-bönen möjlig, vilket vi ska återkomma till.

²⁷ Fitzmyer, Joseph, A., ”The Letter to the Romans”, 1999, s. 847.

²⁸ Ibid., s. 835.

²⁹ Rom 15:6; Ef 3:14; Ef 5:20; Kol 1:3, 12; 3:17.

3.5 Sammanfattning

Titeln ”Fader” hos Paulus kan nog sägas framförallt användas som ett relationellt begrepp. Å ena sidan mot den gammaltestamentliga bakgrunden av skapelse, utkorelse, förbund samt bildspråket av förälderns omsorg och (ibland stränga) uppfostran; och å andra sidan gentemot de händelser och den person som evangelieförfattarna senare ska skriva om i sina skildringar av Jesus från Nasaret. Händelser vilka för Paulus, som jude givetvis är djupt sammanvävda med Gamla Testamentet.

Fadersbegreppet blir så för Paulus på ett kanske större och djupare sätt (i relation till Gamla Testamentets användning) betydelsefullt genom talet om Guds frälsningshistoriska klimax som han menar att Fadern nu verkat genom att sända sin Son – Messias – och Anden, genom vilka relationen till Gud som Fader blir (åter)upprättat.

4 Yiός - Sonen

Bekännelsen till Jesus som Guds Son, finns med i varje gudstjänst i Svenska kyrkan och i kyrkor hela världen runt. Det är en benämning som har en lång historia bakom sig i både Gamla och Nya Testamentet, och som står för ett intressant bidrag i förståelsen för hur Paulus och de första kristna tänkte kring Jesus.

4.1 Bakgrund

I den antika historien har begreppet ”guds son/söner” eller liknande använts på olika sätt om högt ansedda eller uppsatta personer. I Egypten betraktades faraonerna som ”guds söner”, då solguden Ra ansågs vara deras fader. Mytologiska hjältar kunde också kallas ”guds söner”, liksom historiska personer som Pythagoras eller Platon. Den hellenistiska bakgrunden till titeln är att personerna ansågs ha gudomliga krafter. Det har diskuterats huruvida den nytestamentliga användningen bör förstås mot en sådan bakgrund, men Fitzmyer är skeptisk till att titeln primärt skulle hämtats från det hellenistiska tänkandet.³⁰

I Gamla Testamentet används begreppet ”son” kopplat till Gud på i alla fall fem olika sätt, enligt Fitzmyer: a) som en slags mytologisk titel på änglar (Job 1:6; 2:1); b) som titel på Israels folk som kollektiv, av förkärlek från Herrens sida (2 Mos 4:22; 5 Mos 14:1); c) som en slags ”adoptionstitel” på kungen på Davids tron (2 Sam 7:14; Ps 2:7); d) som titel på domare (Ps 82:6); samt e) som titel på enskilda rättfärdiga individer (i apokryfiska Syr 4:10 och Vish 2:18).³¹ För våra syften fokuserar vi mest på innehållet i b, c och e.

Hengel lyfter i sin bok *The Cross of the Son of God: Containing The Son of God, Crucifixion, The Atonement* fram det här sista motivet från judisk vishetslitteratur. I just Vish 2:18 ”Är den rättfärdige Guds son, skall ju Gud ta sig an honom och rädda honom från hans fiender.” ser han tydliga associationer till passionsberättelserna i evangelierna, och – om man läser sammanhanget runt vers 18 – till den lidande rättfärdige sonen och Guds lidande tjänare i ex. Jes 53.³²

Wright skriver i sin bok *The Resurrection of the Son of God* om begreppet ”Guds Son” och ser framförallt två bakgrundsmotiv som särskilt viktiga för de första kristnas användning av begreppet. De överensstämmer med de ovan anförda motiven. 1) ”Son” som kollektiv titel på Israels folk, och som specifik titel på Israels kung och kommande Messias. 2) ”Guds son” som titel på kejsaren i Romarriket.

Detta sistnämnda bruk började med Tiberius (kejsare år 14-37 e.Kr), som lät gudomligförklara sin

³⁰ Fitzmyer, Joseph, A., ”Pauline theology”, 1999, s. 1393.

³¹ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 113.

³² Hengel Martin, *The Cross of the Son of God: Containing The Son of God, Crucifixion, The Atonement*, London: SCM; 1986, s. 40f.

företrädare Augustus. I Mark 12:13-17 visas ett mynt för Jesus med kejsarens bild. På detta mynt stod även texten (i översättning från latin) ”Augustus Tiberius Ceasar, Son till den Gudomlige Augustus”.³³ Vi ska nedan återkomma till dessa två motivs uttryck i Nya Testamentet.

4.2 Messiansk koppling

Det råder delade meningar huruvida begreppet bör förstås som kopplat till Messias eller inte, och (kanske framförallt) när det i så fall börjar göras sådana kopplingar i den judiska historien. Hahn hävdar i *EDNT* att det tydligt är en titel kopplad till messianska förväntningar redan i Gamla Testamentet – särskilt genom talet om Guds utvalda kungar, som det står om kung David i 2 Sam 7:14 (ovan), eller om en kommande fredsfurste i Jes 9:6:

”Ty ett barn har fötts, en son är oss given. Völdet är lagt på hans axlar, och detta är hans namn: Allvis härskare, Gudomlig hjälte, Evig fader, Fredsfurste. Völdet skall bli stort, fredens välsignelser utan gräns för Davids tron och hans rike. Det skall befastas och hållas vid makt med rätt och rättfärdighet nu och för evigt. Herren Sebaots lidelse skall göra detta.” Jes 9:6 (jmf. även Ps 2:7; 89:27f).³⁴

Hahn hänvisar även till flera senare källor i rabbinisk litteratur, samt två Qumrantexter som sägs ha en messiansk förståelse av begreppet ”son” (4QFlor 1:11-13; 1QSa 2:11f.).

Hengel utvecklar detta och menar, även han, att 4QFlor 1:11 har tydliga messianska kopplingar, inte minst till det Davidiska kungatemat från Gamla Testamentet. 2 Sam 7:14 ”... jag ska vara hans fader och han ska vara min son ...” överförs i 4QFlor 1:11 till ”... Davids rotskott ...”, d.v.s. den Davidiske Messias, ”... som ska komma/visa sig [...] i Sion i de sista dagarna ...”. Hengel hänvisar även till 1QSa 2:11f där det står ”... när [Gud] låter det ske att Messias föds ibland dem ...”. Gud är alltså den som står bakom Messias födelse som son. Termen ”Guds son” återkommer ofta i texter från grotta fyra i Qumran, enligt Hengel, och det man genom detta kan vara säker på, menar han, är att termen ”Guds Son” i alla fall inte var helt främmande för palestinensisk judendom under intertestamental tid.³⁵ Dock menar Hahn att det är osäkert huruvida ”Guds Son” användes som en titel just med tydliga Messias-konnotationer, även om Nya Testamentets bruk kanske pekar mot det.³⁶

Exempel från Nya Testamentet man kort kan nämna är bl.a. Luk 1:32-33, 35 där ängeln meddelar Maria att Jesusbarnet ska kallas ”den Högstes son” och ”Guds son”, och detta kopplas till att han

³³ Wright, N.T., *Christian Origins and the Question of God, Vol. 3, The Resurrection of the Son of God*, London: SPCK; 2003, s. 724.

³⁴ Hahn, Ferdinand, “υιός”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 383.

³⁵ Hengel, Martin, 1986, s. 42f.

³⁶ Hahn, Ferdinand, “υιός”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 383.

ska ges sin ”fader Davids tron” och att hans ”välde skall aldrig ta slut”.

Ytterligare evangelietexter stående i en messiansk tradition som Hahn tar upp är t.ex. doptexterna (Luk 3:22; Mark 1:11); Jesus på förklaringsberget (Mark 9:7) och frågan under Jesu rättegång (Mark 14:61; Matt 26:63).³⁷

Fitzmyer menar dock att det knappast kan sägas vara en tydligt messiansk titel (före Jesu tid, bör jag nog tillägga). I Mark 14:61 samt Matt 16:16 hanteras begreppet som messianskt och det är möjligt, menar Fitzmyer, att det först är i samband med Jesus som ”Guds son” kopplas till Messias. Det dominerande judiska sättet att använda termen ”Guds son” var, enligt Fitzmyer, tanken på en av Gud utvald person som fick ett uppdrag från Gud, och som svarade med lydnad. Det perspektivet är förmodligen också vad som ligger i botten för Nya Testamentets användning av titeln, menar han.³⁸

4.3 Användning och frekvens i Nya Testamentet

Ordet *υἱός* (*son*) förekommer, enligt Hahn, 379 gånger i Nya Testamentet, och i samtliga skrifter utom Filem, 1-2 Tim, Tit, 3 Joh och Jud. ”Guds son” refererar till Jesus 80 gånger och till människor 15 gånger.³⁹ Det används icke-biologiskt om medlemskap eller samhörighet – t.ex. att vara himmelrikets söner (Matt 8:12; 13:38 m.fl.); ljusets söner (Luk 16:8); dagens söner (1 Thess 5:5) o.s.v. På samma sätt uttrycker det ibland också ett negativt ”släktskap” – ”denna tidsålderns söner” (Luk 20:34); ondskans söner (Matt 13:38) o.s.v. I 1 Pet 5:13 refererar Petrus till Markus som ”min son”, vilket då står för lärjungaskap.⁴⁰

4.4 Frekvens hos Paulus

De tidigaste texterna där termen används om Jesus finner vi hos Paulus. Han använder det dock relativt sällan. Endast 17 gånger, vilket är intressant om man jämför med frekvensen i användningen av begreppen ”*χριστός*” (*Kristus*; 217 gånger) och ”*κύριος*” (*herre*; ca 200 gånger).⁴¹ Bara en enda gång kallas Jesus för ”Sonen” (i absolut form) i 1 Kor 15:28. Dock bör man givetvis komma ihåg att Jesus på väldigt många ställen av Paulus beskrivs som Son på ett implicit sätt genom talet om Gud som Jesu Fader. Men ändå kan man fundera på om titeln är mindre betydelsefull och central för Paulus än t.ex. ”Messias” och ”herre(n)”. Innan vi går in mer på den frågan, måste vi titta närmare på vad Paulus tycks lägga i benämningen ”Son” om Jesus.

³⁷ Ibid., s. 384.

³⁸ Fitzmyer, Joseph, A., ”Pauline theology”, 1999, s. 1393.

³⁹ Hahn, Ferdinand, ”*υἱός*”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 382.

⁴⁰ Ibid., s. 383.

⁴¹ Ibid., s. 385.

4.5 Relationell titel

Paulus uttrycker med benämningen en unik och särskild relation till Gud, Fadern. Det är i grund och botten ett relationellt ord, och Hengel menar att titeln ”Guds Son” mer än någon annan titel i Nya Testamentet, uttrycker den särskilda samhörigheten mellan Gud och Jesus. Genom Jesus kommer Gud själv till människan, och den uppståndne Kristus är helt och hållet sammanbunden med Gud.⁴²

Man bör dock ändå, enligt Fitzmyer, vara försiktig med att ladda titeln med metafysiska konnotationer, som kommer in först senare i historien med kyrkofäderna. Paulus använder inte titeln, menar han, för att beskriva den treenige Gudens s.k. immanens, utan som ett uttryck för den unika relationen mellan Jesus Kristus och Gud, Fadern i den frälsningshistoriska processen.⁴³ Det är dock utan tvekan så, skriver Wright (och jag håller med), att det faktum att Paulus refererar till Israels Gud och Jesus såsom ”Fadern” och ”Sonen” helt klart innebär att de båda står, så att säga, på den ”gudomliga sidan” av ekvationen.⁴⁴

4.6 Vishetsmotivet

Ett bakgrundsmotiv som här är intressant och, enligt både Dunn och Hengel framträdande i Paulus kristologi är kopplingarna till den gudomliga Visheten som beskrivs i bl.a. Ords 8 och på flera ställen i de apokryfa Salomos vishet och Jesus Syraks vishet. ”Visheten” är, menar jag, inte på ett entydigt och explicit sätt knutet till just begreppet ”Guds Son” (enbart i det att Visheten på något enstaka ställe benämns vara likt ett ”barn” inför Gud). Det bär snarare med sig en del viktiga associationer som ger en bakgrundsförståelse till några av de sätt på vilka Paulus uttrycker sin kristologi, som vi ska se nedan.

Jesus kallas uttryckligen för ”Guds vishet” i 1 Kor 1:24 och ”vår vishet från Gud” i vers 30. Men den kanske mest tydliga Vishetskopplingen finns i den s.k. Kristushymnen i Kol 1:15-20, där flera av funktionerna och egenskaperna som tillskrivs Jesus är hämtade från Vishetsmotiv. Dunn ger en överblick av dessa motiv, som kan följas i Kol 1:15-20: Visheten beskrivs som ”en avbild av hans [Guds] godhet” (Vish 7:26); som den förste i skapelsen och förstfödde (Ords 8:22, 24); Gud gjorde allt genom Visheten (Vish 7:22; 9:2; Ords 3:19); Visheten skapades ”före allting” (Syr 1:4); allt hålls samman av Visheten (som beskrivs som ”Herrens ande” i Vish1:6-7).⁴⁵ Vidare beskrivs också Visheten som ett Guds barn, närvarande vid skapelsen i Ords 8:22f.

I 1 Kor 10:4, beskrivs Kristus vara den ”andliga klippa” som följde Israels folk på ökenvandringen, vilket kan jämföras med Vish 10:17 där Visheten sägs vara den som ledde Israel

⁴² Hengel, Martin, 1986, s. 61.

⁴³ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 233-236.

⁴⁴ Wright, N.T., 2003, s. 732.

⁴⁵ Dunn, James, D.G., 1998, s. 269.

genom öknen.

Sändningen av Sonen i ex. Rom 8:2 och Gal 4:4 kan enligt Dunn jämföras med sättet att uttrycka sig kring Visheten i Vish 9:10: ”Sänd ut henne från din heliga himmel, låt henne komma från din härlighets tron ...”.⁴⁶

Även om Vishetsmotivet är ganska tydligt i Kol 1:15-20, kan jag ändå anse resonemangen som något pressade. Det är lätt att man läser in mer i texterna än vad som finns där, och det är långt ifrån alltid som de ställen man hänvisar till i Gamla Testamentet och apokryferna i sitt sammanhang är klockrena i kopplingen till Paulus. Det är, som sagt, inte heller tydligt knutet till Son-begreppet, och hjälper oss mycket lite i just den frågan. Dock ger det en viktig bakgrund till den större språkdräkten som Paulus gör bruk av i talet om vem Jesus är, och vad han gjort.

Dunn ser sättet att tala om Visheten i Vish, Ords och Syr, som ett språk som söker hålla samman Guds transcendens och immanens. Det strävar efter att peka på hur Gud, som är radikalt annorlunda, samtidigt är högst verksam och nära. Vishetens funktioner kan sägas likna de som också kan kallas ”Guds arm”; ”Guds ord”; ”Guds härlighet”; ”Guds namn” o.s.v. – det vill säga, uttryckssätt som beskriver hur Gud på olika sätt verkar med sin skapelse. Därför bör man, enligt Dunn inte förstå Visheten som något eller någon *annan* än Gud själv i egentlig mening – utan snarare som en integrerad del i Hans väsen och det sätt på vilket han visar sig verksam.⁴⁷

4.7 Betydelsesammanhang hos Paulus

Tittar man närmare på de ställen där Paulus använder begreppet ”Guds Son” mer specifikt kan man se några tendenser: Son-språket hör ofta samman med a) summering av evangeliets innehåll (Rom 1:9; 2 Kor 1:19); b) med Jesu död (Gal 2:20; Rom 5:10) och, inte minst, uppståndelse (Rom 1:4; 1 Thess 1:10); samt c) med den mer eller mindre explicit uttryckta tanken på Jesu preexistens hos Fadern.⁴⁸

Paulus kan knappast sägas ha introducerat tanken på Jesus som ”Guds Son”, utan har tagit över begreppet från de första kristna. I 1 Thess, förmodligen det tidigaste brevet av Paulus, har vi en vers som allmänt anses vara ett förpaulinskt kerygmatiskt uttryck inkorporerat i brevet av Paulus: ”... och vänta på att hans son, som han har uppväckt från de döda, skall komma från himlen, Jesus, som räddar oss från den stundande vreden.” (1:10).⁴⁹ Denna tidiga variant av talet om Jesus som Guds Son, kopplar alltså samman titeln med Jesu återkomst, vilken är att betrakta som ett tema i brevet i övrigt.

⁴⁶ Dunn, James, D.G., 1998, s. 277.

⁴⁷ Ibid., s. 271.

⁴⁸ Hahn, Ferdinand, “*υἱός*”, *EDNT* Vol 3, 1990-1993, s. 385; se Rom 1:3; 8:3, 29, 32; Gal 4:4-5; Fil 2:6-11; Kol 1:17.

⁴⁹ Fitzmyer, Joseph, A., ”Pauline theology”, 1999, s. 1393.

4.7.1 Kungen av Davids ätt

En annan viktig och tidig vers (som även den anses vara en förpaulinsk inkorporation av t.ex. Fitzmyer) finner vi i Rom 1:3-4:

”... evangeliet om hans son, som till sin mänskliga härkomst var av Davids ätt och genom sin andes helighet blev insatt som Guds son i makt och välde vid sin uppståndelse från de döda: Jesus Kristus, vår herre”.

Här har vi, menar Fitzmyer, kanske en underförstådd tanke på Sonen som preexistent – alltså, att han var *son* redan före det att han trädde in i världen genom ”sin mänskliga härkomst”.⁵⁰ Här finns också det ena av enbart två ställen hos Paulus där han nämner Jesus som ättling till kung David (jmf. 2 Tim 2:8). Detta är lite märkligt då Davidsmotivet kanske kan sägas vara det viktigaste i kopplingen mellan titeln ”son” och Messias. Men Paulus tycks inte lägga särskilt stor vikt i sina brev vid att visa på en eventuell koppling till Jesus och motivet med den utvalde kungen av Davids hus. Kanske var släktskapet med David redan vida känt genom hans undervisning i församlingarna, eller också ansåg han helt enkelt inte det vara så viktigt.

Det finns dock, ska sägas, ett tydligt härskarmotiv med i beskrivningen av Sonen i ex. 1 Kor 15:24-28 (Sonens uppgift där sägs i vers 25 vara ”βασιλεύειν” – ”att regera som kung”). Det är kanske det tydligaste stället hos Paulus som hör till den konungliga messiastanken, men det ligger även som en naturlig del i innebörden av talet om Jesus som κύριος (se nedan).

Wright hävdar också att termen ”Guds Son” medvetet användes av Paulus och andra kristna som en konfrontation gentemot Caesar (se ovan). Genom att som kristen använda denna beteckning för Jesus (ihop med κύριος) deklarerade man, enligt Wright, uppenbart sin lojalitet gentemot en annan Gud och herre än kejsaren (kallad ”Guds son”, se ovan). Titeln ”Guds Son” uttrycker då att Jesus, och ingen annan, är världens rättmätige herre och konung.⁵¹

Jag tycker dock inte att detta är så tydligt och medvetet framträdande som Wright får det till, om man enbart ser till det explicita användandet av termen ”Guds Son” utan att räkna med κύριος. Jag svårt att se att det är en viktig poäng som Paulus vill göra genom titeln, även om det såklart är möjligt att det kan finnas en sådan underton och vidare konsekvens av begreppets användning. Paulus tycks snarare vara mån om att de kristna församlingarna ska hålla sig väl med övermakten och be för den (1 Tim 2:1-2). Dessutom ser han överheten som insatt av Gud själv, och därför värdig underkastelse (Rom 13:1-7). Hans brev är inte i något märkbart tydligt avseende politiska eller upproriska på det sättet, anser jag.

⁵⁰ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 230, 233; även Dunn, James, D.G., 1998, s. 243.

⁵¹ Wright, N.T., 2003, s. 729f.

4.7.2 Sonens uppståndelse i Rom 1:4

Uppståndelsen från de döda beskrivs vidare av Paulus som något som ”insatte”, ”konstituerade” eller ”markerade ut” Jesus som Guds Son (grek. ”ὀρισθέντος” Rom 1:4). Översättningen ”blev insatt” i Bibel 2000, för tankarna till en slags adoptionistisk kristologi och även om ordet kan översättas så väljer flera engelska bibelöversättningar att istället översätta ordet med ”declared” eller ”marked out”.⁵²

Som sagt visar andra verser hos Paulus att han tänker sig någon form av preexistens av Sonen (vilket vi nedan kommer behandla ytterligare), och därför menar både ex. Wright och Fitzmyer att man här inte bör tolka Paulus som menande att uppståndelsen är det som *gör* Jesus till Guds Son. Det är snarare att betrakta som den avgörande händelsen som bekräftar eller markerar sanningen i påståendet att Jesus verkligen var Guds Son hela tiden.⁵³ Dessutom kan jag inte finna några tydliga tecken på en adoptionistisk kristologi hos Paulus i övrigt, vilket jag tänker borde finnas om han verkligen ansåg det vara så. Fitzmyer lyfter istället fram Rom 1:4 som en tydligt hebreisk typ av funktionsinriktad beskrivning av Jesus som Son – där titeln betecknar att Fadern *utvalt* Jesus för det gudomliga uppdraget att sändas som frälsare.⁵⁴

Jesu försoningsdöd är, som sagt, ett återkommande tema i samband med talet om Guds Son. I Rom 8:32 (förövrigt en vers som implicerar någon form av preexistens) heter det: ”Han som inte skonade sin egen son utan utlämnade honom för att hjälpa oss alla, varför skall han inte skänka oss allt med honom?”. Dunn menar att denna användning hos Paulus kanske är ett resultat av en stark tidig kristen tradition om Jesus som den utsände Sonen, såsom det t.ex. uttrycks i Mark 12:1-9 i Jesu egen liknelse om de onda vingårdsarbetarna och hur vingårdsägarens son sänds till dem men blir dödad.⁵⁵

4.7.3 Guds Son och ”sonen” Israel

Vi har ännu inte behandlat det gammaltestamentliga bakgrundsmotivet kring begreppet kopplat till Guds folk, Israel, som kollektiv. Wright lyfter fram hur Paulus ofta betonar att det är *Gud* som uppväckt Jesus från de döda (t.ex. i Rom 6:4; Gal 1:1). Det är Israels Gud, förbundets Gud, som har handlat i Sonen. I Rom 8:3 står det: ”Det som lagen inte kunde göra, eftersom den kom till korta inför vår köttsliga natur, det gjorde Gud. Då han lät sin egen son bli lik en syndfull människa och sände honom som ett syndoffer, dömde han synden i människan.” (också denna vers är ett tydligt

⁵² Schneider, Gerhard, ”ὀρίζω”, *EDNT* Vol 2, 1990-1993 s. 532; jmf. <http://bible.cc/romans/1-4.htm>; Folkbibeln har ”bevisad vara”

⁵³ Se Wright, N.T., 2003, s. 733; Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 236.

⁵⁴ Fitzmyer, Joseph, A., ”Pauline Theology”, 1999, s. 1393.

⁵⁵ Dunn, James, D.G., 1998, s. 224.

exempel på Paulus tanke om Sonens preexistens hos Fadern).⁵⁶ Israels Gud har alltså, enligt Paulus, genom Sonen tagit sig an de grundläggande problemen synd och död. Likt kung David ("Guds son") representerade hela Israels folk (kollektivt "sonen"), representerar också Messias, Guds Son, hela Israel som kollektiv, skriver Wright. Därför kan man säga att Gud, när han dömde och sedan uppväckte Messias, på ett sätt dömde och uppväckte hela Israels folk. Wright menar att bekännelsen till Jesus som Guds Son därför bar med sig en innebörd av att Guds löften till sitt folk hade blivit uppfyllda i Jesus som just "Son". Däribland också tanken att hedningarna skulle bli lagda under Israels Guds välde genom sin son (Ps 2:8)⁵⁷

4.7.4 Gemenskap med Sonen

Paulus verkar dock inte bara mena att Fadern genom Sonen har försonat och kallat världen till sig själv. Han uttrycker i 1 Kor 1:9 att Gud "... har kallat er till gemenskap med sin son Jesus Kristus, vår herre.". Den kristne är alltså också kallad till Sonen, likväl som till Fadern. Paulus skriver t.o.m. i Kol 1:13 att Fadern har fört den kristne från mörkrets välde "... in i sin älskade sons rike", och i Gal 2:20 att Kristus lever i honom, och att det liv Paulus lever – det lever han i tron på Guds Son. Samhörigheten och gemenskapen med Sonen/Kristus är alltså en viktig och tydlig del av Paulus förkunnelse. I Rom 8:29 – efter att han något tidigare skrivit om Anden vilken ropar "Abba! Fader!" i den troendes hjärta – uttrycker Paulus målet med denna gemenskap: Gud har bestämt att den Han har kallat ska "... formas efter hans sons bild ...". Den kristne ska alltså bli lik Sonen, och detta är ett mål i enlighet med Faderns vilja.

4.7.5 Det "delade" sonskapet

En annan aspekt som kanske kan sägas vara en nyans av det nyss sagda, är tanken på den troendes delaktighet i Jesu gudomliga sonskap. Dunn tar upp, vilket antytts ovan, att Paulus tycks se "Abba!"-bönen (Rom 8:15-17; Gal 4:6-7) som något specifikt kristet, och något som möjliggjorts genom att församlingsmedlemmarna nu blivit "Guds barn" och "Kristi medarvingar" (Rom 8:16, 17). Den kristnes barnskap/sonskap hos Gud verkar, enligt Paulus, vara sprunget ur Jesu sonskap hos Gud – som det är uttryckt i t.ex. Gal 4:5: "... för att han [Guds son] skulle friköpa dem som står under lagen och vi få söners rätt.". Den kristne "delar" ur den aspekten Jesu sonskap.⁵⁸

Något senare i Rom 9:26 använder Paulus Hos 2:1 (enl. LXX): "... och på den plats där det sades till dem: Ni är inte mitt folk, där skall de kallas den levande Gudens söner.", och applicerar det på

⁵⁶ Wright, N.T., 2003, s. 728.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Dunn, James, D.G., *Did the First Christians Worship Jesus?: the New Testament evidence*, Louisville, KY: Westminster John Knox Press; 2010, s. 98f.

hednafolkens inympande i förbundsfolket.⁵⁹ Genom tron på det som Jesus, ”Guds Son”, har gjort genom sin död och uppståndelse, kan alltså barnskapet till Gud upprättas för såväl juden som hedningen.

4.8 Sammanfattning

Begreppet ”Guds Son” i Nya Testamentet har förmodligen sin bakgrund i den judiska förståelsen kopplat till Guds utkorelse av ett folk eller en kung för en särskild uppgift – samt de löften som hör till Davids kungatron (se nedan under 6.2). Att det är en Messianskt präglad titel är uppenbart i Nya Testamentet, även om det är svårt att säga hur pass tidigt de messianska anknytningarna dök upp. Kanske kan man åtminstone säga att det går tillbaka till intertestamental tid, om inte ännu längre.

Paulus använder inte begreppet ”Guds Son” särskilt ofta, och kopplar begreppet till kung David endast i Rom 1:3 (”Sonen” nämns ej i 2 Tim 2:8). Kanske skulle man kunna säga att begreppets sparsamma användning vittnar om att det inte är ett helt tydligt innehållsladdat sätt att titulera Jesus, så att Paulus hellre använder mer pregnanta uttryck såsom ”Messias” och ”herre” som komplement.

Centralt i användningen av titeln är i vilket fall: a) (och detta är enligt mig att anse som den viktigaste funktionen, då de andra behöver förstås ihop med t.ex. titeln Χριστός) att det är en relationell term som talar om en unik och intim gemenskap mellan Gud och Jesus som Fader och Son; b) att evangeliets innehåll är just Guds Son, och c) att det handlar om hans utsändande, människoblivande, död och uppståndelse.

Uppståndelsen blir också den avgörande markeringen av Jesu status som Son. Genom tron på honom som Sonen blir hans sonskap givet till var och en som tror – också hedningen, som nu har del i Israels Guds löften genom Sonens död och uppståndelse. Detta ”delade” eller ”ärvda” sonskap innefattar även ett helgelseperspektiv som innebär att Gud vill att den troende ska formos efter Hans Sons bild, och bli lik honom.

Denne Son talas slutligen också om som en mäktig härskare (jmf. Kol 1:13 om ”Sonens rike”) som ska lägga allt under sig, innan han tillslut ska underordna sig Fadern.

⁵⁹ Hahn, Ferdinand, “υιός”, *EDNT* Vol 3, 1990-1993, s. 387.

5 Κύριος – Jesus som herre

Vi har tidigare tagit upp Paulus användning av ordet κύριος syftande på Gud (YHWH). Majoriteten av Paulus användningar av ordet κύριος refererar dock, enligt Dunn, till Jesus. Det är en av Paulus favorittitlar för den upphöjde Kristus (han använder det över 200 gånger i de, av de flesta forskare, ansedda som äkta Paulinska breven) och han summerar sin förkunnelses innehåll med att han predikar "... Jesus Kristus, herren ..." (Ἰησοῦν Χριστὸν κύριον) i 2 Kor 4:5.⁶⁰ Den vanliga inlednings- och hälsningsfrasen "Nåd och frid från Gud vår fader och herren Jesus Kristus" (1 Kor 1:3 m.fl.) vittnar också om att det var ett befast uttryckssätt, och Paulus kallar de kristna i 1 Kor 1:2 för dem som "åkallar herren Jesu Kristi namn".

Titeln κύριος tycks, enligt Fitzmyer, vara något som hör till den uppståndne och upphöjde Kristus.⁶¹ I Rom 10:9 (en text vi ska återkomma till) är bekännelsen att Jesus är herre, enligt Dunn, det offentliga uttrycket för tron att, som det står i samma vers, Gud har uppväckt honom från de döda. Så kopplas även titeln till uppståndelsen och upphöjelsen längre fram i Rom 14:9: "Ty Kristus dog och fick liv igen för att härska över både döda och levande." (*härska* = κυριεύση).⁶² Detsamma kan sägas gälla för Kristushymnen i Fil 2:6-11 (se vidare under 5.3.2 och 6.9.2) där Dunn menar att "det namn som står över alla andra namn" – vilket blev givet Jesus vid upphöjelsen – är just κύριος (vers 11).⁶³

5.1 Tidig bekännelse

Att bekännelsen till Jesus som herre(n) är tidig i den kristna kyrkan, och tidigare än Paulus, ser vi bl.a. av vad som kan vara en mycket tidig form av dopbekännelse i Rom 10:9: "Ty om du med din mun bekänner att Jesus är herre, och i ditt hjärta tror att Gud har uppväckt honom från de döda, skall du bli räddad." (jmf. även 1 Kor 12:3).

Enligt Mettinger kan man följa bekännelsen så långt tillbaka som till de första jude-kristna församlingarna i Palestina genom det arameiska uttrycket "maranatha" som Paulus har med i 1 Kor 16:22. Arameiska var det vanliga språket i Palestina kring Jesu tid och Nya Testamentet har bevarat några sådana ord.⁶⁴ "Maranatha" finner vi på två ställen i tidig

⁶⁰ Dunn, James, D.G., 2010, s. 103.

⁶¹ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 112.

⁶² Dunn, James, D.G., 1998, s. 245.

⁶³ Ibid., s. 246.

⁶⁴ T.ex. "effata!" i Mark 7:34; "abba" i bl.a. Mark 14:36 och Rom 8:15; "talita koum" i Mark 5:41; samt "Eli, Eli, lema sabachtani?" i Matt 27:46.

kristen skrift: 1 Kor 16:22 samt i Didaché 10:6 (en grekisk variant finns även i Upp 22:20).⁶⁵

Ordet kan delas upp på två olika sätt som ger olika betydelser: maran atha (*vår herre kommer*) eller marana tha (*vår herre, kom!*). Den första varianten bär alltså draget av en bekännelse, medan den andra är en bön. Det senare kan styrkas genom den grekiska varianten i Upp 22:20: "... ἔρχου, κύριε Ἰησοῦ." (kom, herre Jesus!), men det är inte möjligt att definitivt avgöra hur uttrycket bör förstås hos Paulus – mer än att det är ett tecken på tidig benämning av Jesus som herre(n).

5.2 Generell betydelse

Ordet κύριος behöver i sig själv inte beteckna något annat än en "mästare", eller någon som har makt och inflytande över andra. Dunn menar att bekännelsen till Jesus som herre (ex. vid dop) därför kan sägas vara en bekännelse till att Jesus Kristus nu är den som ska ha högsta inflytandet i ens liv och den som man vill tjäna.⁶⁶ Paulus hävdar t.ex. etiska konsekvenser av Jesu herravälde i Rom 14:9-10.

En del forskare menar att bekännelsen "Jesus är herre" bör förstås mot en hellenistisk bakgrund och uttrycket "kejsaren är herre" (så t.ex. Mettinger), men Dunn hävdar att en sådan tydlig (och straffbar) antites mellan de båda bekännelserna, som kan märkas i t.ex. "Polykarpos Martyrium" (8:2) i *De Apostoliska Fäderna*, ännu inte var utbredd då Paulus skrev.⁶⁷

5.3 Kopplingen till יהוה – några exempel

Vi har redan tagit upp hur man kan följa förändringen och utvecklingen av det heliga gudsnamnet via hebr. יהוה (YHWH) till grek. κύριος. Mettinger anser det vara korrekt och viktigt att förstå Jesu κύριος-titel mot just denna bakgrund.⁶⁸ Detta är mycket intressant därför att det, om det stämmer, på åtminstone ett språkligt plan för samman YHWH och Jesus. Vi ska nu titta närmare på fyra Paulinska texter som på olika sätt bidrar till att förstå Paulus sätt att så använda κύριος.

⁶⁵ Mettinger, Tryggve, N.D., 1988, s. 19.

⁶⁶ Dunn, James, D.G., 1998, s. 247.

⁶⁷ Ibid. s. 247 (jmf Mettinger, Tryggve, N.D., 1988, s. 19); *De apostoliska fäderna/inledning*, översättning och förklaringar av Olof Andrén och Per Beskow, 2. uppl., Skellefteå: Artos; 2006, s. 129.

⁶⁸ Mettinger, Tryggve, N.D., 1988, s. 17.

5.3.1 Rom 10:9

Dunn tar upp detta ställe som en viktig text i sammanhanget. Paulus låter nämligen här κύριος syfta både på YHWH och på Jesus. I vers 13 citerar Paulus Joel 2:32 (i LXX 3:5): ”Men var och en som åkallar Herrens namn skall bli räddad.” I Joels bok är det utan tvekan så att ”Herren” som åsyftas är YHWH. Men lika uppenbart, menar Dunn, är det av sammanhanget i Rom 10:13 att ”Herren” åsyftar den som bekännelsen i vers 9 handlade om – nämligen Jesus. För Paulus tycks det alltså vara så att Joels profetia nu talar om dem som åkallar Jesus som herre (jmf. ovan nämnda 1 Kor 1:2).⁶⁹

I Joel är åkallan ett rop till Gud att Han ska utöva sin frälsande makt för ”en skonad skara” av Israel (Joel 2:32). Att Paulus låter detta syfta på Jesus betyder, enligt Dunn, antingen att Jesus betraktas *vara* YHWH eller, troligare, att Gud har tilldelat Jesus, som herren på sin högra sida, sin unika frälsande makt, och att Jesus både *är* denna frälsande makt förkroppsligad och den som *verkställer* den.⁷⁰ Det skulle i så fall betyda att Jesus som κύριος av Paulus ses som varande ett med Guds frälsande vilja, och den som förkroppsligar denna vilja och verkar ut den – så att det t.o.m. går att låta detta κύριος vara ett enhetligt begrepp för de båda. Det är dock mycket vanskligt att resonera kring detta på ett ontologiskt plan, då det kanske närmast ligger på ett funktionellt plan för Paulus, ett problem vi kommer behöva återkomma till framöver.

5.3.2 Fil 2:6-11

Kristushymnen i Fil 2:6-11 är ett annat viktigt exempel när det gäller κύριος applicerat på Jesus: ”... för att alla knän skall böjas för Jesu namn, i himlen, på jorden och under jorden, och alla tungor bekänna att Jesus Kristus är herre, Gud fadern till ära.” (v10-11). Dunn lyfter fram detta som en tydlig allusion till Jes 45:23: ”... För mig skall alla böja knä, alla skall svära mig trohet.” Det är extra intressant att lägga märke till att denna vers står tillsammans med två av Gamla Testamentets mest tydligt monoteistiska verser (Jes 45:21-23). Vers 21c-22 säger

”... Det finns ingen annan Gud än jag, ingen trofast Gud som hjälper utom jag. Vänd er till mig, folk från hela jorden, så skall ni bli hjälpta. Jag är Gud, ingen annan finns.”⁷¹

⁶⁹ Dunn, 2010, s. 104.

⁷⁰ Ibid., s. 105.

⁷¹ Ibid., s. 105f.

Än en gång måste vi så fråga oss om detta därmed betyder att Jesus bör förstås som varande Gud. Dunn menar att hymnen inte uttryckligen säger detta, men att själva bekännelsen att Jesus är herre kanske är det *sätt* på vilket Gud ska tillbedjas och äras (av vikt att inte utelämna slutet på Fil 2:11: "... εἰς δόξαν θεοῦ πατρός." – "... *Gud, Fadern till ära*"). Kanske, menar Dunn, är Jesu herradöme en så definitiv och tydlig manifestation av Guds frälsande makt och aktivitet att bekännelsen till Jesus som herre är detsamma som bekännelsen till den ende Guden.⁷²

Både Dunn och Mettinger menar att "... det namn som står över alla andra namn ..." (vers 9), vilket blev givet Jesus av Gud vid upphöjelsen (efter korsdöden), bör förstås vara just κύριος. Dunn tar upp att en del menar att namnet är "Jesus" (jmf. vers 10), men påpekar att det är svårt att se på vilket sätt det namnet kan anses bli honom givet först i samband med upphöjelsen.⁷³ Mettinger förstår det som att när Jesus vid upphöjelsen blir given namnet Herre(n) tar han åter emot det han enligt vers 7 "avstod från" – jämlikhet med Gud (vers 6).⁷⁴ Dock osäkert då Paulus inte uttrycker det som att Jesus före sitt människoblivande kallades "herren".

5.3.3 1 Kor 8:6

"... så har vi bara en Gud, fadern från vilken allting utgår och (som är vårt mål), och bara en herre, Jesus Kristus genom vilken allt är till och genom (vilken vi är till)."⁷⁵

Den här versen är mycket intressant i diskussionen om vad det betyder att Jesus är κύριος. Säger den att Gud, Fadern och Jesus Kristus så att säga "delar samma gudomlighet"? Kring den här versen förs nämligen en diskussion som rör den judiska trosbekännelsen, även kallad "Shema" (5 Mos 6:4: "Hör Israel! Herren vår Gud, Herren är en.") vilken Paulus, enligt Dunn, verkar anspela på några verser innan i 8:4.⁷⁶

Forskarna är oense huruvida man bör koppla Shema till det Paulus säger i vers 6. Han verkar i princip dela upp bekännelsen i två delar: å ena sidan *en* Gud och Fader, och å andra sidan (ytterligare?) *en* herre, nämligen Jesus Kristus. Dunn frågar sig om herren Jesus, som den "ende herren" är att förstå som "inkorporerad" i den judiska bekännelsen och därmed

⁷² Ibid., s. 106.

⁷³ Dunn, James, D.G., 1998, s. 246; Mettinger, Trygve, N.D., 1988, s. 18.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Parenteserna markerar tolkande översättning av Bibel 2000 från grekiskans "καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν" (ordagrant min övers.: "och oss till honom" om Fadern) och "καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ" ("och oss genom honom" om Kristus).

⁷⁶ Dunn, James, D.G., 2010, s. 108.

delaktig i Guds enhet, eller om det är så att Paulus faktiskt ruckar på en monoteistisk övertygelse (vilket han på andra ställen understryker att han står för: jmf. 1 Kor 8:4; Rom 3:30; Gal 3:20; Ef 4:6). En del forskare (exempelvis Bauckham, citerad av Dunn) hävdar att man nog bör tolka det som att Paulus, p.g.a. sin judiska monoteism, här måste tänka sig Jesus som på något sätt havande delaktighet i Guds enhet genom att använda titeln κύριος.⁷⁷

Dock kan man även, vilket Dunn tar upp, med hjälp av de grekiska prepositionerna i versen (ἐξ = *från/av/ur*; och δια = *genom*) tänka sig en uppdelning mellan vad Dunn kallar för ”source” och ”mediating agency”. Gud, Fadern är den källa *från* vilken allt är, och Kristus är den *genom* vilken allt är.⁷⁸ Detta uttryckssätt om Jesu roll i förhållande till Guds med hjälp av prepositionerna ”i” (ἐν) och/eller ”genom” (δια) finns på flera ställen hos Paulus (se nedan under 6.7 och 6.10.3).⁷⁹

5.3.4 1 Kor 15:24-28

Det är dock inte bara så att κύριος om Jesus kan innebära en *identifikation* av Jesus som Gud. På en del ställen verkar det snarare fungera som en *distinktion* mellan dem. Flera gånger beskrivs Gud som ”Jesu Kristi Gud och Fader” (t.ex. 2 Kor 1:3 och Ef 1:3). Här kan även nämnas 1 Kor 3:23: ”Men ni tillhör Kristus, och Kristus tillhör Gud”; eller 11:3: ”... Gud är Kristi huvud.”⁸⁰ Ett av de mest intressanta ställena är dock 1 Kor 15:24-28:

”Sedan kommer slutet, när han överlämnar riket åt Gud, fadern. Då har han förintat varje välde och varje makt och kraft, ty han måste härska tills han har lagt alla fiender under sina fötter. Den siste fienden som förintas är döden, ty *allt har han lagt under sina fötter*. När det heter att allt är lagt under honom är naturligtvis den undantagen som har lagt allt under honom. Men när allt har lagts under honom skall Sonen själv underordna sig den som har lagt allt under honom, så att Gud blir allt, överallt.”

Här talas det om Kristus och Sonen, men detta är kanske den tydligaste nytestamentliga framställningen vi har av Ps 110:1 som handlar om ”herren” eller ”härskaren”: ”... Så lyder Herrens ord till min härskare: Sätt dig på min högra sida, så skall jag lägga dina fiender som en pall under dina fötter.”. Detta var en mycket viktig gammaltestamentlig vers för den tidiga kyrkans Jesusförståelse. Jesus själv tar, enligt de synoptiska evangelierna, upp versen i samtal med de skriftlärdarna om vem Messias är, och Petrus applicerar versen på Jesus i sin

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid., s. 109.

⁷⁹ Se t.ex. Rom 1:8; Kol 1:14-20; 3:17; Ef 5:20

⁸⁰ Dunn, James, D.G., 2010, s. 110.

predikan i Apg 2:34.⁸¹ Även Heb 1:13 tolkar versen som syftande på Sonen.

Dunn lyfter fram att Kristi herravälde i 1 Kor 15:24-28 är totalt. Allt lägger han under sig, och t.o.m. döden blir maktlös inför Kristus. Ändå säger Paulus att det finns ett ännu mer ultimatum herravälde – nämligen Gud, Faderns. På ett sätt tycks inga uttalanden kring Kristi maktstatus och ära vara för höga i anspråk för Paulus, men ändå kommer tillägget att också Sonen underordnar sig Gud, Fadern så att Han blir allt, överallt.⁸²

Paulus verkar, tycker jag, tolka Ps 110:1 på ett dubbelt sätt i 1 Kor 15. Det är tydligt att han menar det vara (herren) Kristus som är den som lägger allt under sina fötter och härskar tills han har förintat varje välde, makt och kraft (vilket i Psaltaren nog bör förstås som YHWHs roll). Men ändå skriver han också att den är undantagen som lägger allt under hans (Kristus) fötter – nämligen Gud, Fadern. Det är alltså Gud som verkar allt detta, eller åtminstone ger utrymme för det att ske. ”De två herrarna” i Ps 110 verkar här på något sätt vara ett i vilja och funktion, men ändå är den ene underställd den andre. Återigen finner vi alltså att det är svårt, för att inte säga omöjligt, att göra en tydlig uppdelning mellan Gud och Jesus utifrån Paulus sätt att hantera κύριος.

5.4 Sammanfattning

Kύριος-titeln på Jesus hör samman med tidig bekännelse i urkyrkan, och tycks enligt Paulus ha blivit given den uppståndne och upphöjde Jesus. Titeln uttrycker bl.a. sannolikt den direkta associationen till en mänsklig herre eller ägare, så att den uppståndne Kristus är den döptes nya herre och den som man ämnar följa och tjäna.

Vi har även flera texter som genom begreppet κύριος tycks koppla ihop Jesus med YHWH, även om slutsatser inte på något definitivt sätt kan dras kring hur Paulus kan ha tänkt på ett ontologiskt plan (om han gjorde det). Dock är det tydligt att Paulus använder ordet på ett flytande sätt om YHWH och om Jesus, vilket i sig är häpnadsväckande med tanke på titeln bakgrund som ersättning för det heliga och outtalbara gudsnamnet.

Vi har också texter som genom titeln kan markera en distinktion mellan YHWH och herren Jesus, där Jesus tycks vara underställd Gud, Fadern. Det är ungefär så långt vi kommer med hjälp av studiet kring Paulus användning av κύριος, då många fler aspekter av Paulus sätt att tala om Jesus kan och behöver lyftas fram.

⁸¹ Se Matt 22:44; Mark 12:36 och Luk 20:42

⁸² Dunn, James, D.G., 2010, s. 112.

6 Χριστός - Jesus som Kristus

Kristus och Nya Testamentets kristologi kan utan tvekan sägas vara hjärtat också i den tidiga kyrkans teologi. Vad Jesus från Nasaret gjorde och sa, och särskilt hans död och uppståndelse, förändrade hans efterföljare på ett grundläggande plan. Deras uppfattning av hur Gud verkar; vad världen är; vad Israel betyder; hurdan Messias är; synen på icke-judar; på offer; på templet; Torah; Profeterna och Skrifterna; på kärlek; dom; den kommande världen; sig själva – allt blev på något sätt tvunget att passera genom frågan om vem denne man var (och är).

Χριστός är en av Paulus favorittitlar på Jesus. Han använder den stående för sig själv, och tillsammans med andra – av vilka vi ovan har behandlat några av de viktigaste. Vi ska här försöka redogöra för några centrala tankar i Paulus användning och förståelse av begreppet, och Kristi roll och betydelse. Dock helt klart utan anspråk på att vara heltäckande.

Krustiteln har en lång och inte helt enkelspårig bakgrund i Gamla Testamentet och intertestamental litteratur. Den är kopplad till en rad olika föreställningar som rör både den nuvarande och den kommande tidsåldern. För våra syften räcker det här med att ta upp bakgrunden i stora drag, för att sen titta närmare på Paulus brev.

6.1 Bakgrund

Det grekiska ordet χριστός, som används i både LXX och i Nya Testamentet, är en översättning från hebreiskans מָשִׁיחַ som betyder ung. ”en som är smord”. I Gamla Testamentet kan det bl.a. beteckna en kung, en präst eller en profet. Dessa blev ofta smorda med olja, som ett tecken på utkorelse för ett gudomligt och viktigt uppdrag. Utanför LXX och Nya Testamentet används begreppet, enligt Hahn i *EDNT*, aldrig om personer.⁸³

När det betecknar kungar (Hahn räknar med 32 sådana tillfällen) står det exempelvis för auktoritet, legitimitet, utväljande och okränkbarhet.⁸⁴ På en del ställen även för att Herrens Ande uppfyller dem.⁸⁵ Om profeter används det mera sällan (dock t.ex. i 1 Kung 19:16; Jes 61:1) och även där handlar det om legitimiteten för uppdraget och om utrustandet med Herrens Ande. Om präster används begreppet i t.ex. 1 Krön 29:22; Syr 45:15. I 3 Mos 8:12, 30 beskrivs hur Mose smorde, respektive stänkte olja på Aron och hans söner vid deras prästvigning för att ”helga”/”avskilja” dem (hebr. לְקַדְּשׁוּ vers 12) för tjänst. I 3 Mos 4:3, 5,

⁸³ Hahn, Ferdinand, ”χριστός”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 479.

⁸⁴ Jmfr. 1 Sam 9:16; 10:1; 16:3; 24:7; 26:9-11; 2 Sam 1:14; 1 Kung 1:34.

⁸⁵ 1 Sam 10:6, 9-13; 16:13.

16 kallas således prästen för ”הַכֹּהֵן הַשֹּׂמֵרֶה” (*den smorde* [transkr. hammāšīah] *prästen*). Hahn menar också att det är troligt att den smorde i Dan 9:25f är en överstepräst.⁸⁶

6.2 Messianismens utveckling i Gamla Testamentet

Som en del i McKenzies artikel ”Aspects of Old Testament Thought” i *NJBC* har Brown bidragit med en artikel om Messiasbegreppet och dess utveckling inom judendomen, vilken jag har valt att använda mig av här.

Judar förväntade ett flertal personer som skulle komma vid tiden för Guds slutgiltiga ingripande med Israels folk: exempelvis Elia; Profeten som skulle vara lik Mose; kanske Människosonen; den smorde prästen etc. Dessa kan kanske kallas för ”messianska” (med litet m) gestalter. Messias (med stort m) är dock på ett särskilt sätt kopplat till kung Davids dynasti som skulle etableras och på ett definitivt sätt föra fram YHWHs herravälde.⁸⁷ Men denna kungliga Messiasförväntan har utvecklats under lång tid i Israels historia, och vi ska i korthet försöka redogöra för detta nedan. Brown delar upp utvecklingen i tre stadier.

6.2.1 Första stadiet

I början av kung Davids dynasti i Juda rike sågs varje (smord) kung som en i någon mening till Israels folk sänd frälsare. Den messianska tanken kring kung David och hans efterkommande finns tydligast uttryckt i 2 Sam 7:14; Ps 89 samt 1 Krön 17. Brown identifierar följande teman i Ps 89:20-38: Herrens utväljande av David; löften om seger och utbredd herradöme; tanken på David och hans efterföljande som Guds ”söner”; ett förbund mellan Herren och Davids hus med löfte om en evig dynasti, som i slutändan ej beror på Davids efterföljandes trohet till Herren, utan på Herrens trofasthet och nåd. Psalmen talar dock på ett större plan, och nämner inte specifikt *en* kung som den avgörande, och frälsningen är heller inte kopplad annat än till det politiska motivet.⁸⁸

De s.k. kungliga psalmerna (särskilt Ps 2; 34:10, 21, 88, 126; 72; 110, vilka Brown menar mycket väl kan ha sitt ursprung från 900-talet f.Kr.) bör, enligt Brown, också nämnas som exempel på ett tidigt stadium av messianism. I Ps 2:7 säger Herren till den smorde kungen: ”Du är min son, jag har fött dig i dag.”, och Brown menar att detta bör tolkas som ett symboliskt sätt att uttrycka att kungen är Herrens representant bland folket. Ps 72 kan kanske anses vara den psalm som tydligast talar om konungen som en frälsande person. Han

⁸⁶ Hahn, Ferdinand, ”χριστός”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 479.

⁸⁷ Brown, Raymond, E., ”God's Future Plans for His People”, 1999, s. 1310.

⁸⁸ Ibid.

beskrivs som rättfärdig i sitt styrande; en hjälpare för de fattiga; härskare intill jordens ändrar; en domare i rättfärdighet; en som räddar från förtryckaren och det talas om att stor frid ska råda i hans dagar.⁸⁹

6.2.2 Andra stadiet

På 700-talet kan man, enligt Brown, se en utveckling av den kungliga messianismen. Onda och orättfärdiga kungar som t.ex. Ahas, gjorde att tanken på den smorda och rättfärdiga Davidsdynastin och löftena kopplade till den, blev betydligt oklarare. Särskilt profeten Jesaja talar om att Herren själv måste gripa in, och säkra löftena kring Davids ätt, och resa upp en värdig kung på tronen. Profetiorna i Jes 7:14-17 och 9:1ff tycks förvänta en sådan kung under Jesajas dagar, och Brown menar att Jesaja mycket väl kunde tänkas se uppfyllelsen i den gode kungen Hiskia, Ahas efterträdare, men att beskrivningen av kungen i profetiorna är såpass höga i anspråk och ton att man senare kunde betrakta dem som ännu inte uppfyllda. De gav rum för en utvidgad förväntan på en Gudomlig insättning av en kunglig Messias på Davids tron framöver.⁹⁰

Jes 11:1ff talar också i termer av en smord kung av ”... Jishajs avhuggna stam ...”, men där är perspektivet mer framtidsorienterat. Han ska härskas med kraft och vishet från Herrens Ande, och hans välde ska ha kosmiska dimensioner. Det talas också om att (hedna)folken (גוֹיִם) ska söka sig till Jishajs rot och att ”... platsen där han tronar skall bli ärad.” (vers 10). I hans dagar ska ingen göra något ont ”... ty kunskap om Herren skall uppfylla landet, liksom havet är fyllt av vatten.” (vers 9). Detta tal om en av Herren återupprättad Davidsdynasti med frälsning av universell och kosmisk betydelse förekommer här kanske för första gången i Gamla Testamentet, menar Brown.

Men Jesajas tema förekommer även hos Mika, en samtida profet, som talar om en som ska födas i Betlehem som härskare och herde i Israel. Hans ursprung är ”... från forntiden, från det längesedan förflutna.” (5:2; hebr. מִקְרָם מִיָּמֵי עוֹלָם). Han ska, likt det är beskrivet i Jesaja, gå i Herrens kraft, och ”... i Herrens, sin Guds, höga namn ...” och folket ska bo i trygghet då han blir ärad över hela jorden (vers 4). Samma tankegångar kopplat till kung Davids dynasti finns t.ex. i Jer 23:5; 30:9, 21; Hes 17:22; 34:23; 37:24.

⁸⁹ Ibid., s. 1311.

⁹⁰ Ibid.

6.2.3 Tredje stadiet

Före exilen kunde Israels folk, enligt Brown, tänka i termer av nästa generation av Davids ätt när det gällde de profetiska löftena. Efter exilen kunde man så småningom inte längre det, då Davids ätt inte längre satt på tronen. Detta medförde en förändring i messianismen, i det att löftena började läsas och förstås som pekande mot en mer odefinierbar framtid.

Brown menar att det först är nu man egentligen kan börja tala om förväntan på en Messias (med stort m). Dock är det fortfarande inte helt säkert om denne kunde tänkas vara en gudomlig figur, vars verksamhet och resultat gick utöver det historisk-politiska motivet i t.ex. de ovan nämnda psalmerna.⁹¹

Brown lyfter här inte in tjänarsångerna från Jesaja bok i resonemanget (kanske p.g.a. att han främst utgår från kungamotivet), där flera av de tidigare nämnda temata från Jesaja (särskilt kap. 11) är framträdande.⁹² Här beskrivs bl.a. att Herrens undervisning, befrielse och läkedom ska utgå från tjänaren (jmf. 42:1-7). Inte minst den sista tjänarsången (52:13-53:12) tar även tydligt upp syndaförlåtelse (genom tjänarens förnedring och offer) som ett resultat av hans verksamhet. Dock bör nämnas att Jes 53, enligt t.ex. Hahn, aldrig i förkristen tid tolkats som messiansk.⁹³

Jag vet inte hur Brown ställer sig till dateringen av dessa kapitel, som ofta kopplas till en ”andra” (deutro-)Jesaja, verksam någon gång 586-539 f.Kr., om ej till Jesaja på 700-talet. Men i vilket fall anser jag det märkligt att han inte alls nämner dem som ett för- eller efterexiliskt exempel på hur man kunde tänka kring befriaren för Israel, då dessa tjänarsånger kan sägas komplettera den kungliga bilden som diskuterats ovan. Evangelisten Matteus hänvisar t.ex. på några ställen till dessa sånger i en messiansk kontext, men det är förstås möjligt att kristna var de första som tänkte på det här viset.⁹⁴

Brown tar däremot upp Sak 9:9ff (som han daterar till 300 f.Kr.), där det beskrivs en kommande kung vars herravälde ska utplåna alla stridsredskap och bringa fred i hela världen. Han tycks vara ett Herrens redskap i detta, men det är samtidigt tydligt att det är Herren som själv verkar. Brown tycks mena att detta är exempel på en efterexilisk betoningsförskjutning i det att Herren är subjekt på ett tydligare sätt, och att de kungliga och politiska dimensionerna inte är lika framträdande.⁹⁵ Men själv ser jag inte en så tydlig förskjutning i förhållande till de tidigare ställen vi nämnt ovan, där Herren ofta sägs vara den

⁹¹ Ibid., s. 1311f.

⁹² Om ”Herrens tjänare”: Jes 42:1-7; 49:1-(6)7; 50:4-9(11); 52:13-53:12.

⁹³ Hahn, Ferdinand, ”χριστός”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 480.

⁹⁴ Se Matt 12:18-21 (jmf. Jes 42:1f); 8:17 (jmf. Jes 53:4); se även Luk 22:37 (jmf. Jes 53:12)

⁹⁵ Brown, Raymond, E., ”God’s Future Plans for His People”, 1999, s. 1312.

som agerar i och genom den mänskliga agenten.⁹⁶ Dessutom är, menar jag, budskapet om fred och utrotande av vapen eller fiender (som ju är framträdande i Sak 9, om än kungen beskrivs som ödmjuk och ridande på en åsna) i allra högsta grad politiskt.

Skiftningen som sker i betoning ligger nog snarare, skulle jag säga, i det framtidsorienterade och universella draget, med tydligare tal om hedningarnas insikt om vem Israels Gud är – samt en vidare tanke om att det ytterst är Guds herravälde som den smorde, i kraft av Herren själv ska bringa fram (och då inte enbart som en kung, utan också som lärare i Torah och undergörare o.s.v.). Dessutom kan vi, även om det inte är ett ofta framträdande drag, se att försoning och syndaförlåtelse är indraget i förväntan (se ovan; jmf. även Sak 13:1ff samt Dan 9:24-27 där den utvaldes död betonas liksom i Jes 53).

6.2.4 Intertestamental och nytestamentlig tid

Messiasförväntan finns tydligt uttryckt i postexilisk judendom, menar Brown. Det frekventa och ofta spontana sättet att bruka termen Messias i Nya Testamentet (Mark 8:29; 14:61; Joh 1:20; 4:25 etc) samt användningen i tidiga judiska skrifter (ex. från Qumran ovan nämnda 4QFlor 1:11; Salomos psalmer 17 och 18) indikerar helt klart att det fanns en utbredd Messiasförväntan i intertestamental tid – ett nationellt hopp, om man så vill.⁹⁷

I Qumran tycks man ha väntat sig ankomsten av Profeten, av den Davidiske Messias och av den smorde prästen (t.ex. 1QS 9:11).⁹⁸ Termen kunde alltså (i alla fall i senare judendom) fungera som ett slags sammansatt frälsningsförväntan kopplad till flera olika motiv i Gamla Testamentet samtidigt, såsom Herrens lidande tjänare i Jesaja bok; ”Människosonen” i Daniels bok; ”Profeten” från 5 Mos 18:15; en smord evig präst som samtidigt beskrivs som domare och härskare som i Ps 110; eller en rättfärdig kung som i Ps 72.

Givetvis, ska sägas, fanns det också många judar under första århundradet före Kristus som inte delade ett Messianskt hopp, i alla fall inte kopplat till Davidsdynastin, vilken inte hade regerat i Israel på 500 år.⁹⁹

⁹⁶ I Jesaja finns ett tydligt tema av hur det är Herren som ytterst styr historiens gång (jmf. 8:9-10; 13:4-6; 22:9f; 23:9; 24:1, 3 m.fl.); i ovan nämnda Ps 110 är det Herren själv (i och genom ”min herre” v1) som handlar och är aktiv; likväl i 2 Sam 7 är det Herren själv som står bakom och handlar (dock delvis genom David och andra människor).

⁹⁷ Brown, Raymond, E., ”God's Future Plans for His People”, 1999, s. 1310.

⁹⁸ Ibid.; se även Brown, Raymond, E., ”Dead Sea Scrolls”, 1999, s. 1076f. ang. Qumrantexterna.

⁹⁹ Brown, Raymond, E., ”God's Future Plans for His People”, 1999, s. 1310.

6.3 Frekvens hos Paulus

Paulus står, som sagt, för några av de tidigaste skrifterna i Nya Testamentet, och det är slående att han använder *χριστός* så oerhört frekvent (och redan i 1 Thess, endast ca 20 år efter Jesu korsfästelse). Paulus står för ca 383 av Nya Testamentets totala 531 omnämningen av begreppet *χριστός* – d.v.s. ca 72%.¹⁰⁰ Det är därmed tillsammans med *κύριος* och, givetvis själva namnet *Ἰησοῦς* den vanligaste beteckningen hos Paulus.

6.4 Tidig bekännelse

Det är, enligt Hengel m.fl., troligt att det av Paulus så ofta använda uttrycket ”*Ἰησοῦ Χριστοῦ*” var en enkel tidig bekännelseformulering bland de kristna – d.v.s. ”Jesus [är] Messias/Kristus”.¹⁰¹ Och det är tydligt, menar Hengel, att Paulus ansåg Jesus vara den i Skrifterna utlovade Messias (jmf. Rom 1:1f). Paulus skriver till Korinthierna i 1 Kor 15:3-4 att han förkunnade för dem det han själv tagit emot: ”... att Kristus dog för våra synder i enlighet med skrifterna, att han blev begravd, att han uppstod på tredje dagen i enlighet med skrifterna ...”. Att det som skedde i och genom Jesus Kristus är grundat och förmedlat profetiskt i Tanach var uppenbarligen viktigt för Paulus. I Rom 9:3-5 skriver han om judarnas privilegier genom frälsningshistorien och hävdar Messias (mänskliga) härkomst från fäderna som ett (klimax) bland dem. I 2 Kor 1:20 skriver Paulus också att ”... alla Guds löften har fått sitt ja genom honom.”.¹⁰²

Ofta används även *χριστός* ihop med *κύριος* (enligt Hahn ca 41 tillfällen). Också detta tyder bl.a. på, som nämnt ovan, en tidig bakgrund i bekännelseformuleringar (ex. 1 Kor 8:6; Fil 2:11; 3:20), men även i liturgiska formuleringar (sett av t.ex. hälsningar i Rom 1:7; 1 Kor 1:3; 2 Kor 1:2; 13:13; Gal 1:3; Filem vers 25 m.fl.).¹⁰³

6.5 Titel eller namn?

En flitigt diskuterad fråga bland forskare är den om *χριστός* är att betrakta som en titel på Jesus (som beskriver honom som ”den Smorde”, med allt vad det innebär) eller som ett integrerat namn på Jesus. Både Hengel och Fitzmyer menar att det hos Paulus snarast blivit som ett namn på Jesus.

¹⁰⁰ Hahn, Ferdinand, ”*χριστός*”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 479; siffrorna varierar dock något, jmf. t.ex. Fitzmyer, Joseph, A., ”*Pauline Theology*”, 1999, s. 1394.

¹⁰¹ Hengel Martin, *Studies in Early Christology*, Edingburgh: T & T Clark; 1995, s. 3; jmf. Dunn, James, D.G., 1998, s. 197.

¹⁰² Hengel, Martin, 1995, s. 4f.

¹⁰³ Hahn, Ferdinand, ”*χριστός*”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 482.

Hengel anser att det i princip har förlorat sin titulära betydelse hos Paulus. Eller kanske snarare att namnet Jesus har ”absorberat” titeln, för att det endast finns *en* Kristus – den korsfäste (1 Kor 1:23; 2:2; Gal 3:1), varför det kan skrivas både ihop ”Jesus Kristus” eller enbart det ena av dem. Redan i Paulus tidigaste brev 1 Thessalonikerbrevet, har titeln nämligen så helt blivit en del av namnet att Paulus inte bara talar om ”Jesus” utan även i absolut form om ὁ χριστός.¹⁰⁴

Ett exempel på sammanflätning av namnet Jesus och kristustiteln som Hengel lyfter fram, är att den judiske historieskrivaren Josefus refererar till Jakob (Jesu bror) som brodern till den som kallas för Χριστοῦ (Ant. 20.200). Om det dessutom stämmer, som Lukas berättar i Apg 11:26, att man i Antiokia (troligen någon gång mellan år 35-40) började kalla Jesu lärjungar för ”Χριστιανοί”, visar detta på att de kristna inom en mycket kort tid kom att betraktas som en messiansk rörelse, med exklusiva anspråk på att titeln tillhör just Jesus från Nasaret.¹⁰⁵

Hahn menar dock i sin artikel i *EDNT*, att χριστός utifrån dess gammaltestamentliga och judiska bakgrund snarast är en beteckning på funktion hos Paulus. Att smörjas hör, som nämnts ovan, samman med att bli utvald och sänd för ett visst uppdrag. När χριστός används om personer i ett konfessionellt sammanhang som t.ex. Mark 8:29 där Petrus säger ”σὺ εἶ ὁ Χριστός” (*du är Kristus/Messias*), får det alltså snarast karaktären av en titel – där χριστός sägs istället för personens namn (vilket ofta förekommer hos Paulus). Paulus andra variant där både namn och titel står ihop (Ἰησοῦ Χριστοῦ) gör inte, menar Hahn, att det ska betraktas som ett slags ”andranamn” på Jesus – det bör snarare ses som ett epitet.¹⁰⁶ Detta anser jag låter rimligare än att lägga betoningen på att det är ett namn (delvis p.g.a. Paulus medvetna sätt att tala om Jesus som judarnas i Skrifterna utlovade Messias) – även om jag håller med Hengel och Fitzmyer om att personen (med namnet Jesus) och titeln för Paulus är djupt sammanflätade. Dock – kunde det vara på annat sätt, om nu Paulus ansåg att det bara finns en Messias och att det är just Jesus! Man kan lätt göra frågan så stor att man snart, så att säga, ”inte ser skogen för alla träd” – då både namn och titel, enligt min mening, i slutändan betecknar en och samma person och verklighet.

¹⁰⁴ Hengel, Martin, 1995, s. 1.

¹⁰⁵ Ibid., s. 2.

¹⁰⁶ Hahn, Ferdinand, ”χριστός”, *EDNT* Vol. 3, 1990-1993, s. 479.

6.6 Paulus övergripande kristologi

Så vad vill Paulus uttrycka genom beteckningen *χριστός* om Jesus? För Paulus är synden och döden, enligt Dunn, människans stora och grundläggande problem och det är det problemet som Guds Messias blev sänd att ta itu med. Paulus använder en mängd olika sätt och perspektiv för att beskriva vad han menar vara Kristi huvudfunktion och roll i frälsningshistorien, nämligen försoningsdöden på korset och uppståndelsen från de döda.

Han kallar Kristi verk för en försoning (*καταλλαγή*) mellan Gud och människa (2 Kor 5:14-20); för något Kristus gjorde i människans ställe som ett slags representantoffer (2 Kor 5:21); ett syndoffer (ex. Rom 8:3; 1 Kor 5:7); ett friköpande av människan (*ἐξηγόρασεν*), eller en Guds förbannelse (*κατάρα*) i vårt ställe (Gal 3:13).¹⁰⁷ Därför är Paulus användning ofta och på ett centralt sätt kopplad till Jesu död (Rom 5:6, 8: 14:15; 1 Kor 8:11; Gal 2:19 m.fl.) och uppståndelse (Rom 6:9; 1 Kor 15:12-17, 20, 23).

Titeln hör således tydligt samman med Guds frälsande aktivitet, vilken för Paulus nått sin kulmen i Kristus-händelsen. Genom uppståndelsen från de döda har Gud, enligt Paulus storslagna beskrivningar i uppståndelsekapitlet i 1 Kor 15, genom Kristus övervunnit döden, som är syndens lön och vår fiende. Döden har därför inte det sista ordet längre (jmf. Rom 6:7-10). Därför kan Paulus också säga i Rom 6:23: ”Syndens lön är döden, men Guds gåva är evigt liv i Kristus Jesus, vår herre.”

6.7 Gud som initiativtagare

Dunn betonar att det alltid är Gud som är initiativtagare, och som agerar i och genom Kristus. ”Gud sände”; ”Gud uppväckte”; ”Gud friköpte”; ”Gud räddade” o.s.v. skriver Paulus ständigt.¹⁰⁸ Gud och Kristus står aldrig i opposition till varandra, och Jesu verksamhet kan, enligt Dunn, i princip sägas vara Guds verksamhet.¹⁰⁹

Ett bra exempel på detta är ovan nämnda passage i 2 Kor 5:18. Där skriver Paulus att Gud *genom* (*διὰ*) Kristus har försonat oss med sig själv. Men i vers 19 skriver han att *Gud var i* (*θεὸς ἦν ἐν*) Kristus och försonade världen med sig själv. I vers 21 skriver han dessutom att ”Han som inte visste vad synd var, honom gjorde Gud till ett med synden för vår skull, för att vi genom honom skulle bli till ett med Guds rättfärdighet.” Detta ställe visar på ett bra sätt hur Paulus ganska flytande kan tala om Kristus som Guds agent, och på samma gång om Gud som agent i Kristus (jmf. resonemanget ovan om Messias och YHWH i Gamla

¹⁰⁷ Dunn, James, D.G., 1998, s. 231.

¹⁰⁸ Jmf. Gal 4:4; Kol 2:12; Rom 3:24; Tit 3:5.

¹⁰⁹ Dunn, James, D.G., 1998, s. 231f.

Testamentet).

Man kan här även ta upp att Paulus aldrig, vilket Dunn betonar starkt, tillskriver varken Kristi inkarnation, hans under eller undervisning någon frälsande roll. Paulus frälsningslära är kopplad enbart till Kristi försoningsdöd och uppståndelse.¹¹⁰

6.8 Kristus som människa

Är denne Kristus eller Messias att betrakta som en människa eller som Gudomlig, enligt Paulus? Vi har tidigare tagit upp liknande frågor vid redogörelserna för Jesus som ”Guds Son” och som ”herre(n)”. Vad ser vi av detta kopplat till begreppet Kristus, hos Paulus? Låt oss börja med att titta på några indikationer på Paulus beskrivningar av Kristi mänsklighet.

6.8.1 Jesu jordiska verksamhet hos Paulus

Paulus talar väldigt lite om Jesu jordiska verksamhet – hans födelse; under och tecken; sättet att möta människor; hans undervisning etc. Han nämner dock i Gal 4:4 att Jesus var ”född av en kvinna”, vilket ju i sig inte är något märkvärdigt och unikt (se not), men det är det enda han skriver explicit om Jesu födelse.¹¹¹

Det finns även vissa indikationer på att Paulus kände till något av Jesu undervisning. I det tidigaste brevet, 1 Thess 4:2, skriver Paulus: ”Ni vet ju vilka föreskrifter vi gav er från Herren Jesus.”. Och i 4:15 skriver Paulus angående de dödas uppståndelse och Jesu återkomst: ”Med stöd av vad Herren lärt oss säger vi er detta: vi som är kvar här i livet då Herren kommer skall inte gå före de avlidna.”, men det är osäkert varifrån Paulus hämtar detta Jesusord, då det inte finns någon uppenbar parallell i något av evangelierna.

Alltså tycks Paulus och hans medarbetare känna till åtminstone delar av vad Jesus undervisade under sin verksamma tid (såvida man inte bör tolka detta som syftande på någon form av uppenbarelse från Jesus).¹¹²

Vidare manar Paulus församlingen i 1 Kor 7:10-11 att en kvinna inte får lämna sin man, och att mannen inte får skilja sig från sin hustru, med hänvisning till ”herrens” (vanligtvis syftande på Jesus) föreskrifter. Senare i samma brev ger han instruktioner om nattvardsfirandet och återger ganska detaljerat, med en troligtvis äldre tradition, Jesu instiftande ”... den natten då Herren Jesus blev förrådd ...” (se 11:23f). Instiftelseorden här är

¹¹⁰ Ibid., s. 232.

¹¹¹ Paulus omnämnande av Jesus som ”född av en kvinna” implicerar dock kanske att detta var just ett under och något märkligt i Jesu fall. Se vidare nedan om Jesu gudomlighet.

¹¹² Fitzmyer, Joseph, A., *Tjugofem frågor om Jesus*, Stockholm: Verbum; 1995, s. 16.

i princip identiska med hur de anges i Lukasevangeliet 22:19-20.¹¹³ I 1 Tim 6:13 skriver Paulus också om Jesus att han ”... under Pontius Pilatus vittnade med den rätta bekännelsen ...”¹¹⁴

I övrigt förmedlar Paulus främst uppgifter om Jesu lidande; hans död; begravning; uppståndelse; uppenbarelserna innan himmelfärden samt Jesu nuvarande roll och status som den upphöjde Kristus – herren på Guds högra sida. En av de mest komprimerade bekännelserna om detta finner vi i 1 Kor 15:3f (se 6.4). Att Paulus även känner till att Jesus dog genom korsfästelse är tydligt.¹¹⁵ Samt att det var genom att ”spika” fast honom (Kol 2:14) och att han hängdes upp på trä/träpåle (ξύλον; Gal 3:13). Allt detta talar på något sätt om människan Jesus, men vi ska nedan se på några ytterligare aspekter av detta.

6.8.2 Mänsklig härkomst

Jesus Kristus beskrivs alltså av Paulus på flera ställen som varande just människa – och detta på lite olika sätt. I 2 Kor 13:4 beskriver Paulus det som att Kristus ”var svag” när han korsfästes och det är uppenbart att Paulus trodde att Jesus verkligen dog helt och hållet och blev begravd. I den ovan nämnda tidiga bekännelsen i Rom 1:3f beskrivs Jesus Kristus vara Guds ”... son, som till sin mänskliga härkomst var av Davids ätt ...”. Här sägs alltså Jesu ursprung vara ”av Davids ätt” (grek. ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, ord. ung. ”från/av Davids säd”) ”κατὰ σάρκα” (ord. ung. ”efter/enligt kött”) – en beskrivning som tydligt vill placera in Jesus i historien som en människa (även om det är intressant varför detta måste sägas överhuvudtaget).

I Rom 8:3 skriver Paulus att det lagen inte förmådde göra, svag som den var ”genom köttet” (διὰ τῆς σαρκός), det gjorde Gud genom att sända sin egen Son ”i/med likhet [av] syndigt/syndfullt kött” (ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας) och så döma synden ”i/med köttet”. Versen är inte helt oproblematiserad, då det kan verka som att Paulus menar att Jesus kom som en syndig människa – något han på andra ställen betonar inte var fallet (jmf. Rom 5:20; 2 Kor 5:21). Poängen för oss här, är dock att Jesus antog liknande ”kött” som en människas, vilket var själva problemet för lagen.

I Rom 5:15 kallar Paulus Jesus för Guds nådegåva ”... som bestod i en enda människa, Jesus Kristus.” (τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ). Och i 1 Tim 2:5 skriver han: ”Gud är en, och en är förmedlaren mellan Gud och människor, människan Kristus Jesus ...”.

¹¹³ Jmfr. även Mark 14:22-25; Matt 26:26-28.

¹¹⁴ Fitzmyer, Joseph, A., 1995, s. 16.

¹¹⁵ Se bl.a. Gal 3:1; 1 Kor 2:8; 2 Kor 13:4; Fil 2:8.

Ytterligare ett exempel på Kristus som människa finns i den redan, ur andra aspekter, berörda Kristushymnen i Fil 2:6-11. Här ser vi av verserna 7-8:

”... utan avstod från allt och antog en tjänares gestalt då han blev som en av oss. När han till det yttre hade blivit människa gjorde han sig ödmjuk och var lydig ända till döden, döden på ett kors.”.

Det finns olika möjliga varianter på översättningar av dessa verser, vilka vi inte har utrymme att gå in på här, men tydligt är i vilket fall att Jesus antog mänsklig likhet, en tjänares gestalt, och dog på korset.

6.8.3 Adamskristologi

Hos Paulus framträder även en tanke om Kristus som ”den siste Adam” (ἔσχατος Ἀδὰμ i 1 Kor 15:45). De ställen som tydligast ställer Adam (den första människan enl. 1 Mos 1:26ff) och Kristus mot varandra är Rom 5:12-19 samt 1 Kor 15:21-22, 45-49. Dunn sammanfattar den teologiska tanken som så att den förste Adam (människan) var olydig mot Gud, och synden och döden kom därmed in i världen över alla människor; den siste Adam (Kristus) var däremot lydig Gud, som Guds sanna avbild, och i honom är Guds syfte med skapandet av Adam (kollektivt: människan) uppfyllt. Kristus, som enligt Paulus blir lik en syndig människa och lyder, dör och uppstår, bildar mönstret för Guds frälsande syften, menar Dunn. Kristus kan därför kallas ”den förstfödde bland många bröder” (Rom 8:29); den ”förstfödde från de döda” genom uppståndelsen (Kol 1:18); och början på den nya skapelsen – vilket också medför att den kristne är kallad att formos efter ”den himmelska” människan/Sonens bild.¹¹⁶ Den siste Adam, Kristus, representerar på så vis enligt Paulus mänskligheten inför Gud.¹¹⁷

6.9 Kristus som Gud

Att Kristus kunde betraktas som en människa för Paulus anser jag vara tydligt i perikoperna ovan. Dock är flera av dessa, så att säga, ”dubbelsidiga” i sin beskrivning av Kristus, vilket är mycket intressant. Ofta då Paulus gör en beskrivning som innehåller Kristi *mänsklighet* (eller roll i den mänskliga historien) finns där nämligen också en beskrivning som transcenderar det mänskliga draget. I den nyss nämnda passagen kring 1 Kor 15:47 sägs t.ex. ”den andra människan” vara ”från himlen”.

¹¹⁶ Jmfr. 1 Kor 15:49; 2 Kor 5:17; Gal 6:15; Ef 4:24.

¹¹⁷ Dunn, James, D.G., 2010, s. 137; se även Dunn, James, D.G., 1998, s. 199ff, 241f.

I Rom 8:3 beskrivs han (på ett emfatiskt vis) som Guds ”egen son” vilken blir sänd och görs lik en syndfull människa. Även här finns alltså ett tydligt drag av unikt Sonskap hos Gud före människoblivandet – och dessutom uttrycks det som att han blir sänd, vilket styrker tanken på ett övergående från ett tillstånd till ett annat.

Vi finner på flera ställen att Paulus utan problem tänker sig att Kristus (såväl som Gud) kan uppenbara sig själv och tala till honom.¹¹⁸ I Gal 1:1 betonar Paulus t.ex. att han inte blivit utsänd som apostel av eller genom någon människa – utan genom Kristus och Gud, som uppväckt honom från de döda. Och likadant betonas i 1:12 att Paulus evangelium inte är från någon människa, utan från Jesus Kristus. I vers 16 säger han också att han efter att Gud uppenbarat sin Son för honom, inte rådfrågade någon av kött och blod (en kategori till vilken Sonen alltså inte kan räknas [nu – efter upphöjelsen – bör kanske tilläggas]). Vidare beskrivs Kristus i Kol 1:15 som ”... den osynlige Gudens [underförstått: *synliga*?] avbild ...”.

6.9.1 Fil 2:6-11

I Fil 2:6 – en vers som föregår beskrivningen av Kristus som blivande lik en människa och ödmjuk slav, står det att ”Han ägde Guds gestalt men vakade inte över sin jämlikhet med Gud ...”.¹¹⁹ Detta är en av de verser hos Paulus som starkast uttrycker en förståelse av Kristus som gudomlig och inkarnerad. Någoting (exakt vad som åsyftas är inte klart) valde Kristus, enligt vers 7, bort för att istället anta en tjänares gestalt – detta uttryckt i ordet ἐκένωσεν (3sg, aor. ind. akt. av κενόω – (*ut*)*tömma*, *göra omintet*).¹²⁰ Det är även intressant att lägga märke till ordvalet i vers 6 jämfört med vers 7: Kristus beskrivs först som ”varande till/existerande” eg. ”varande från början” (ὕπαρχων) i Guds gestalt, i jämlikhet med Gud – och i vers 7 sägs det att han ”havande (an)tagit” (λαβών i aor. ptc.) en tjänares gestalt o.s.v.¹²¹ Detta tyder återigen på någon slags övergångsskeende, från att *varande till*, till att *antagit*.¹²² I slutet av hymnen beskrivs Kristus bli upphöjd av Gud och given namnet över alla andra namn (se 5.3.2 ovan).

¹¹⁸ Se Gal 1:12; Rom 3:21; 1 Kor 2:10.

¹¹⁹ I Nestle, Eberhard, Aland, Barbara, (eds.) *Novum Testamentum Graece*, 27. rev. Aufl., erw. Dr. mit Wörterbuch, Stuttgart: Dt. Bibelges.; 2001: ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ.

¹²⁰ Heikel, Ivar, A., Fridrichsen Anton, *Grekisk-svensk ordbok till Nya testamentet och de apostoliska fäderna*, Uppsala: Lundequist (distr.); 1934, s. 115.

¹²¹ Zerwick, Max, Grosvenor, Mary, *A grammatical analysis of the Greek New Testament*, 4. unabridged rev. ed. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico; 1993, s. 595f.

¹²² En annan vers hos Paulus som också kan sägas uttrycka detta, om än på ett metaforiskt sätt, är 1 Kor 8:9: ”Ni känner vår herre Jesu Kristi stora gåva: han, som var rik, blev fattig för er skull, för att ni skulle bli rika genom hans fattigdom.”.

6.9.2 Rom 9:5

Den kanske mest omdiskuterad versen som kan uttrycka Kristi gudomlighet är Rom 9:5, som enligt N-A²⁷ på grekiska lyder: ”... καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.”. De tidigaste manuskripten av grundtexten skrevs med versaler och utan skiljetecken (s.k. ”*scriptio continua*”), vilket såklart orsakar svårigheter när man vill komma fram till en så trolig ursprunglig tolkning som möjligt.

Enligt Fitzmyer finns det framförallt två sätt att översätta denna vers som kan anses rimliga. Det första alternativet är detta: ”... och från vilka Kristus [är/har kommit] efter/enligt kött, han vilken/som är över allting, Gud, välsignad till evig tid/tidsåldrarna, amen.” (min översättning). Denna översättning bygger på att man ska placera ett kommatecken (som N-A²⁷) före particip-frasen ὁ ὢν, vilket då gör Kristus till den som participet syftar på. Om detta stämmer beskrivs Kristus här av Paulus som varande Gud, vilket naturligtvis är högst anmärkningsvärt (särskilt då man betänker att Romarbrevet skrevs bara drygt 20 år efter Jesu död och uppståndelse). Detta var, enligt Fitzmyer, under de första åtta århundradena i den tidiga kyrkan den dominerande tesen bland dem som kommenterade Romarbrevet.¹²³

Ett andra alternativ är att sätta en punkt före ὁ ὢν, vilket ger: ”... och från vilka Kristus [är/har kommit] efter/enligt kött. Gud, vilken/som är över allting [vare] välsignad till evig tid/tidsåldrarna, amen.”. Om detta stämmer härleder Paulus Kristus från de judiska fäderna, och brister därför sedan ut i en lovprisning till Gud. Fitzmyer menar att många kommentatorer föredrar en sådan läsning p.g.a. de problem som uppstår om Paulus här (och ingen annanstans så explicit) uttrycker att Jesus Kristus är Gud. Man hänvisar t.ex. till 1 Kor 15:27-28, där Sonen uppenbarligen ska underordna sig Fadern och Gud bli allt i alla.¹²⁴

Fitzmyer översätter själv enligt alternativ 1: ”... to them belong the patriarchs, and from them by natural descent comes the Messiah, who is God over all, blessed forever! Amen.”.¹²⁵

Han anger fyra skäl till varför en sådan översättning är att föredra: a) formuleringen med ”κατὰ σάρκα” (enligt kött/sin mänskliga härkomst) föranleder något slags kontrasterande uttryck. b) Fitzmyer anser det vara tveksamt att en doxologi hör hemma på det här viset i ett avsnitt som uttrycker sorg och plåga (v2). c) i doxologier är det mest vanligt att ordföljden är en annan – nämligen att ”välsignad” bör komma före ”θεός”.¹²⁶ d) Paulus uppvisar på andra

¹²³ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 548.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid., s. 539.

¹²⁶ Jmfr. Dunn, James, D.G., 1998, s. 256, där han hänvisar till 2 Kor 1:3 och Ef 1:3.

ställen en ”hög” kristologi, och det är inte omöjligt att han kan tala på detta sätt om Kristus – även om han inte anser Kristus vara densamme som Fadern.¹²⁷

Även Dunn, som dock översätter enligt alternativ 2, menar att det första alternativet är den mest naturliga läsningen och håller uttryckligen med Fitzmyer på punkt a och b. Dock menar han att kontexten mycket väl ger möjlighet till en doxologi, då Paulus radar upp Israels särskilda välsignelser från Gud (jmf. Rom 1:25). Hela avsnittet om frågan om judarnas ställning inför Gud i kap. 9-11 avslutas dessutom med en doxologi (11:33-36). Visserligen, vilket Dunn också tar upp, sägs senare att alla har ”en och samme herre”, syftande på Jesus Kristus i 10:12, och just detta avsnitt i 10:9-13 är (som vi redogjort för ovan) djupt sammankopplat med namnet YHWH (Herren) i Joel 2:32. Men Dunn menar ändå att det vore märkligt om Paulus här överger den känslighet (annars också uttryckt just i välsignelse-avsnitt) han visar ifråga om att tala om Kristus eller herren och Gud som om de vore identiska. Gud är för Paulus ”vår herre Jesu Kristi Gud och Fader” (2 Kor 1:3; 11:31; Ef 1:3 m.fl.).¹²⁸

För egen del drar jag såhär långt inte några direkta slutsatser kring förhållandet mellan Kristus och Gud, då det finns fler aspekter att belysa. Dock anser jag nog Dunns argumentation något rimligare i stort, även om jag själv spontant läser och översätter enligt alternativ 1. Här, som på flera andra ställen, lämnar Paulus efter sig en spänning som gör det förståeligt att han refererar till Kristus som ”Guds hemlighet” (”τοῦ μυστηρίου τοῦ θεοῦ” i Kol 2:2 m.fl.). Tolkningsfrågan går alltså inte att avgöra helt genom grammatiken, då båda varianterna är fullt möjliga, utan man är hänvisad till kontext och Paulinsk kristologi och teologi i övrigt. Och även då kan givetvis olika aspekter betonas olika starkt.

En intressant parentes i sammanhanget är hur översättningen i Bibel 2000 lyder. De översätter enligt alternativ 1, men skriver ut ”θεός” som ”gud” med litet g. Det är något slags mellanvariant som egentligen inte säger någonting, i min mening. Kanske är det ett sätt att försöka behålla den ”naturliga” läsningen grammatiskt men samtidigt göra en teologisk tolkning där Kristus som ”gud” är högt uppsatt men ändå inte ”Gud” (med stort g). Dock anser jag att detta skapar fler problem än det löser, och det förvirrar samtidigt den oinsatte läsaren.

¹²⁷ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 549.

¹²⁸ Dunn, James, D.G., 1998, s. 256f.

6.9.3 2 Thess 1:12 och Tit 2:13

Detta tycks dock vara en systematiskt genomförd metod inom Bibelkommissionen, för likadant översätter man t.ex. 2 Thess 1:12: ”... så att vår herre Jesu namn förhärligas genom er och ni genom honom, tack vare nåden från vår gud och herre Jesus Kristus.”, samt Tit 2:13: ”... medan vi väntar på att vårt saliga hopp skall infrias och vår store gud och frälsare Kristus Jesus träda fram i sin härlighet.”. Bibel 2000 tänker sig alltså att Kristus är den som kallas för ”θεός” här, men man verkar samtidigt mena att begreppet inte står för den ”θεός” som är Fadern.

Båda dessa ställen går att översätta annorlunda (det finns också olika varianter i olika MSS), och de hör till de av många forskare betraktade ”deutero-paulinska” breven. Dock ska de inte, anser jag, viftas bort för den sakens skull, så som bl.a. Dunn gör.¹²⁹ Framförallt den långa genitivkonstruktionen (ett återkommande drag hos Paulus) i 2 Thess 1:12 ”... κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.” anser jag rimligare att översätta som t.ex. Folkbibeln: ”... genom vår Guds och Herren Jesu Kristi nåd.”, även om varianten i Bibel 2000 är fullt möjlig. Oavsett översättning påstår texten att ”Kristi nåd” och ”Guds nåd” är en och samma nåd (jmf. hälsningsfraserna i samtliga brev), vilket i sig vittnar om en förståelse av Kristus som på ett sätt gudomlig.

Titus 2:13: ”... προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ...” kan förstås som att man ”... väntar det saliga hoppet, och [att] den store Gudens härlighet, och vår frälsare Jesus Kristus ska träda fram ...” (min övers.). Enligt N-A²⁷ har några handskrifter utlämnat ”Jesus Kristus”, och läser bara något i stil med ”... att härligheten [hos/från] vår store Gud och frälsare ska träda fram ...”. Dock föredrar man i N-A²⁷ den varianten där Jesus Kristus står med. Sammanhanget talar också, menar jag för en sådan läsning, då meningen fortsätter med relativ pronomen ”... ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ...” (”... [den/han] som har givit sig själv för vår skull ...”) – en funktion som utan tvekan bör tillskrivas Kristus, och inte ”vår store Gud”, i första hand. Detta säger dock inget om grundfrågan om Kristus här tillskrivs beteckningen ”vår store Gud”. Jag skulle kanske inte se det som troligt, men det är fullt möjligt rent grammatiskt.

¹²⁹ Ibid., s. 257.

6.10 Överlappande egenskaper och funktioner

Det finns, som nämnt ovan, flera exempel på hur Kristus och Gud, Fadern, står bredvid varandra som gemensamt verkande med samma vilja och syfte, samt där egenskaper och funktioner hos de båda tycks överlappa varandra. Inlednings- och avslutningshälsningarna om nåd och frid, är som sagt exempel på detta, men vi ska titta på några fler.

Paulus kan exempelvis i samma stycke tala på ett likställande sätt om ”Kristi kärlek” (Rom 8:35) och ”Guds kärlek” (8:39). Vad han normalt kallar för ”Guds rike”, benämner Paulus också på några ställen ”sin älskade sons rike” (Kol 1:13; jmf. ”hans [Kristi] rike” i 2 Tim 4:1).

6.10.1 Domens dag

Dessa exempel visar på att Paulus också ser Kristus som högst aktiv i sitt nuvarande tillstånd på ”Guds högra sida” i den himmelska världen (Rom 8:34), där han också beskrivs vädja/be för människorna. Att Kristus sitter på Guds högra sida talar, enligt Dunn, om att han har del i Guds regerande makt över skapelsen (jmf. Ef 1:20-22!).¹³⁰

På ett varierande och flexibelt sätt skriver Paulus också om domens dag som betecknas som ”Herrens dag” (se 1 Kor 5:5; 1 Thess 5:2; ett gammalttestamentligt uttryck om domens dag – יהוה יום, som Paulus tycks låta syfta på Kristus); ”Kristi dag” (1 Kor 1:8 och Fil 1:10); ”herren Jesu dag” (2 Kor 1:14); eller ”vår herre Jesu Kristi dag” (1 Kor 1:8). En dag som också centreras vid Kristi roll; hans ankomst; och de dödas uppståndelse.¹³¹ Ibland sägs det att det är Gud som ska döma (Rom 2:3, 5, 6) men att Han ska göra det ”... enligt det evangelium som jag [Paulus] har fått från Jesus Kristus ...” (2:16). Och det som på ett ställe heter ”Guds domstol” (14:10) kan även kallas för ”Kristi domstol” (2 Kor 5:10). Enligt 2 Tim 4:1 ska Gud *och* Kristus döma levande och döda. I 1 Thess 3:13 skriver Paulus att församlingen må bli styrkta i sina hjärtan så att de kan stå oförvitliga och heliga inför sin Gud och Fader när deras herre Jesus kommer med alla sina heliga. Jesu återkomst och Guds närvaro och dom beskrivs alltså här som samtida skeenden.

6.10.2 Härlighet

Det är också slående hur Paulus i 2 Kor 4:4 och 4:6 uttrycker sig om Guds ”härlighet/ära” (δόξα), som kan sägas stå för Guds närvaro (se 3.4 ovan). Evangeliet handlar enligt 4:4 om

¹³⁰ Dunn, James, D.G., 2010, s. 144.

¹³¹ Dunn, James, D.G., 1998, s. 254f; se 1 Thess 5:2; 1 Kor 1:8; 5:5; 2 Kor 1:14; Fil 1:6, 10 m.fl.

Kristi härlighet (τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ), och han beskrivs som Guds avbild. I 4:6 sägs t.o.m. Guds härlighet enl. Bibel 2000 stråla från (grek. ἐν - *i/med/instr. genom*) Kristi ansikte (jmf. Heb 1:3). Detta säger oss något om hur Paulus tänkte sig att Kristus relaterar till Gud. Ett annat exempel på detta finns i Kol 2:9, som verkar uttrycka (det något mystiska) att hela den gudomliga fullheten har förkroppsligats och tagit sin boning i Kristus.

6.10.3 I och genom Kristus

Som sagt ovan beskrivs Kristi och Guds vilja aldrig som stående i opposition till varandra. Paulus uttrycker tvärtom vid flera tillfällen att han är "... genom Guds vilja kallad att vara Kristi Jesu apostel ...".¹³² På samma sätt uppmanar han församlingen i 1 Thess 5:18 att alltid tacka Gud, och att detta är "... Guds vilja i Kristus Jesus."

Den funktionella aspekten av Kristus uttrycks ofta just som att Gud verkar *i* och *genom* honom – till frälsning; försoning; helgelse; nåd; kraft till evangelisation; tillit till Gud; tröst; sonskap hos Gud; uppståndelse; plats i himlen/Sonens eller Guds rike; skapelse; ny skapelse; kallelse; rättfärdighet; Abrahams välsignelse åt hedningarna; avväpnande av ondskans makter etc.¹³³ Det är ständigt Gud som på detta sätt är verksam och handlar *i* och *genom* Kristus.

I 1 Kor 8:6 (se 5.3.3 ovan) kan man identifiera en sådan överlappning av Fadern som skapare och alltings ursprung och mål, med Kristus som den *genom* vilken detta sker (jmf. Ef 2:10; Kol 1:16). Kristus (eller Jesus, Sonen eller herren för den delen) sägs t.ex. aldrig vara "skapad" av Gud, Fadern. Kristus talas snarare om i termer som tycks undvika ett sådant språk. Han blev, enligt Paulus, "sänd", "född" eller "överlämnad/utlämnad".

Guds kärlek till mänskligheten uttrycks hos Paulus tydligast *i* och *genom* Kristus (se Rom 5:8; 8:39), vilket kan jämföras med den klassiska men senare versen Joh 3:16 där Jesus sägs vara det sätt (οὗτως) på vilket Gud älskar världen.

En sista viktig aspekt av Kristi roll i frälsningshistorien, som vi ska nämna, är den som finns mest uttalad i de möjligen deutero-paulinska breven Efesierbrevet och Kolosserbrevet. Där betonas nämligen Kristus som Guds hemlighet (se ovan), och evangeliet om honom som något som varit fördolt hos Gud sedan begynnelsen. Utförligast beskrivs det kanske i Ef 1, och särskilt i verserna 9-10:

¹³² Se t.ex. 1 Kor 1:1; jmf. 2 Kor 1:1; Ef 1:1; Kol 1:1.

¹³³ Jmf. "genom" i Rom 3:24; 1 Kor 1:2, 4; 15:22; 2 Kor 1:5; 2:14; 5:18-19; Gal 2:17; 3:14; Ef 2:6, 10; Fil 2:1; Kol 2:15; 2 Tim 2:1; "i" i Rom 6:23; 8:39; 1 Kor 1:30; 2 Kor 5:17; Gal 3:26 m.fl.

”... och han har yppat sin viljas hemlighet för oss, det beslut om Kristus som han hade fattat från början och som skulle genomföras när tiden var inne: att sammanfatta allting i Kristus, allt i himlen och på jorden.”

(Den korsfäste) Kristus som ”Guds hemlighet” finns även omnämnt i 1 Kor 2:1, och i avslutningen i Rom 16:25 (som visserligen kan vara ett senare tillägg) där det står:

”... förkunnelsen om Jesus Kristus – där en hemlighet avslöjas som från tidens början varit utsagd men nu har uppenbarats och på den evige Gudens befallning ...”. Denna vers talar för att Paulus såg Kristus som varande till av begynnelsen hos Gud (se även 1 Kor 2:7-16). Ovan nämnda sätt att med prepositionerna *i*, *med* och *genom* tala om Kristus, markerar en nära sammanflätning med Gud, men är också ett sätt att inte uttryckligen påstå explicit att Jesus är Gud (han är uppenbarligen enligt Paulus inte Fadern, utan Sonen).

6.11 Kristus som underordnad Gud

Så till sist bör vi även i samband med Kristus-titeln nämna några passager som visar på Kristus som underordnad Gud (en kristologi som t.ex. kan märkas i Bibel 2000, se 6.9.2 ovan).

Som vi har nämnt flera gånger beskrivs Gud som ”Jesu Kristi Gud, och Fader” i många av de inledande hälsningsfraserna. Kanske blir denna sida av Paulus kristologi framförallt tydlig i 1 Korinthierbrevet 3:23; 11:3; 8:6 och 15:24-28. I 3:23 står det ”... ni tillhör Kristus, och Kristus tillhör Gud.”. Detta i ett sammanhang där Paulus går tillrätta med församlingens syn på auktoriteter och vishet. I vers 21-22 slår han fast att de inte bör berömma sig av människor (som Paulus, Apollos eller Kefas), eftersom allt i slutändan är underställt och beroende av Gud. Detta understryks, enligt Murphy-O'Connor i *NJBC*, av Paulus i vers 23 genom församlingens relation till Kristus, och Kristi underordning inför Gud.¹³⁴ Det kan alltså ses som ett sätt att, för att motverka högmod och splittring, härleda allt tillbaka till ursprunget, till Gud – med Kristus som ”länk” i steget mellan människan och Gud.

I 11:3 står det: ”... Kristus är varje mans huvud [...] och att Gud är Kristi huvud.”. Ordet för ”huvud” (κεφαλή), bör enligt Murphy-O'Connor här förstås som ”källa/ursprung” (eng. *source*). Paulus ser Kristus som den som är sänd av Gud med ett frälsande uppdrag.¹³⁵ I denna funktionella aspekt är han alltså underställd Gud. Och även i 15:24-28 beskrivs det

¹³⁴ Murphy, Jerome, “The First Letter to the Corinthians”, 1999, s. 802f.

¹³⁵ Ibid., s. 806f.

som att Kristus (i vers 28 ”Sonen”), vilken är den ultimate härskaren vid tidens slut, ska underordna sig den som har lagt allt detta under honom – nämligen Gud, som då ska bli ”allt i alla”.

Jag måste tillstå att dessa texter inte är helt enkla att förstå. Särskilt om man strävar att förstå dem som uttalanden om något i stil med Guds ”väsen” och Kristi relation till detta väsen. En sådan läsning, bör sägas, behöver givetvis inte vara den av Paulus tänkta läsningen – då hans poänger här inte främst ligger i att förklara hur man ska betrakta det ontologiska förhållandet mellan Gud och Kristus, utan ta itu helt andra bekymmer som uppstått i församlingen. Detta gör dock inte det hela mycket enklare att förstå, för svaren Paulus ger på de frågor det nu må gälla på ovan nämnda ställen, innehåller ändå Kristus som på något sätt underordnad Gud, Fadern (även om underordningen, vilket bör nämnas, tycks ske dels frivilligt av Sonen i 1 Kor 15:28, och dels med en bibehållen status som ”Son” – även efter att den funktionella aspekten av hans roll i frälsningshistorien tycks vara avslutad när allt är lagt under honom).

6.12 Sammanfattning

Χριστός är alltså helt klart en av de vanligaste titlarna på Jesus, hos Paulus. Det är en tidig titel som historiskt har tolkats på många olika sätt och kopplats till en rad olika förväntningar på räddning, fred, Guds herravälde, upprättelse för Israel, hedningarnas omvändelse till Gud o.s.v.

Titeln appliceras tidigt på Jesus (troligtvis redan under hans verksamma tid), och från uppståndelsen och framåt är det ett exklusivt anspråk som bekänns och förkunnas av apostlarna och den tidiga kyrkan – att Jesus är Messias.

För Paulus hör titeln så oupplösligt samman med personen Jesus att det nästan tagit formen av ett namn, då det kan användas helt självständigt i en sats. Han betonar att denne Messias är den som Gud har utlovat sedan gammalt genom sina profeter, och som Israels folk har väntat på. Hela Guds frälsande aktivitet och självuppenbarelse är direkt knuten till och komprimerad i denne Kristus. Hans funktion beskrivs först och främst som frälsare. Och Paulus förkunnar ständigt den korsfäste Kristus, som Gud sände till försoning för mänskligheten som präglas av synd och död. Genom tron på (den rättfärdige) Kristus blir människan delaktig i hans frälsande gärning, och blir räknad som rättfärdig inför Gud.

Kristus är för Paulus den uppståndne herren, som en dag vid sin ankomst ska förgöra all ondska och alla makter som står emot Gud. Döden har inte längre sista ordet, då Kristus har

besekrat döden och bringat försoning för synden (vilken är dödens herraväldes orsak enligt Paulus). Genom Kristus ska Guds rike och herravälde i den nya skapelsen komma till sin fullbordan.

Paulus beskriver Kristus på en mängd olika sätt. Han är människan Kristus – som antog en tjänares gestalt och blev som en av oss och dog på korset; men samtidigt mer än en människa – den Kristus som beskrivs som varande till i Guds gestalt, jämlik med Gud, delaktig i Hans makt och härlighet, sittande på Guds högra sida, ett i vilja och syfte, den genom vilken allt blivit till, tillsammans med Gud en källa till nåd, frid och barmhärtighet. Kristus kan av Paulus beskrivas som Guds agent, *i* och *genom* vilken Han verkar till människans frälsning. Men samtidigt på ett, kan sägas, mystiskt sätt underställd Honom som till sist ska bli ”allt i alla”.

7 Πνεῦμα - Anden

Anden, eller den helige Ande, är i senare treenighetslära den tredje personen i Gudomen. Andens funktioner och egenskaper i Nya Testamentet är mycket intressanta att studera, och för Paulus spelar Anden en avgörande, viktig och aktiv roll i frälsningshistorien. Vi ska nedan titta närmare på hur han skriver om Anden, men först ska vi i korthet redogöra för bruket i Gamla Testamentet.

7.1 Betydelse i Gamla Testamentet

Ande, vind eller andedräkt är på hebreiska samma ord (רוּחַ). Vinden, skriver McKenzie i *NJBC*, är en märkbar kraft som vi inte kan se men ändå känna av verkningarna från. Vi kan inte kontrollera dess riktning, styrka eller dess ursprung (jmf. Joh 3:8 om den som är ledd Anden).¹³⁶

I Gamla Testamentet beskrivs Anden som just Herrens Ande och på några få ställen kallas Anden för ”din helige/helighets ande” (hebr. רוּחַ יְהוָה Ps 51:13; jmf. Jes 63:10, 11). Den kommuniceras, enligt McKenzie, till levande varelser men aldrig på ett sätt som gör att dessa, så att säga, ”äger” Anden för sig själva och förfogar över den. Herrens andedräkt är livgivande, och när han tar bort den dör varelsen (1 Mos 2:7; Ps 104:29). Anden talas annars om som att den ”bekläder” (לְבַשׁ i ex. Dom 6:34 och 2 Krön 24:20) en människa; den blir ”utgjuten” (Jes 44:3; Hes 39:29; Joel 2:28); ”faller” över någon (Dom 14:6, 19; 1 Sam 10:10); eller ”uppfyller” människor (2 Mos 31:3). McKenzie lyfter också fram att Anden sägs kunna tas ifrån (Ps 51:13) eller lämna en människa (1 Sam 16:14).¹³⁷ Detta tyder på någon slags åtskillnad mellan den ”ande”/”andedräkt” med vilken Herren ger liv och som därmed kan kallas för ”livsande”, och den ”Herrens Ande” som ges till människor på sätt som nämnts ovan. Gränserna är dock inte alltid helt tydliga.

7.2 Användning och funktioner i Gamla Testamentet

Anden sägs först vara närvarande vid skapelsen i 1 Mos 1:2. I 1 Mos 41:38 får Josef, Jakobs son, av Farao omdömet att han på ett unikt sätt måste ha Guds Ande (sett av hans vishet och profetiska drömtydnings- och ledarskapsförmåga). Bileam profeterar om Israel i 4 Mos 24:2f genom Anden, liksom Herren i 4 Mos 11:25f tar av den Ande som är över Mose och låter

¹³⁶ McKenzie, John, L., ”Aspects of Old Testament Thought”, 1999, s. 1290.

¹³⁷ Ibid.

den falla över de 70 äldste i Israels menighet så att de alla börjar profetera. Josua väljs ut som ledare då han ansågs vara ”en man med ande” (4 Mos 27:18) och då Mose lade sina händer på honom fylldes Josua med ”vishetens ande” enligt 5 Mos 34:9.

Under domartiden och början av kungatiden associeras Andens verksamhet med att ge kraft och förmågor utöver det vanliga till några i Israels folk.¹³⁸ Exempelvis till att kunna slå ner övermäktiga motståndare i krig (Dom 3:10f; 6:34ff).

Berättelsen om Simson börjar med att Herrens Ande redan när han var barn kom över honom (Dom 13:25). Han fick sedan erfara märkliga saker genom Herrens Ande, vilken t.ex. gav honom styrka att slita ihjäl ett attackerande lejon med bara händerna (14:5-6); han kunde ensam döda 30 man (14:19); slita sönder de rep han var bunden med; och bojorna han bar ”gled av hans händer” (15:14).

I 1 Sam 10:10 träffar kung Saul en skara profeter och då faller Guds Ande över honom, och han börjar profetera som dem. Och i 1 Sam 16:13 smörjer Samuel på Guds befallning David till kung över Israel och i samband med detta föll Herrens Ande över honom ”... och var sedan alltid med honom.” I 2 Sam 23:1ff beskrivs Kung Davids sista ord och han säger då bl.a. att ”Herrens ande talar genom mig, hans ord är på min tunga.” (vers 2; jmf. Jesu ord om David i Mark 2:25 och Matt 22:43).

I 1 Krön 12:18 beskrivs det hur en man vid namn Amasaj, den främste bland 30 män som kom till David från Benjamins och Juda stam, genom Anden får ledning till att ansluta sig till David. Och i 1 Krön 28:12 ger David Salomo beskrivning om hur Herrens tempel ska byggas, allt enligt det som ”... Guds ande ingivit honom ...”. Profeten Elisha får genom Anden kraft att göra under och tecken i 2 Kung 2:15ff.

Hos Jesaja finner vi att Anden på olika sätt beskrivs vara över, och utrusta Herrens utvalde i t.ex. 11:2; 42:1; 61:1. Anden faller över profeten Hesekiel och befäller honom att tala Herrens budskap (Hes 11:5) och i 11:24 förs han i en syn till en annan plats genom Anden.

I ovan nämnda perikoper beskrivs alltså Anden som ”tillhörande” Gud själv; och som en som skapar; uppehåller vid liv; kommer över och inspirerar enskilda människor och grupper till att profetera, få specifik ledning av Anden och få kraft och förstånd att göra sådant som i egen kraft vore omöjligt. Anden kan även lämna en människa; Anden faller över den smorde kungen och utrustar också denne som ett tecken på utkorelse och auktoritet. Anden kan förstås som en aspekt av Guds närvaro och ledning bland sitt folk.

Men talet om Anden (eller andar) i Gamla Testamentet är inte så enkelt att ringa in, menar

¹³⁸ Ibid.

McKenzie. En svårighet är att det finns beskrivningar av beteenden inspirerade av Anden eller andar som tycks moraliskt problematiska och rent av onda. Det talas t.ex. om en ”lögnens ande” (1 Kung 22:22); en ”avundsande” (4 Mos 5:14 – i Bibel 2000 översatt som ”svartsjuka”); ”förvirringens ande” (Jes 19:14 – i Bibel 2000 översatt som ”förvillelse”); ”horisk anda” (Hos 4:12; jmf. 1917 ”trolöshetens ande”) o.s.v.¹³⁹ I många sådana fall kan man nog med fördel översätta som Bibel 2000 i termer av ”anda” – då det tycks röra sig om sinnesstämningar, attityder eller liknande. Men ibland ses dessa andar vara utsända direkt av Gud själv (1 Kung 22:23). Vi har dock inte möjlighet att gå djupare in i detta här.

I den messianska tidsåldern ska Anden verka på ett nytt och särskilt sätt, skriver McKenzie. ”Messianska” personer (se ovan om Jes 11:1; 42:1; 61:1) blir beklädda med Anden för sina uppdrag och Anden ska utgjutas över hela folket (och även över hedningarna) enligt ex. Jes 32:15; 44:3; Hes 39:29; Joel 2:28. Herren ska också med Anden framskapa ett nytt hjärta hos sitt folk, som blir en princip för en ny moralisk livsföring (Hes 36:26).¹⁴⁰ Dessa teman finns, som vi ska se, tydligt med som bakgrund i Nya Testamentets tal om Anden.

7.3 Frekvens och betydelse i Nya Testamentet

Ordet ”πνεῦμα” användes, enligt Kremer i *EDNT*, i hellenistisk sekulär grekiska som beteckning på extatisk hänryckning, och inom senare Stoiskt tänkande om kosmisk, gudomlig energi. I Nya Testamentet används det dock likt dess hebreiska motsvarighet.¹⁴¹

πνεῦμα används 379 gånger i Nya Testamentet, varav det enbart vid tre tillfällen betecknar en stark vind eller bris. Ca 47 gånger används det om människans πνεῦμα och ca 38 ggr om onda andar. Oftast används det dock om Guds Ande (ca 275 tillfällen). I absolut form (ca 149 ggr); som ”den Helige(s) Ande” (ca 92 ggr); ”Guds Ande” (ca 18 ggr); ”Faderns Ande” (1 gång); ”Hans Sons Ande” (1 gång); ”Kristi Ande” (3 ggr) eller ”Jesu Ande” (1 gång).¹⁴²

I 1 Thess 5:23 skriver Paulus ”... må er ande, själ och kropp bevaras hela och oskadda, så att de är utan fläck när vår herre Jesus Kristus kommer.” (τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα). Här används πνεῦμα som beskrivning av en del i helheten av vad en människa är. Tanken är, menar Kremer, inte att dela upp människan i tre distinkta och separerade bitar, utan att beskriva totaliteten av människan (jmf. 2 Kor 7:1; Heb 4:12). πνεῦμα står då för

¹³⁹ Ibid., s. 1291.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Kremer, Jacob, ”πνεῦμα”, *EDNT* Vol 3, 1990-1993, s. 118.

¹⁴² Ibid.

något som kan ses som mitt ”jag” i ex. passager där Paulus hälsar någon med orden ”... med din ande ...”.¹⁴³ Fitzmyer förstår begreppet syftande på människor som den medvetna och viljande aspekten av mitt ”jag”, och menar att det kan finnas en koppling till mottaglighet för Gud.¹⁴⁴

Ordet kan också, enligt Kremer, syfta på något inre – på hjärtat eller attityder (jmf Mark 2:8; Luk 1:47; Joh 11:33 [på grek.]). Paulus skriver t.ex. till galaterna i Gal 6:1 att de, som andliga människor, bör tillrättavisa överträdare i församlingen ”ἐν πνεύματι πραΰτητος” d.v.s. med en ”ödmjuk/mild ande”.¹⁴⁵

7.4 Användning och funktioner hos Paulus

Vi har nu konstaterat att begreppet används på ett brett sätt i både Gamla och Nya Testamentet (även hos Paulus), och ska nu titta närmare på hur Paulus talar om Anden som ”Guds Ande” – och alltså inte i första hand om ordet som betecknande något av människans väsen. Vilka egenskaper och funktioner tillskrivs Anden av Paulus, och hur är de kopplade till Gud och Kristus?

Paulus använder, enligt Fitzmyer, inte ordet πνεῦμα så som sin hellenistiska omvärld, om en extasframkallande kraft, utan snarare i linje med den gammaltestamentliga användningen som en apokalyptisk manifestation i tidens slut (se nedan). I Gamla Testamentet uttrycker Anden Guds särskilda närvaro bland sitt folk på ett skapande; profetiskt; livgivande eller upprättande sätt – något som vi ska se stämmer bra överens med hur Paulus talar om Anden.¹⁴⁶

Paulus ser Anden som verksam i kyrkan, efter Jesu död och uppståndelse – i sluttiden. En tid i frälsningshistorien som, enligt Collins artikel i *NJBC* om eskatologi i Nya Testamentet, kan kallas för ”Andens tidsålder”, ”Kyrkans tidsålder” eller ”Kristi tidsålder”. Nu lever kyrkan som Guds barn, och Guds Ande är utgjuten och inneboende i de kristna som en ”handpenning” eller ”borgen” på frälsningen och den härlighet som ska komma (2 Kor 1:22; 5:5). Och genom Anden lever de kristna ett liv i helgelse, och ett i etisk bemärkelse förvandlat liv (Rom 6; 8:5-10; Gal 5:14-26), i väntan på tidens fullbordan då Kristus kommer tillbaka (1 Thess 1:10).¹⁴⁷

Anden har hos Paulus också en roll av att länka samman delarna i Kristi kropp

¹⁴³ Ibid., s. 118f; se Gal 6:18; Fil 4:23; Filem 25; 2 Tim 4:22.

¹⁴⁴ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 127; jmf. Rom 1:9; 8:16; 1 Kor 14:14; 2 Kor 4:13.

¹⁴⁵ Kremer, Jacob, ”πνεῦμα”, *EDNT* Vol 3, 1990-1993, s. 119.

¹⁴⁶ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 124f.

¹⁴⁷ Collins, Adela, Yarbro, ”Eschatology and Apocalypticism”, 1999, s. 1363.

(församlingen) och att kalla människor in i gemenskap med Gud och kyrkan. Detta beskriver i svepande drag något av Paulus eskatologiska tankar kring Anden. Men vi ska titta närmare på några särskilt framträdande drag i Paulus pneumatologi. Först genom att titta på två tidiga brev mer i sin helhet, och dess beskrivningar av Andens roll och funktioner.

7.4.1 Sammanhang 1 – Anden i 1 Thessalonikerbrevet

I 1 Thessalonikerbrevet associeras Anden tydligt med under och tecken. Anden bevisar evangeliets sanning ”med kraft” (grek. δύναμις) – ett ord som ofta kopplas till Anden (1:5; jmf. Rom 15:13, 19; 1 Kor 2:4; 12:10). Anden sägs vidare i vers 6 ge glädje mitt under lidande. Det är Gud som ger församlingen sin Heliga Ande (4:8), och Paulus uppmanar dem att inte ”släcka Anden” – med tillägget att de inte ska förakta några profetior i församlingen, utan pröva allt och ta tillvara på det som är bra och avhålla sig från det som är ont (5:19-22).

Paulus beskriver i detta tidiga brev Anden som varande ”den heliga anden” (vers 6), och behöver inte direkt förklara vad detta syftar på eller ”vems” ande det handlar om. Han kan likväl använda det med bestämd artikel ännu mer självständiga ”τὸ πνεῦμα” (”Anden”) i 5:19. Detta kan, anser jag, sägas tyda på att det fanns ett utpräglat och väl förankrat sätt att använda begreppet redan på ett tidigt stadium i de kristna församlingarna.

7.4.2 Sammanhang 2 – Anden i Galaterbrevet

I Galaterbrevet (också det ett av de tidigaste breven av Paulus) talas det på ett liknande sätt om Anden. Här kan man, menar jag, även se i huvudsak tre viktiga funktioner utkristallisera sig ifråga om Paulus förståelse av Anden.

Paulus försöker i kapitel 3 få församlingen att förstå att de inte kan förtjäna något från Gud genom att leva efter lagen (vilket andra förkunnare hävdade i församlingen). Han tar det för dem antagligen mycket konkreta exemplet på vad Gud låtit ske ibland dem genom just Anden (vilket av vers 5 framgår vara olika typer av under). Dessa och Andeutgjutelsen sker inte i församlingen för deras laggärningars skull, utan för att de lyssnar i tro på vad de fått höra (i 3:1 beskrivet som budskapet om Kristus som korsfäst!).

I 3:13-14 beskriver Paulus vidare hur Jesu död har öppnat vägen för hedningarna att ta emot den välsignelse som gavs åt Abraham (se 1 Mos 12:3; 15:5; 17:3f), och sedan få den utlovade Anden genom tron. Anden är alltså direkt kopplad till Kristushändelsen (jmf. Tit 3:6!), och hör så för Paulus samman med eskatologiska föreställningar om Messias ankomst och ett nytt förbund, då Herren låter sin Ande utgutas över allt kött – också hednafolken (se

t.ex. Jer 31:31-34; Joel 2:28-32).¹⁴⁸ För det första kopplas alltså Andens utgjutande och verk starkt ihop med förkunnelsen om den korsfäste Kristus, och för det andra hör Anden ihop med under och tecken, som i 1 Thess.

I kapitel 5 går Paulus sedan tillrätta med hur församlingen lever och handlar mot varandra. Han kontrasterar då (som i t.ex. Rom 8) Anden och köttet. Det kan här tas upp att det troligtvis är fråga om Guds Ande i hela stycket och inte människans ande, vilket Bibel 2000 märkligt nog (utan stöd från grekiskan) antyder i översättningen av vers 16 med ”... er ande ...”. Det är enligt bl.a. Fee och mig själv tydligt syftande på Guds Ande, bl.a. genom den bestämda formen i vers 17, men även av hela sammanhanget.¹⁴⁹

Köttet står hos Paulus för den drivkraft och makt i människan som söker sitt eget, det som är emot Guds vilja och andra människors väl. Ett säte för synden, skulle man kunna säga. Denna inre dragning i människan för med sig en rad synder, beskrivet i verserna 19-21 som bl.a. otukt, orenhet, fiendskap, ofördragsamhet, maktkamp, utsvävningar, dryckenskap, avgudereri m.m. Detta beskrivs som ”τὰ ἔργα” (*verken*) av köttet.

Anden däremot vars ”frukt” (καρπὸς) är kärlek, glädje, frid, tålmod, vänlighet, godhet, trofasthet, ödmjukhet och självbehärskning, och står i samklang med Guds lag och vilja (vers 22-23). ”Den som sår i sitt kött skall skörda förgängelse ur köttet, men den som sår i anden skall skörda evigt liv ur anden” (6:8). Guds Ande helgar således, och producerar fram ett liv i enlighet med Guds vilja. Det är intressant, vilket också Fee tar upp, att lägga märke till ordvalen gällande köttet och Anden – där köttet omnämns heter det ”verk” (som lägger fokus på mänsklig strävan) men där Anden omnämns heter det ”frukt” (som mer betonar något som framskapas som en konsekvens av Guds Ande), även om man inte kan eller bör göra alltför stor poäng av detta då båda orden också kan användas tvärtom (jmf. Gal 6:10; Rom 6:21).¹⁵⁰ Men detta är, menar jag, den tredje huvudfunktionen man kan se i Galaterbrevet gällande Anden. Den helgar och leder den troende till ett liv efter Guds vilja och lag. Fitzmyer uttrycker detta såhär: ”If Christ has brought about the possibility of a new life for human beings, to be lived in him and for God, it is more precisely 'Christ's Spirit' that is the dynamic and vital principle of that life.”¹⁵¹ Dessa tre teman är sedan återkommande i Paulus tal om Anden.

¹⁴⁸ Se även Dunn, James, D.G., 1998 s. 420.

¹⁴⁹ Fee, Gordon, D., *God's empowering presence: the holy spirit in the letters of Paul*, Peabody, Mass.: Hendrickson; 1994, s. 430; även översättningen hos Dunn, James, D.G., 1998, s. 642.

¹⁵⁰ Fee, Gordon, D., 1994, s. 444.

¹⁵¹ Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 125.

7.5 Andens gåvor i Korinth

I 1 Kor 12 skriver Paulus till den karismatiska och ganska unga församlingen i Korinth om bruket (och missbruket) av de s.k. ”nådegåvorna” (χαρισμάτων; vers 4). Dessa uttryck i den kristnes liv och i församlingen är viktiga och legitima uttryck för Guds närvaro och omsorg i sin kyrka, och det är därför också viktigt för Paulus att de brukas på rätt sätt.

I 1 Kor 12:10 tar Paulus därför upp behovet av att få förmågan att skilja mellan andar. Alla karismatiska uttryck i församlingen i Korinth var, enligt Paulus, inte med självklarhet Guds Andes verk. Församlingsmedlemmarna tycks enligt vers 2, menar Fee, tidigare haft erfarenhet av att som hedningar, genom kultur – kanske med extatiska ”inspirerade” uttalanden – ledas till ”de stumma avgudarna”. Paulus uppmärksammar, möjligen just därför, att inte alla ”inspirerade” karismatiska uttryck automatiskt är från Guds Ande, men att Andens sanna verk tydligt också bär med sig en bekännelse till Jesus som herre (vers 3).¹⁵²

Kremer lyfter upp att Paulus här även betonar mångfalden av gåvor och tjänster i församlingen; han lyfter fram värdet i de mindre märkbara nådegåvorna (som meddelande av vishet och kunskap eller trons gåva); att de har sitt ursprung i en och samme Gud; samt att syftet och målet med Andens gåvor alltid ska vara församlingens uppbyggelse och ej individens (jmf. 14:12).¹⁵³

7.6 Anden och det nya förbundet

Kristi död och uppståndelse är för Paulus den utlösande händelsen för det nya förbundet. Anden har här en mycket framträdande roll, enligt Fee, som den som realiserar förbundet i och bland Guds folk. I Gamla Testamentet finns löften angående ett nytt förbund, som talar om att Guds Ande ska komma på ett nytt sätt och omdana Guds folks hjärtan, så att de kan leva efter Guds vilja. Paulus sätt att så förstå Andens verksamhet är tydligt knutet till Hes 36:26-27 (se även 37:14).¹⁵⁴

”Jag skall ge er ett nytt hjärta och fylla er med en ny ande. Jag skall ta bort stenhjärtat ur kroppen på er och ge er ett hjärta av kött. Med min egen ande skall jag fylla er. Jag skall se till att ni följer mina bud och håller er till mina stadgar och lever efter dem.”

¹⁵² Fee, Gordon, D., 1994, s. 154, 156f.

¹⁵³ Kremer, Jacob, ”πνεῦμα”, *EDNT* Vol 3, 1990-1993, s. 120.

¹⁵⁴ Fee, Gordon, D., *Paul, the spirit, and the people of God*, Peabody, Mass.: Hendrickson Publishers; 1996, s. 15f.

En intressant passage om Andens roll i det nya förbundet är t.ex. 2 Kor 3:6-8. Här beskriver Paulus nu den tjänst han fått av Gud som ”Andens tjänst” (3:8), vilken överträffar det gamla förbundets tjänst i härlighet. Han kallar i vers 7 och 9 Mose tjänst för ”dödens tjänst” och ”domens tjänst”, som byggde på ”bokstäver inhuggna i stentavlor” – till skillnad från det nya förbundet, som ”... med den levande Gudens ande ...” är skrivet ”... i era hjärtan, på tavlor av kött och blod.” (vers 3).¹⁵⁵ Paulus erkänner dock utan tvekan det gamla förbundet som ett härlighetens förbund och som givet från Gud (jmf. Rom 9) men ser att det nya förbundet – Andens och rättfärdighetens tjänst – överträffar det gamla i härlighet, ty det är något som består (2 Kor 3:11).

Vers 3 beskriver nämligen Andens ”bläck” som en ny Torah, enligt Kremer. Anden frigör människan från fixering på bokstaven (3:14-15) till att se på ”slutet” eller kanske snarare ”slutmålet” (grek. τέλος) av Torah – som, enligt Paulus, är Kristus (3:16).¹⁵⁶ Så kan nu detta härlighetens förbund av Paulus också betecknas som ”... evangeliet om härligheten hos Kristus, Guds avbild [εἰκὼν]” (4:4; jmf. även 4:6). För Paulus (3:18) innebär det att...

”... alla vi som utan slöja för ansiktet skådar Herrens härlighet förvandlas till en och samma avbild [εἰκόνα]; vi förhärligas av denna härlighet som kommer från Herren, Anden.”¹⁵⁷

Anden för alltså den troende mot att bli till en och samma ”ikon” med Kristus, den ultimata avbilden av Gud.¹⁵⁸ Den Helige Ande helgar (Rom 15:16; 1 Kor 6:11) och förvandlar så den troende till likhet med Sonen (jmf. 1 Kor 3:18), vilket genom bl.a. Paulus Adamskristologi (se ovan) uttrycks vara en viktig aspekt av det eskatologiska hoppet om den nya skapelsen. Och Paulus betryggar församlingen i Rom 8:11 med orden ”Om anden från honom som har uppväckt Jesus från de döda bor i er, då skall han som har uppväckt Kristus från de döda göra också era dödliga kroppar levande genom att hans ande bor i er.”

7.7 Anden som Guds närvaro

Just detta sätt att tala om Anden i termer av att den har ”tagit sin boning i”, ”lever i”, ”fyller”, ”är i” eller ”utgjutits i” (hjärtat), är vanligt förekommande hos Paulus.¹⁵⁹ Fee lyfter här fram att Paulus såg detta som en uppfyllelse av de gammaltestamentliga löften som

¹⁵⁵ Kremer, Jacob, ”πνεῦμα”, *EDNT* Vol 3, 1990-1993, s. 120; jmf. talet om den sanna omskärelsen ”i ande” i Rom 2:29 och andens nya tjänst kontra bokstavens gamla i 7:6).

¹⁵⁶ Kremer, Jacob, ”πνεῦμα”, *EDNT* Vol 3, 1990-1993, s. 120.

¹⁵⁷ Det råder delade meningar, som vi inte har utrymme att gå närmare in på, kring om ”Herren” här syftar på Kristus eller Gud; se t.ex. Murphy-O'Connor, Jerome, ”The Second Letter to the Corinthians”, 1999, s. 820.

¹⁵⁸ Fee, Gordon, D., 1994, s. 365.

¹⁵⁹ Se t.ex. 1 Thess 4:8; Rom 8:9-11; 1 Kor 6:19; 14:24f; 2 Kor 6:16; Gal 4:6; Ef 2:22 m.fl.

återkommer om Guds närvaro mitt ibland sitt folk, vilket han explicit tar upp (dock ej direkt kopplat till Anden) i 2 Kor 6:16 (där han anspelar på Hes 37:27):

”Vi är den levande Gudens tempel, ty Gud har sagt: *Jag skall bo och vandra mitt ibland dem och vara deras Gud, och de skall vara mitt folk.*”¹⁶⁰

Det är främst just med bilden av kyrkan, eller den enskilde kristne som ett Guds tempel, som Paulus uttrycker denna Andens nya närvaro, menar Fee. Templet i Jerusalem var platsen där Guds närvaro vilade. Det var dit man som jude gick för att be, lovsjunga, offra och så närma sig den Helige. Det var platsen som Gud utvalt för sin boning bland sitt folk. Paulus använder bilden av templet/Guds boning fyra gånger, enligt Fee, (1 Kor 3:16-17; 6:19-20; 2 Kor 6:16; Ef 2:22). Både i församlingen och hos den enskilde är Guds löften om hans förnyade närvaro, genom Anden uppfyllda för Paulus. Guds Ande har nu tagit sin boning, inte i hus byggda av människors händer, utan i tempel skapade av Honom själv (jmf. 1 Kung 8:27).¹⁶¹

Detta sätt att tänka den kristna gemenskapen och individen som ett Herrens tempel där Hans Ande bor, är mycket intressant. Särskilt om man tänker utifrån judiskt perspektiv, och att templet i Jerusalem, som förstördes år 70, alltså stod kvar och var i funktion under Paulus levnadstid. Det är anmärkningsvärt att han då menar att Gud valt att ta sin boning på något annat ställe än på Sions berg. Dock finns här inte utrymme för en djupare undersökning av detta tema hos Paulus.

7.8 Guds kärlek genom Anden

I Rom 5:5 skriver Paulus att genom den helige Anden, som Gud har gett oss, har Guds kärlek (*ἀγάπη*) utgjutits i våra hjärtan (jmf. 15:30). Och denna ”Guds kärlek” kopplar han i kap. 5 tydligt ihop med Jesus Kristus – genom vilken vi ”har frid med Gud”(5:1) och tillträde till nåden (5:2). I vers 8 skriver Paulus nämligen: ”Men Gud bevisar sin kärlek till oss genom att Kristus dog för oss medan vi ännu var syndare.”. Och likadant talas det omväxlande om ”Kristi kärlek” och ”Guds kärlek i Kristus Jesus” i 8:35 och 39. Det är just denna kärlek som också genom Anden utgjutits i den troendes hjärta.¹⁶² Så vittnar därigenom Anden om att vi genom Sonen, är Guds barn som kan ropa ”Abba! Fader!” (Rom 8:15-16; Gal 4:6). Och Anden uttrycks på flera ställen hos Paulus vara en ”borgen” eller ett ”sigill”

¹⁶⁰ Fee, Gordon, D., 1996, s. 17.

¹⁶¹ Ibid., s. 17ff.

¹⁶² Se Fee, Gordon, D., 1994, s. 496f.

(2 Kor 1:22; 5:5; Ef 1:13-14) på den frälsning och den härlighet som väntar. Den är ett tecken på att man tillhör Kristus (jmf. Rom 8:9).

7.9 Andens stöd

Anden stöder också den kristne i svagheten, och detta på ett särskilt sätt i bönen. Detta uttrycks dels i 1 Kor 12:10; 14:2, 4-6, 14 o.s.v. om Andens gåva att be ”med tungor” eller ”tungotal”. Andens stöd i bönen beskrivs även på ett annat sätt – något mystiskt kan tyckas – i Rom 8:26-27, där Paulus skriver:

”Vi vet ju inte hur vår bön egentligen bör vara, men Anden vädjar för oss med rop utan ord, och han som utforskar våra hjärtan vet vad Anden menar, eftersom Anden vädjar [ἐντυγχάνει] för de heliga så som Gud vill.”

Här är det mycket intressant, tycker jag, att se att samma ord och funktion tillskrivs Kristus bara några verser senare (vers 34), där han sägs vara den som ”... sitter på Guds högra sida och vädjar [ἐντυγχάνει] för oss.”. Både Anden och den upphöjde Kristus – Guds ”egen son” (vers 32) vädjar alltså gott för den kristne. Därför ser Paulus här en enorm trygghet i att Gud frikänner och bär genom allt – som han konstaterar i de berömda orden:

”Vem kan då skilja oss från Kristi kärlek? Nöd eller ångest, förföljelse eller svält, nakenhet, fara eller svärd? [...] Ty jag är viss om att varken död eller liv, varken änglar eller andemakter, varken något som finns eller något som kommer, varken krafter i höjden eller krafter i djupet eller något annat i skapelsen skall kunna skilja oss från Guds kärlek i Kristus Jesus, vår herre.” Rom 8:35, 38-39

7.10 Anden i relation till Fadern och Sonen

Vi har sett att Paulus på flera olika sätt både gör distinktioner mellan, och kopplar samman Anden och Gud, liksom med Kristus. I 1 Kor 6:11 sägs t.ex. adressaterna ha helgats och gjorts rättfärdiga genom dels ”herren Kristi namn” och dels ”Guds Ande”.

Dunn menar att genom den typen av benämningar ihop med Kristus eller Sonen, vill Paulus uttrycka att det var i Andens kraft som Kristus verkade, och att samme Ande vill verka på liknande sätt i den kristnes liv (till sonskap och liv i enlighet med Guds goda vilja, se ovan).¹⁶³

Liksom med Kristus, är det Gud som sänder och handlar genom sin Ande och låter den verka för sina syften. Paulus ser det som att Gud är den som ger och sänder Anden

¹⁶³ Dunn, James, D.G., 2010, s. 127.

(möjliggjort, ska vi komma ihåg, genom Kristus).¹⁶⁴ ”Guds rike”, beskrivs av Paulus i Rom 14:17 som varande ”... rättfärdighet och frid och glädje i den heliga anden.”. Liknande kopplas Guds rike i 1 Kor 4:20 ihop med ”kraft”, i ett sammanhang där Paulus vill avslöja falska apostlar som bara pratar, men inte har någon kraft bakom orden. I 2:4 skriver han: ”Mitt tal och min förkunnelse övertygade inte med vishet utan bevisade med ande och kraft ...”. Paulus tycks alltså se ett samband mellan Guds Andes kraft, närvaro och verk och Guds rikets närvaro.

Dunn lyfter vidare fram att talet om ”Guds Ande” beskriver en verkande aspekt av just Gud själv – av Hans självuppenbarelse och märkbara handlande i skapelsen (genom ex. inspiration, profetia, tecken, under och kraft). Talet om Anden, är alltså, enligt Dunn, en variant av talet om Gud själv. Kanske är det därför man faktiskt aldrig hos Paulus finner några tydliga tecken på bön eller tillbedjan av Anden.¹⁶⁵ Däremot uppmuntrar Paulus till bön i Anden på några ställen (Ef 6:18; kopplat till tungotal i 1 Kor 14:16).

Andens verk beskrivs ändå, menar jag, av Paulus som något särskilt och med en ”egen” roll och funktion i frälsningsdramat. I t.ex. 1 Kor 12:11 sägs Anden enligt *sin egen* (ἰδίοϋ) *vilja/önskan* (βούλομαι) fördela nådegåvor åt var och en. Och enligt Ef 4:30 (som sannolikt alluderar till Jes 63:10) kan man göra ”Guds heliga ande bedrövad”. Anden beskrivs också som en som helt och fullt utforskar djupen hos Gud (2 Kor 2:10).

Anden är också av Paulus tydligt utskriven som en ”egen” beteckning, bredvid Gud och Kristus i flera passager som nämner dem ihop. Detta tyder, menar jag, på att Paulus med talet om Anden – även om han uppenbart menar det vara just Guds Ande, och då som en ”aspekt” av Hans verksamhet (se Dunn ovan) – vill visa att Anden är viktig och har en ”självständig” roll och funktion i frälsningshistorien, så att han väljer att skriva ut begreppet bredvid de andra titlarna i dessa textavsnitt (se nedan). Här följer så några sådana exempel (med min emfatiska kursivering), vilka får fungera som avslutning av genomgången av Anden hos Paulus. Av utrymmesskäl kan dessa inte behandlas på ett mer omfattande sätt var och en. Dock är flera av passagerna redan nämnda ovan på något sätt.

”Då vi nu har gjorts rättfärdiga genom tro har vi frid med *Gud* genom vår *herre Jesus Kristus*. *Han* har gett oss tillträde till den nåd som vi nu lever i, och vi är stolta över hoppet att få del av *Guds* härlighet. [...]Och hoppet sviker oss inte, ty *Guds* kärlek har ingjutits i våra hjärtan genom att *han* har gett oss *den heliga anden*.” Rom 5:1-2, 5

¹⁶⁴ Se bl.a. Rom 5:5; 1 Kor 2:12; 2 Kor 5:5; Gal 4:6.

¹⁶⁵ Dunn, James, D.G., 2010, s. 72-74.

”... ni har fått *en ande* som ger söners rätt så att vi kan ropa: ”*Abba! Fader!*” *Anden själv* vittnar tillsammans med vår ande om att vi är *Guds* barn. Men är vi barn, då är vi också arvingar, *Guds* arvingar och *Kristi* medarvingar, om vi delar *hans* lidande för att också få dela *hans* härlighet.” Rom 8:15b-17

”Nådegåvorna är olika, men *Anden densamma*. Tjänsterna är olika, men *Herren densamme* [Kristus enl. vers 3]. Verksamheterna är olika, men *Gud är densamme*, *han* som verkar i allt och överallt.” 1 Kor 12:4-6

”Det är *Gud* som befäster både er och mig i tron på *Kristus* och som har smort oss; *han* har satt *sitt* sigill på oss och gett oss *Anden* som en borgen i våra hjärtan.” 2 Kor 1:21-22

”Nåd från vår *herre Jesus Kristus*, kärlek från *Gud* och gemenskap från *den heliga Anden* åt er alla.” 2 Kor 13:13

Denna sistnämnda vers är en avslutande hälsning i vilken Fee ser dels en sammanfattning av hela 2 Korinthierbrevets innehåll, och dels en överblickande beskrivning av de soteriologiska funktionerna hos Kristus, Gud och Anden. Åtminstone så gällande Kristus och Gud, menar han. Anden associeras explicit med ”gemenskap” bara i Fil 2:1.¹⁶⁶ Men en viktig aspekt av Andens roll hos Paulus tycks vara just att stödja och kalla in i gemenskapen i Kristi kropp (jmf. 1 Kor 12:13; Ef 4:3-4) och gemenskapen med Fadern (Gal 4:6).

Ovan nämnda citat, innehåller alla någon slags beskrivning av (ytterst sett) Guds verk med sin skapelse – genom, med och i Kristus och Anden. De är exempel på hur Paulus uppenbarligen kan ställa fram titlarna bredvid varandra, och så belysa grundläggande och viktiga mönster för Guds handlande genom dessa.

7.11 Sammanfattning

Beskrivningen av Guds Ande som en verksam, inspirerande, livgivande, utrustande och kraftfull och märkbar manifestation av Guds närvaro och aktivitet i skapelsen och bland sitt folk finns både i Gamla Testamentet och hos Paulus. Men för Paulus är Anden så mycket mer, nu då tidens slut närmar sig och det nya förbundet trätt i kraft genom Kristus. Anden är ”den utlovade Anden” (Gal 3:14), som nu kan tas emot genom tron på vad Gud har gjort genom Kristi död och uppståndelse.

Guds Ande är enligt Paulus närvarande i kyrkan, såväl som i den enskilde kristnes liv

¹⁶⁶ Se Fee, Gordon, D., 1994, s. 362f.

(beskrivet i termer av tempel och boning) och verkar där på ett förunderligt sätt genom att ge kraft till helgelse; visshet om frälsning så som en borgen i hjärtat; nådegåvor att levas ut i församlingen. Anden gör under och tecken som ett led i förkunnelsen om Kristus; Anden vädjar för den kristne inför Gud (efter Guds vilja, se Rom 8:27); Anden uppenbarar Guds hemlighet och är den som känner eller utforskar Gud fullt ut (1 Kor 2:10-11).

Anden är "Guds Ande" och verkar Guds syften och vilja i världen, men betecknas och talas samtidigt om som "Anden" eller "den heliga Anden" i bestämd form och kan stå utskrivet som en i raden av beteckningar, bredvid t.ex. "Gud", "herren Jesus", "Kristus" o.s.v. På en rad olika sätt beskrivs Anden som å ena sidan integrerad i och utgående från Gudomen, och å andra sidan som en distinkt aktör "vid sidan av" (i brist på bättre uttryckssätt) Gud.

8 Slutdiskussion och slutsats

Innan vi slutgiltigt kan börja diskutera de olika beteckningarnas särarter och överlappande egenskaper, och dra några slutsatser måste vi säga något grundläggande om Paulus användning av dem i stort, och hur jag nedan kommer att referera till de olika begreppen.

8.1 Gud, Fadern

Vid redogörelsen för Paulus teologi ovan kunde vi se att begreppen $\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$ och $\pi\alpha\tau\acute{\eta}\rho$ används på ett sätt som gör att de kanske bäst förstås som på något sätt synonyma. ”Gud” är för Paulus ”Fadern”, och ”Fadern” är ”Gud”. Men termen $\pi\alpha\tau\acute{\eta}\rho$ nämns långt ifrån alltid då $\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$ nämns och vice versa, varför man kan säga att användningen av termen Fader ändå bär med sig sitt särskilda bidrag för förståelsen av hur Paulus tänker sig Gud, vilka vi ska titta närmare på nedan. Men p.g.a. detta sätt att skriva ihop Fadern och Gud, som Paulus gör, har jag valt att nedan tala endast om ”Fadern”, och låta det övriga som hör till Paulus beskrivningar av $\theta\epsilon\acute{o}\varsigma$ vara inbegripet i den beteckningen – även om detta, som sagt, inte genomgående är ett Paulinskt sätt att använda termerna.

8.2 Titlarna på Jesus

Något vi också sett av genomgången ovan, är att större delen av undersökningen ägnas åt de olika termerna knutna till Jesus. Han kallas för ”Guds Son”, ”herre”, ”Kristus”, ”människa” (möjligen även ”Gud”) m.m. Jag anser det vara viktigt att här poängtera att dessa är olika titlar och beteckningar som används var och en för sig, eller tillsammans för att ringa in olika aspekter av en och samme person – nämligen Jesus.

Detta är viktigt att få sagt då vi under genomgången behandlat termerna separat, för att se vad Paulus tycks vilja uttrycka med just dessa. Det är viktigt och vägledande för mitt syfte, men det har dock visat sig vara svårt – för att inte säga omöjligt – att genomgående och systematiskt hålla isär dem som bärande på enskilda och specifika egenskaper, funktioner eller roller med tydliga betydelser knutna till sig. Där något sägs om ”Kristus”, nämns ofta även ”herren” eller ”Sonen”, och vice versa. Det är därför svårt att på ett avgränsat sätt säga att en funktion enbart tillhör begreppet ”Kristus” och en annan ”Sonen” o.s.v. Paulus tycks inte tveka att använda flera termer efter varandra i talet om Jesus. Detta, tror jag, för att i sin förkunnelse och undervisning försöka fånga och presentera mångfalden och vidden av vem Jesus är och vad som skett i och genom honom. Varje titel bär med sig något som bidrar till

förståelsen av den Jesus Paulus förkunnade. Men de är alla kopplade till en och samme Jesus, varför jag nedan kommer behandla även dem och dess betydelsefält under en och samma rubrik.

8.3 Särskiljande beskrivningar

Först görs nedan en kortfattad och övergripande skiss över vad som kan sägas vara de mest centrala specifika och särskiljande egenskaperna, funktionerna och rollerna för begreppen ”Fadern”, ”Sonen” resp. ”Anden” – där ”Fadern” alltså får inbegripa även den mer övergripande teologin om θεός och YHWH (κύριος), och ”Sonen” får stå som rubrik för samtliga termer kopplade till Jesus. Jag väljer här att börja i det specifika för att sedan också göra det tydligt var det uppstår spänningar och överlappande sätt att uttrycka sig då de ställs i relation till varandra. Den skriftliga beskrivningen nedan har även sökts tydliggöras med hjälp av figur 1 (se bilaga).

8.3.1 Fadern

Beskrivs som varande Gud. Det finns endast *en* Gud och det är Fadern. Han är till av evighet och välsignad för evigt. Han beskrivs som osynlig; skapare av allt och alltings mål; Han kallas för barmhärtighetens Fader; är nådig; rättfärdig och rik på godhet. Han beskrivs bo i ett ljus som ingen kan nalkas; ingen människa har sett eller kan se Honom; han har evig makt och förmår göra mer än någon kan tänka. Han sägs vara herrarnas Herre och konungarnas Konung; all ära och lovprisning och tacksägelse tillhör Honom endast; Han är Israels och fädernas Gud (d.v.s. YHWH – ”Herren”); den som kallat sitt folk och gett löften genom profeter och heliga skrifter; Gud kallas för frälsare; har sänt Jesus Kristus; uppväckt honom genom sin (Faderns) härlighet och sänt Anden. Han har försonat världen med sig och en dag ska Gud, Fadern döma och tillintetgöra det onda, för att sedan bli allt i alla.

8.3.2 Sonen

Som Kristus/Messias beskrivs han som utlovad, förutbestämd och sänd (av Gud) med ett frälsande uppdrag. Han föddes som människa av kung Davids ätt; ställdes under lagen; blev som en tjänare; var ödmjuk och lydde (Gud); blev fastspikad på ett kors och dödad för människans synders skull; blev en förbannelse i hennes ställe. På tredje dagen uppstod han dock kroppsligen igen och visade sig för lärjungarna och många andra; döden är därmed inte den slutliga segraren; i och genom honom kan människan få förlåtelse, barnskap, frid med

Gud och evigt liv; som Son står han i en unik ställning till Fadern; sittande på Guds högra sida har han del i Hans makt och härlighet; han är Guds avbild, efter vilken den troende ska formas; han tycks ha känt en tillvaro hos Gud före sitt människoblivande. Denne Kristus bär också, sedan uppståndelsen från de döda och upphöjelsen till himlen, titeln ”herren”; som sådan utgör han en auktoritet för den troende; titeln talar också för en hög ställning i och med sättet att använda titeln flytande även om YHWH. Jesus lever enligt Paulus just nu och är högst aktiv i sitt himmelska styre, där han bl.a. sägs vädja för människan inför Gud.

8.3.3 Anden

Anden beskrivs som den som bevisar evangeliets sanning genom under och tecken. Den är för Paulus en eskatologisk manifestation; utlovad i Skrifterna; sänd av Gud till den som tror i vilken Anden tar sin boning. Anden är närvarande i församlingen och i den enskilde kristnes liv. Anden inspirerar, förnyar och leder denne till ett helgat liv i Guds vilja, samt ger ”övernaturliga” (om det nu är ett passande ord) förmågor till församlingen och den enskilde, som att göra under, profetera, undervisa, tala i tungor etc. Anden verkar också i Kristi kropp (församlingen) till gemenskap och kärlek. Anden beskrivs som en borgen för frälsningen och en handpenning på det som ska komma. Anden sägs vidare vara den som upplyser om och uppenbarar Guds vilja och vägar för den troende, och i Anden ropar den troende ”Abba! Fader!”.

8.4 Problematik kring en sådan läsning

Som vi kan se bara genom denna förenklade och övergripande framställning framträder det hos Paulus genom begreppsanvändningen en rad olika egenskaper, funktioner och roller som är särskiljande och specifikt knutna till Fadern, Sonen resp. Anden. Enbart genom bruket av dessa olika titlar antyds att de på något sätt ses som viktiga enskilda aktörer i frälsningshistorien hos Paulus. Jag har ovan försökt att lyfta fram just de egenskaper och funktioner som jag funnit vara mer specifikt kopplade till de enskilda begreppen, och som betonar vissa tydligare unika drag hos dem. Paulus är, menar jag, språkligt högst medveten om att han genom sitt sätt att beteckna Gud som Fadern och Jesus som Sonen också säger att Sonen inte är Fadern och Fadern inte är Sonen.¹⁶⁷

Men – och detta är ett viktigt ”men” – samtidigt som jag försökt göra detta har jag mer och mer insett hur svårt och problematiskt det är att läsa Paulus på ett sådant kategoriskt sätt.

¹⁶⁷ Jmfr. Fitzmyer, Joseph, A., 1993, s. 114.

Snart upptäcks både språkets möjligheter, men också kanske främst dess begränsningar inför att systematiskt placera Paulus beskrivning(ar) av Guds aktivitet(er) i olika funktionella fack, distinkta från varandra genom begreppen Fader, Son och Ande. Paulus tycks både se behovet av, men även svårigheterna med att försöka gå en slags språklig balansgång mellan att å ena sidan tala särskiljande och beskrivande om Fadern, Sonen och Anden och dess olika specifika aktiviteter och roller i frälsningshistorien – och å andra sidan hålla fast vid sin erfarenhet och övertygelse om att det är Gud själv som verkar alltsammans och har uppenbarat sig och sin vilja i och genom Sonen och Anden, och detta även just som Fader.

Kanske särskilt när det kommer till Paulus sätt att tala om Jesus uppstår sådana språkliga balansakter. Att något så radikalt annorlunda (och oväntat) som uppståndelsen från de döda (och då mitt i denna tiden, före domens dag och den allmänna uppståndelsen) inträffade med Jesus, fick fundamentala konsekvenser. Mötet med den uppståndne Jesus på vägen till Damaskus (Apg 9) gjorde att Paulus hela uppfattning och lära om den Gud han hela sitt liv trott på och nitiskt sökt följa, nu behövde passera genom uppfattningen och läran om den korsfäste och uppståndne Messias.

Breven är ofta centrerade vid frågan om denne Kristus – vad han har gjort och varför, och vad det innebär för människans ställning inför Gud. Med hjälp av prepositioner som ”genom” eller ”i” beskriver Paulus, menar jag, med märkbart medveten språklig precision hur Gud själv i Kristus handlat och gjort sig åtkomlig och kännbar för sitt folk.

Som kan märkas i skissen om Sonen ovan, är det svårt att hålla isär de egenskaper och funktioner som tillskrivs honom, och de som tillskrivs Gud, Fadern – även om jag, som sagt, försökt ringa in endast de mest särskiljande dragen.

Vad som öppnar upp sig, efter att ha sökt identifiera det unika i beskrivningarna av Fadern, Sonen och Anden, är i själva verket att det tycks finnas språkliga spänningar i hur Paulus uttrycker sig om dem ifråga om egenskaper, funktioner och roller. Det tycks alltså, enligt mig, inte räcka med att, som t.ex. Fitzmyer, säga att Paulus inte är intresserad av ontologin (det må så vara) utan enbart funktion – då funktionerna och rollerna i sig inte är distinkt kopplade till enbart den ena eller andra (eller tredje) termen. Vi ska därför titta närmare på de mest centrala spänningsförhållandena och hur dessa ser ut.

8.5 Överlappande beskrivningar

Som vi alltså har sett under den terminologiska redogörelsens gång, finns det en rik flexibilitet i Paulus sätt att använda begreppen och titlarna med dess tillhörande betydelseområden, egenskaper, funktioner och roller. Nedan ska vi därför så koncist som möjligt – utan anspråk på att vara heltäckande – försöka lyfta fram några av de, enligt mig, mest framträdande områdena där de olika beskrivningsfälten av Fadern, Sonen och Anden överlappar varandra, och delar teologiska funktioner och egenskaper i Paulus brev. Även denna beskrivning har sökts tydliggöras i figur 2 (bilaga).

8.5.1 Fadern och Sonen

Det första, och mest uppenbara genom användandet av termerna Fadern och Sonen (i bestämd form), är kanske att de så att säga är vad de är i relation till varandra. ”Fadern” är Fader därför att det finns en ”Sonen” och vice versa.

Gud, Fadern beskrivs i bl.a. 1 Kor 8:6 som den från (ἐκ) vilken allt är till, och som skaparen i Rom 1:25 och Ef 3:9. Däremot uttrycks det som att Gud *i och genom och till* Kristus skapat allt (Kol 1:16; jmf. 1 Kor 8:6). Kristus har därigenom del i rollen som skapare. Kristus är Guds avbild, och Guds härlighet (som enl. Fil 4:20 tillhör Fadern i evighet) sägs stråla från Kristi ansikte (2 Kor 4:4, 6).

Paulus skriver aldrig att Sonen eller Kristus är skapad av Gud. Han beskrivs snarare med ord som (kanske medvetet) kringgår en sådan tanke: han är *född, sänd*, har *antagit* en tjänares *gestalt* o.s.v. Paulus tycks å ena sidan vilja undvika att tala om Kristus som en människa, men samtidigt är det en betonad del i hans kristologi att ”han blev som en av oss” (Fil 2:7; Rom 8:3). Men Kristus ”visste inte vad synd var” men blev av Gud gjord till ett med synden för vår skull (2 Kor 5:21). Här finns en spänning i det att Paulus å ena sidan ser att *Gud* har kommit *till människan* i Kristus (ex. 2 Kor 5:19), och å andra sidan att *människan* i och genom Kristus kan komma *till Gud* (ex. Ef 2:18). Kristus har således en dubbel roll (båda i enlighet med Guds vilja). Den evige Guden ger evigt liv i Kristus som gåva åt den som tror (Rom 6:23), och det är Guds kärlek och Guds rättfärdighet som är bevisad och uppenbarad i Kristus (Rom 8:39; Rom 3:22-25). De flesta av de kvalitéer och egenskaper som tillskrivs Gud (god, nådig, kärleksfull, rättfärdig o.s.v.) kan, enligt Paulus, sägas visas och bli tydliga i och genom Jesus Kristus, Guds avbild.¹⁶⁸

Kristus är ”... Guds hemlighetsfulla vishet, som var fördold men som redan före tidens

¹⁶⁸ Se t.ex. Gal 2:21; Tit 2:11; 3:4.

början av Gud var bestämd att leda oss till härlighet.”. På fem ställen talar Paulus om Kristus som sänd eller kommen ”när tiden var inne”, vilket talar för en tillvaro hos Gud (som Son) före inkarnationen (vilken i Fil 2:6-11 beskrivs som en medveten och frivillig akt av Kristus och som ett uttömmande av varandet i jämlikhet med Gud, se ovan).¹⁶⁹

Det är alltså Gud, Fadern som enligt sin vilja sänder Kristus/Sonen som syndoffer och försoningsmedel. Men inte utan Sonens frivilliga ingång under dessa förhållanden. Evangeliet är således både ”Guds evangelium” och ”Kristi evangelium”, och både Gud och Kristus benämns som ”vår frälsare” av Paulus. Fadern har uppväckt Kristus från de döda och satt honom på sin högra sida i himlen, varifrån Sonen ska komma tillbaka och lägga allt under sig (dock är detta möjliggjort av Fadern som lägger allt under Sonen).

Både Kristus och Gud är en (!?) källa till nåd, frid och barmhärtighet, enligt Paulus inledande hälsningsfraser, och församlingen i Thessalonike beskrivs som att de ”... lever i Gud fadern och herren Jesus Kristus.” (1 Thess 1:1). Och på andra ställen skriver Paulus att Kristus på olika sätt bor, lever eller verkar i honom, andra individer eller församlingar, något som även uttrycks om Gud, om än få gånger (och självklart även om Anden vilket vi kommer till).¹⁷⁰

Den tillbedjan och tacksägelse som Paulus påbjuder är den *till* Gud, Fadern *genom* eller *i* Jesu Kristi namn. I 1 Thess 3:11 skriver Paulus: ”Måtte vår Gud och Fader själv och vår herre Jesus hålla vägen till er öppen för oss.” och i versen efter önskar han även att herren (rimligen, menar jag, ”herren Jesus” från vers 11) ska låta församlingens kärlek växa. Paulus menar sig också vara utsänd av ”... Jesus Kristus och Gud, Fadern ...” (Gal 1:1). Gud själv, men även Kristus kan uppenbara och visa saker för Paulus (Kristus i Gal 1:12; Gud i Rom 3:21). Både Gud och Kristus är alltså enligt Paulus högst aktiva aktörer.

Som vi har sett är även titeln κύριος på Jesus ett sätt som, på ett (åtminstone!) språkligt plan för samman Jesus med Gud (YHWH). I Fil 2:10-11 beskrivs världens slutscenariot så att ”... alla knän ska böjas för Jesu namn, i himlen, på jorden och under jorden, och alla tungor bekänna att Jesus Kristus är herre ...” – ett uttryckssätt som starkt hör samman med Jes 45:23 om YHWH (se ovan). Bekännelsen till Jesus Kristus som ”herre” är dessutom ”Gud, fadern till ära.”.

Likadant är det genom att tjäna Kristus som människan kan behaga Gud, och det är i/genom (tron på) Kristus som människan kan ta del av Guds välsignelser (Rom 14:18; Ef

¹⁶⁹ Se Rom 5:6; Gal 4:4; Ef 1:10; 1 Tim 2:6 samt Tit 1:3.

¹⁷⁰ Om Kristus: Rom 8:10; Gal 2:20; Ef 3:17; om Gud: Ef 2:20.

1:3). Allt tycks, enligt Paulus, genom just Kristus öppnas upp i relationen till Gud.

Talet om domens dag visar också på överlappande drag. När Kristus kommer ska han döma, men det är även beskrivet som att Gud ska döma vad som är fördolt i människan (dock enligt evangeliet [om Kristus] som Paulus predikar). Dagen kan benämnas som ”Kristi dag” eller ”Herrens dag” (med anspelning på det gammaltestamentliga uttrycket). Och allt Kristus gör – eller kanske snarare Fadern, *i, med* och *genom* Kristus – syftar till att utföra Gud, Faderns vilja och mål med skapelsen.

8.5.2 Fadern och Anden

Anden beskrivs som ”Guds Ande”, ”Ande från Gud” o.s.v. Det är på flera ställen tydligt att det är Gud, Fadern som ger ut av sin Ande (på några ställen även uttryckt att det sker *genom* Kristus, se nedan). Därmed hör Anden ihop tydligt med Fadern som också, enligt Paulus, har utlovat Anden och gett löften i Gamla Testamentet om just dessa skeenden i sluttiden.

Paulus ber aldrig till Anden, men ”i Anden” (se ovan) till Gud, och han uttrycker sig i önskande termer om att Fadern t.ex. må ge kraft och styrka åt den inre människan genom sin Ande (Ef 3:16).

Anden tycks aldrig ha som mål och syfte att verka, så att säga, för sin egen skull. Den syftar alltid till att peka på och föra in i gemenskap med antingen Gud, människor eller Kristus. I Ef 1:14 talas det om att Anden är en borgen för bl.a. att Gud ska få pris och ära. Det är Guds kärlek som blivit utgjuten i adressaternas hjärtan genom Anden i Rom 5:5.

Anden utverkar alltså Guds vilja i skapelsen till Hans ära, och deras funktioner kan föras samman och beskrivas ihop av Paulus. Så t.ex. ifråga om uppståndelsen från de döda (den slutgiltiga, allmänna uppståndelsen) som i Rom 8:11 beskrivs som ett verk *av* Fadern *genom* Hans Ande som bor i adressaterna. Så beskrivs det också vara Gud som verkar i församlingsmedlemmarna i Fil 2:13, så att de i vilja och gärning förverkligar Hans syften – en verksamhet och Gudsnärvaro som oftast hos Paulus beskrivs i termer av Andens inneboende i människan. Anden är även den som känner Gud fullt ut.

På ett ställe, i 2 Kor 3:16-18 (se ovan under ”Anden och det nya förbundet”) sägs det att Anden är ”Herren”. Olika kommentatorer tolkar detta på olika sätt – antingen som syftande på Gud (genom kopplingen i sammanhanget till Mose), eller på Kristus (då det talas om att det är i Kristus som ”slöjan” försvinner). Trots osäkerheten låter jag det stå med som en möjlig koppling, i alla fall språkligt, till Gud, då jag anser att kontexten talar för tolkningen att det är genom Anden som Herren Gud låter människan förvandlas till sin avbild.

8.5.3 Sonen och Anden

Det är tydligt att Paulus ser Andens utgjutelse och verk som möjliggjort genom Kristi försoningsverk och som en bekräftelse och ett sigill på att det som Kristus utträttat är sant och verkar till människans frälsning.¹⁷¹

Anden tas enligt bl.a. Ef 1:13 emot ”i Kristus” genom tro (underförstått på Kristus). Och i Tit 3:6 beskrivs det som att Fadern genom Jesus Kristus har låtit Anden strömma – och detta ”... för att vi genom Guds nåd skall bli rättfärdiga och, så som det är vårt hopp, vinna evigt liv.” (vers 7). Här beskrivs alltså Andens utgjutande som något som verkar rättfärdighet i den troendes liv – en funktion som annars tillskrivs Kristi verk på korset. Något liknande sägs i Gal 6:8: ”... den som sår i anden, skall skörda evigt liv ur anden.”, och denna gåva av evigt liv beskrivs, som vi sett ovan, i Rom 6:23 som en gåva från Gud genom Jesus Kristus.

Vidare sägs församlingen i 1 Kor 6:11 ha blivit helgade genom Jesu Kristi namn och Guds Ande. Och både Anden och den upphöjde Kristus vädjar/ber på ett mystiskt sätt inför Gud å människans vägnar enligt Rom 8:27, 34. Anden formar dessutom den troende till likhet med Sonen, som är Guds avbild (1 Kor 3:18ff).

På några ställen talas det om att Kristus bor eller lever i den troende (se t.ex. Gal 2:19), och Anden kallas på några ställen för ”Kristi Ande” (t.ex. Fil 1:19; se ovan) eller liknande. Paulus talar alltså (främst i Rom 8:9-11) om både Guds Ande och Kristus i termer av att vara närvarande, leva eller bo inom den troende och verka i dennes liv – funktioner som oftast hos Paulus tillskrivs Anden specifikt.

Anden beskrivs, som vi sett, även ibland som ”sin [Guds] sons ande” (Gal 4:6), och kopplas då på ytterligare ett sätt samman med Sonen. Guds Sons Ande genererar en position av barnskap inför Gud, och den troende kan således ropa ”Abba! Fader!” till Fadern.

8.5.4 Fadern, Sonen och Anden

Här behöver, slutligen också något kort sägas om sättet på vilket Paulus låter alla tre beteckningarna användas tillsammans. På flera ställen, som vi också nämnt ovan, tycks Paulus skriva om dess funktioner och roller på ett sätt som tillslut nästan bildar en enda språklig spiral av orsak, verkan, syfte och mål med Fadern, Sonen och Anden som aktiva tillsammans och för varandra, uttryckt genom en rad prepositioner och genitivlängder.

I ovan nämnda passage i Ef 3:14-17 böjer Paulus exempelvis knä och ber (med min emfatiska kursivering) att *Fadern* må ge kraft och styrka *genom sin Ande*, så att *Kristus*

¹⁷¹ Se ovan om Anden i Galaterbrevet.

genom tron kan *bo* i adressaternas *hjärtan*, och de kan stå fasta *i honom* (Kristus), *tills* hela *Guds* fullhet *uppfyller* dem – *Han* som verkar *i* dem med *sin* kraft (i 3:16 alltså beskrivet som Andens kraft). Därefter i 4:4-6 talar han om *en* Ande; *en* herre (antagligen syftande på Kristus) och *en* Gud, som är allas Fader, står över allt och verkar genom allt. Andra exempel på sådant tal är även ”Abba! Fader!”-passagerna i Rom 8:15-17 och Gal 4:6, eller textavsnitten nämnda ovan under rubriken ”Anden i relation till Fadern och Sonen”.

8.6 Slutsats

Paulus använder de olika termerna på ett sätt som markerar att de är att betrakta som enskilt viktiga aktörer i frälsningshistorien, som just Fader, Son och Ande. De kan som sådana knytas till olika särskilda och specifika betydelsefält inom hans teologi, med hjälp av tillskrivna egenskaper, funktioner och roller. Detta görs på ett i flera avseenden relativt genomgående systematiskt vis, som vi kan se av diskussionen ovan.

Dock är det samtidigt tydligt, menar jag, att Paulus värjer sig för att beskriva dem på ett sätt som särskiljer dem från varandra alltför mycket. Hans teologiska framställning visar på att de som Fader, Son och Ande är helt och hållet, så att säga, interdependenta av varandra. Gud, Fadern, som visserligen tycks betonas och markeras som på något sätt överordnad i relation till Sonen och Anden, verkar och uppenbarar sig genom Sonen och genom Anden. Sonen och Anden möjliggör i sin tur erfarenhet av, tillgång till och uppenbarelse/kunskap om varandra och Fadern. De är djupt sammanflätade genom sina tillskrivna egenskaper, roller och funktioner på ett sätt som gör att man inte på ett fullödigt sätt kan förstå Paulus sätt att se på Fadern, Sonen respektive Anden om man enbart skulle läsa det som han skriver om dem var för sig, eller om man skulle försöka konstruera en, så att säga, ”helhetsteologi” med endast Fadern och Sonen, eller endast Anden och Sonen o.s.v.

Utan pneumatologin blir kristologin endast ett avlägset verk, vilket inte kan ge några följder i den kristnes liv och i relation till Gud och människor i denna tiden, och Gud förblir en frånvarande, avlägsen och dold Gud. Likadant blir kristologin utan patriologin, givetvis helt utan grund och utan värde. Tal om Gud är, om mina slutsatser ovan stämmer, för Paulus med nödvändighet tal om Fader, Son och Ande. Det är fascinerande att Paulus, som jude, redan från 20 år efter Jesu verksamma tid i Palestina skriver på det sätt han gör och det är inte, menar jag, svårt att se varför man längre fram i kyrkohistorien formulerar sig i termer av en treenig Gud.

9 Källförteckning

Tryckta källor

Betz, Hans, Dieter, "θεός", s. 140-142, Balz Horst, R., Schneider, Gerhard, (eds), *Exegetical Dictionary of the New Testament Vol. 2*, Edinburgh: T.& T. Clark; 1990-1993.

Bibelkommissionen (1973), *Bibel 2000: texterna*, Göteborg: Cordia; 1999.

Bibeln: den heliga skrift: Gamla och Nya testamentets kanoniska böcker: Svenska folkbibeln 98, Haninge: XP media; 1998.

Brown, Raymond, E., "Dead Sea Scrolls", s. 1068-1079, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Brown, Raymond, E., "God's Future Plans for His People", s. 1310-1315, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Brown, Raymond, E., "The Canon of the New Testament", s.1043-1051, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Collins, Adela, Yarbro, "Eschatology and Apocalypticism", s. 1359-1364, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

De apostoliska fäderna/ inledning, översättning och förklaringar av Olof Andrén och Per Beskow, 2. uppl., Skellefteå: Artos; 2006.

Dunn, James, D.G., *Did the First Christians Worship Jesus?: the New Testament evidence*, Louisville, KY: Westminster John Knox Press; 2010.

Dunn, James, D.G., *The Theology of Paul the Apostle*, Edinburgh: T&T Clark; 1998.

Fee, Gordon, D., *God's Empowering Presence: the Holy Spirit in the Letters of Paul*, Peabody, Mass.: Hendrickson; 1994.

Fee, Gordon, D., *Paul, the Spirit, and the People of God*, Peabody, Mass.: Hendrickson Publishers; 1996.

Fitzmyer, Joseph, A., "Introduction to the New Testament Epistles", s. 768-771, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Fitzmyer, Joseph, A., "κύριος", s. 328-331, Balz Horst, R., Schneider, Gerhard, (eds), *Exegetical Dictionary of the New Testament Vol. 2*, Edinburgh: T.& T. Clark; 1990-1993.

Fitzmyer, Joseph, A., "Pauline Theology", s. 1382-1416, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Fitzmyer, Joseph, A., (ed.) *Romans: a new translation with introduction and commentary*, 1. ed., i serien *The Anchor Bible*, New York: Doubleday; 1993.

Fitzmyer, Joseph, A., "The Letter to the Romans", s. 830-868, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Fitzmyer, Joseph, A., *Tjugofem frågor om Jesus*, Stockholm: Verbum; 1995.

Hahn, Ferdinand, "υιός", s. 381-392, Balz Horst, R., Schneider, Gerhard, (eds), *Exegetical Dictionary of the New Testament Vol. 3*, Edinburgh: T.& T. Clark; 1990-1993.

Hahn, Ferdinand, "χριστός", s. 478-486, Balz Horst, R., Schneider, Gerhard, (eds), *Exegetical Dictionary of the New Testament* Vol. 3, Edinburgh: T.& T. Clark; 1990-1993.

Heikel, Ivar, A., Fridrichsen Anton, *Grekisk-svensk ordbok till Nya testamentet och de apostoliska fäderna*, Uppsala: Lundequist (distr.); 1934.

Hengel Martin, *Studies in Early Christology*, Edingburgh: T & T Clark; 1995.

Hengel Martin, *The Cross of the Son of God: Containing The Son of God, Crucifixion, The Atonement*, London: SCM; 1986.

Kremer, Jacob, "πνεῦμα", Vol 3, s. 117-123, Balz Horst, R., Schneider, Gerhard, (eds), *Exegetical Dictionary of the New Testament* Vol. 3, Edinburgh: T.& T. Clark; 1990-1993.

McKenzie, John, L., "Aspects of Old Testament Thought", s. 1284-1315, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Mettinger, Tryggve, N.D., *In search of God: the meaning and message of the everlasting names*, Philadelphia: Fortress Press; 1988.

Michel, Otto, "πατήρ", s. 53-57, Balz Horst, R., Schneider, Gerhard, (eds), *Exegetical Dictionary of the New Testament* Vol. 3, Edinburgh: T.& T. Clark; 1990-1993.

Murphy-O'Connor, Jerome, "The First Letter to the Corinthians", s. 798-815, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Murphy-O'Connor, Jerome, "The Second Letter to the Corinthians", s. 816-829, Brown, Raymond, E., Fitzmyer, Joseph, A., Murphy, Roland, E., (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall; 1999.

Nestle, Eberhard, Aland, Barbara, (eds.) *Novum Testamentum Graece*, 27. rev, Aufl., erw. Dr. mit Wörterbuch, Stuttgart: Dt. Bibelges.; 2001.

Sneider, Gerhard, "ὁπίζω", Vol 2, s. 531-532, Balz Horst, R., Schneider, Gerhard, (eds), *Exegetical Dictionary of the New Testament* Vol. 2, Edinburgh: T.& T. Clark; 1990-1993.

Wright, N.T., *Christian Origins and the Question of God, Vol. 3, The Resurrection of the Son of God*, London: SPCK; 2003.

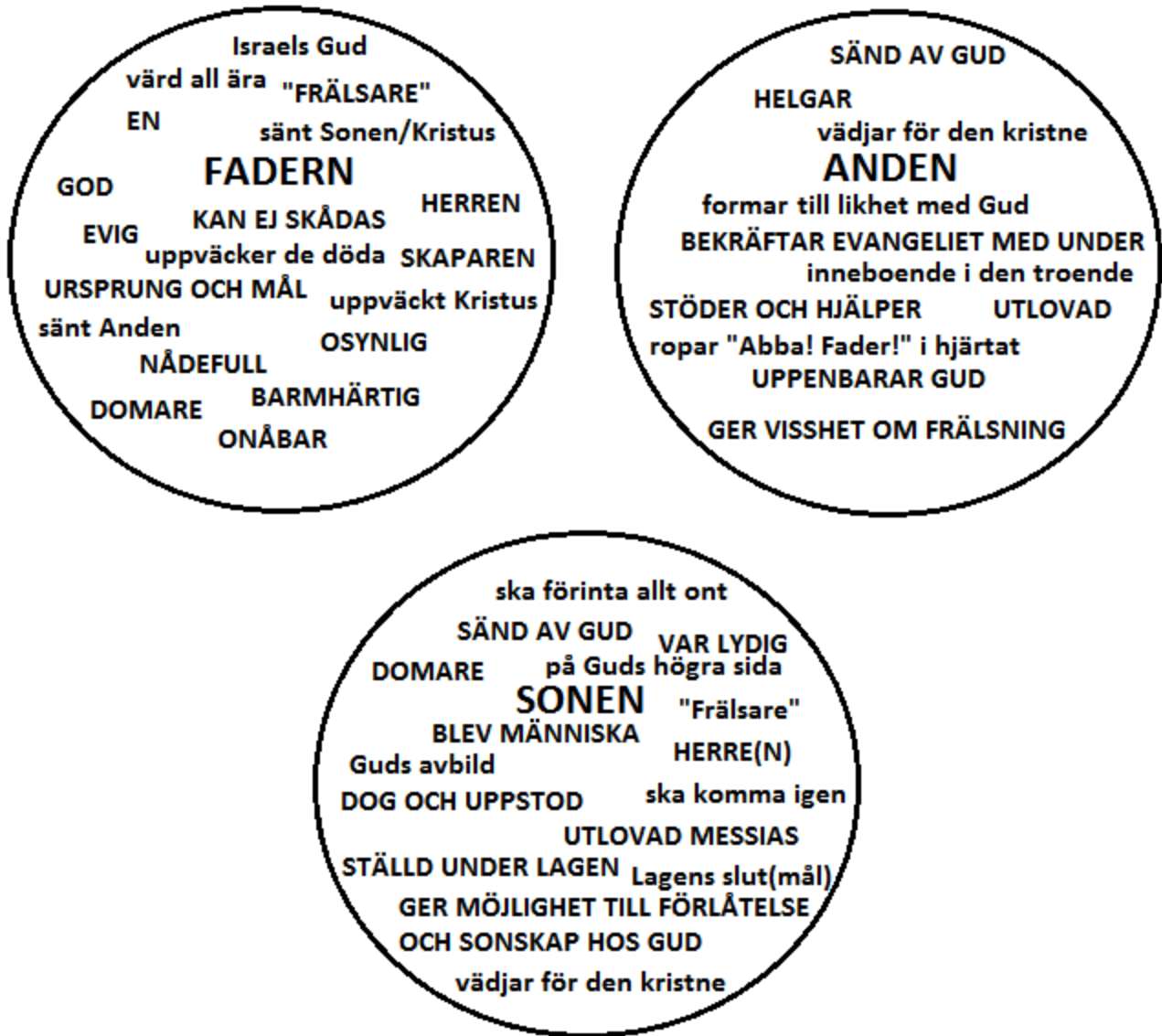
Zerwick, Max, Grosvenor, Mary, *A grammatical analysis of the Greek New Testament*, 4. unabridged rev. ed. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico; 1993.

Ziegler, Joseph, Rüger Hans Peter, Bardtke Hans, (eds.) *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Editio funditus renovata. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft; 1990.

Elektronisk källa

<http://bible.cc/romans/1-4.htm>, 18 november 2011.

Figur 1. Särskiljande egenskaps-, roll- och funktionsbeskrivningar.

Figur 2. Överlappande egenskaps-, roll- och funktionsbeskrivningar.

